Klawrojna

گوزارشتی مۆسیقا

ن: د. فوئاد زەکریا

و: حەمە کەریم عارف

سلێمانی 2006

سەرپەرشتیاری پرۆژە: جەبار سابیر

- گوزارشتی مۆسیقا
- وەرگێڕانی: حەمە کەریم عارف
- بابەت: لێکۆڵینەوە
- تایپو هەڵەبڕی: وەرگێڕ
- نەخشەسازیو بەرگ(ناوەندی دیزاینی یانەی قەڵەم)
- چاپ: یەکەم 2006
- تیراژ: 1000 دانە
- سەرپەرشتیاری هونەری: ئارام سدیق
- سەرپەرشتیاری چاپ: ئاسۆ پێنجوێنی
- چاپخانە: (یاد) بازاڕی سۆز
- ژمارەی سپاردنی(413) وەزارەتی رۆشنبیری پێدراوە.

لەچاپکراوەکانی پرۆژەی کتێبی یانەی قەڵەم

زنجیرە(13)

پێشەکی

ئەمڕۆکە مشت و مڕێکی ئەدەبی دەربارەی سروشتی هونەرو ئامانجەکانی هونەر لەسەر لاپەڕەی رۆژنامەکانماندا دەبینرێ، کە ئاخۆ دەبێ هونەر پەیامدار بێ یا هەر هونەر لەپێناوی هونەردابێ. هەرچەندە ئەم مشت و مڕە ئاوی زۆری کێشاوەو ماوەیەکی زۆری خایاندووە، بەڵام لایەنگرانی هیچ لایەنێك لەو دوو لایەنە هەوڵیان نەداوە لەیەکدی نزیك ببنەوەو لەگۆشەنیگای یەکدی تێبگەن، کەچی ئاشکرایە کە کرۆکی ئەرکی لێکۆڵەرەوە لە هەر هونەرێك لەهونەرەکان، ئەگەر بیەوێ باس و لێکۆڵینەوەکەی پابەند بێ بەکێشە فیکرییەکانی سەردەمی خۆیەوە، ئەگەر بیەوێ هەڵوێستی خۆی لەمەڕ ئەو کێشانەوە دەربڕێ و واتا جۆراجۆرەکانی بخاتە بەر وردەبینی لێکۆڵینەوەوە، ئەگەر بیەوێ لەنزیکەوە ئەو کێشانە موناقەشە بکات، ئەوا نابێ خۆی لەو مشت و مڕانە دوورەپەرێز بگرێ.

یەکەم شتێك کە دەمەوێ ئاماژەی بۆ بکەم ئەوەیە کە، کێشەی هونەری پەیامدارو هونەر لەپێناوی هونەردا وای لێهاتووە لەلای

زۆربەی ئەوانەی خۆیانی لێدەدەن مانای خۆی لەدەستداوە، ئەو مەسەلەیەی کە لایەنگرانی بیرۆکەی هونەر لەپێناوی هونەردا داکۆکی لێدەکەن بریتییە لەمەسەلەی خۆبەخۆیی هونەرمەند، مەبەست لەوەیە کە نابێ چ ئامانجێك لەدەرێ را بەسەر هونەرمەندا بسەپێنرێ، بەڵکو دەبێ وازی لێ بهێنرێ تا گوزارشت لەو شتە بکات کە خۆی هەستی پێدەکات.

ئەو هەڵەیەی کە زۆربەی لایەنگرانی بیرۆکەی هونەری پەیامدار (گوناحم دەگا ئەگەر بڵێم هەر هەموویان) تێی دەکەون ئەوەیە کە بەجۆرێ بانگەوازەکەیان دەخەنەڕوو وەك بڵێی ئامانجێکی دیاریکراو بەسەر هونەرمەند بسەپێنێ و دەبێ هونەرمەند هونەرەکەی بۆ خزمەتی ئەو ئامانجە تەرخان بکات، دیارە ئەم هەڵەیە گەورەترین هەڕەشە لەمەسەلەکەیان دەکات و خەنیمەکانیان لەئاسمانێ را دەیقۆزنەوەو بەقازانجی خۆیان و دژ بەوان بەکاری دەهێنن، چونکە گومان لەوەدا نییە کە ئازادی ئەفراندن و خۆبەخۆیی داهێنان مەرجێکی بنەڕەتی هەموو بەرهەمێکی هونەری بێ خەوشەو ئەگەر ئەم مەرجە نەمێنێ ئەوا کارە هونەرییەکە دەبێ بەشتێکی دەستکردو بێ گیان.هەروەها بانگەوازی هونەر لەپێناوی هونەریشدا خاڵێکی لاوازی ئەوەندە زەقی تێدایە لەوانەیە رێبازی لایەنگرەکانی لەبناغەوە هەڵتەکێنێ– ئەویش جلەو شۆڕکردنە بۆ بیرۆکەو ئازادی و خۆبەخۆیی تا ئەو رادەیەی واز لەهونەرمەند دێنن بەئارەزووی خۆی بەرهەم بخاتەڕوو تەنانەت ئەگەر بەرهەمەکەشی رووخێنەرو دژ بە بنەما مرۆڤایەتییەکان یا ئەو کۆمەڵە بێ کە هونەرمەندەکە تێیدا دەژی، تەنانەت ئەگەر بەرهەمەکەشی گیانی سەرشۆڕی و داوەشین لەنێو کۆمەڵدا بلاوبکاتەوەو کێشە راستەقینەکانی ئەو کۆمەڵە

پشتگوێ بخات. بێ چەندوچون هونەر مەسئولیەتێکی گەورەیەو هەرکە هونەرمەند ڕێی بەخۆیدا هونەرەکەی لەنێو خەڵکی بڵاوبکاتەوەو هەر بەوەندەوە نەوەستا کە هونەرەکەی هەر بۆ خودی خۆی و سەرگەرمی خۆی تەرخان بکات، مانای ئەوەیە چووەتە ژێر باری ئەم مەسئولیەتە گەورەیە، بۆیە پێویستە لەسەر ئەو شوێنەوارەی کە کارە هونەرییەکانی لەسەر کۆمەڵ جێ دێڵێ موحاسەبە بکرێ.

کەواتە هەڵوێستی هەردوو لایەنەکە خاڵی لاوازی تێدا هەیەو پێویستە بژاربکرێن، هەروەها هەڵوێستی هەردوو لایەنەکە هەڵاوێردەی (میزە) خۆیان هەیەو دەبێ بپارێزرێن. یانی حاڵ و وەزعی ئاسایی هونەر ئەوەیە کە ئازادو خۆبەخۆ بێ و لە هەمان کاتدا فاکتەرێك بێ لەفاکتەرەکانی پێشخستنی کۆمەڵ بەرەو ئایندەیەکی پرشنگدارو ڕووناك.

باشە چۆن ئەم دوو مەرجە بەڕواڵەت ناکۆك و ناتەبایە پێکەوە بگونجێنین؟ گومانم لەوەدا نیە کە هونەرمەندی ڕاستەقینە ئەگەر وازی لێ بهێنرێ و چ شتێکی لەدەرێ را بەسەر نەسەپێنرێ ئەوا خۆبەخۆ هونەرێکی پەیامدار بەرهەم دێنێ، بێگومان کۆمەڵێك بێتە سەر بەراورد لەنێوان هونەرمەندێکدا کە بەپیرییەوە بێ و هونەرمەندێکدا کە خۆی لەگیروگرفتەکانی ئەو کۆمەڵە کەڕ بکات و دوورە پەرێز بوەستێ ئەوا تای هونەرمەندی یەکەم دەگرێ نەك دووەم، بەڵکو ڕەخنەگری شارەزاش دەبێ تای یەکەم بگرێ، چونکە کۆڵەکەی هونەر بەر لەهەموو شتێك هەستی تێژو ناسکە، جا هونەرمەندێك هەستی جام ببێ و بگاتە ئەو ڕادەیەی هەست بەگیروگرفتی کۆمەڵەکەی دەوروبەری خۆی نەکات– بۆ نموونە

هەموو گیروگرفتەکان لەتامەزرۆیی سێکسیدا ببینێ و لەکاتێکا کۆمەڵگاکەی پڕ بێ لەگیروگرفتی زیندووی ئەوتۆ کە چارەسەر کردنیان بۆ دابینکردنی ژیانی رۆڵەکانی ئەو کۆمەڵگایە پێویست بن– دیارە ئەم چەشنە هونەرمەندە ناوەکەشی لێ خەسارە، هەر ئەم پێوەرو عەیاری بەراوردکارییە واتە ناسکی هەست و تیژی سەرنجە کە وامان لێدەکات ئەو هونەرمەندەمان بەلاوە پەسەندتر بێ کە بەشداری گیروگرفتەکانی کۆمەڵگاکەی دەکات و یارمەتی دەدات لە چارەسەرکردنیاندا.. لەو هونەرمەندەی کەخۆی دوورەپەرێز دەگرێ و گیروگرفتە زاتییەکانی خۆی دەکاتە مەزەی سەرگەرم کردنی خەڵکی.

کەواتە خۆبەخۆیی و پەیامداری هونەر بەهیچ جۆرێ ناکوك و ناتەبانین، بێگومانم لەوەی ئەگەر مەسەلەکە بەمجۆرە تەماشا بکرێ لەگەلێ گفتوگۆ و مشتومڕی نا پێویست دوورمان دەخاتەوە، ئەو گفتوگۆو مشتومڕانەی هەر لایەنێك لەدوو لایەنەکە پێی لەسەر دادەگرێ بێ ئەوەی هەوڵ بدات لەڕاو بۆچوونی لایەنەکەی دی حاڵی ببێ، بۆچوونی دەستەی هونەر بۆ هونەر ئەوەیە وادەزانن خەنیمەکانیان هەوڵدەدەن سنوری سەربەستی هونەرمەند تەنگ بکەنەوەو بابەتی دیاریکراوی بەسەردا بسەپێنن، (ئەگەر قسەی هەندێك لەجاڕدەرانی هونەری پەیامدار شیبکەینەوە دەبینین جاڕدەرانی هونەر بۆ هونەر لەم قسەیەیاندا هەندێ بیانووی خۆیان هەیە، کەچی راوبۆچوونی دەستەی هونەری پەیامدار ئەوەیە کە ئازادی و خۆبەخۆیی بێ قەیدوشەرت لەگەڵ گۆشەگیری و تاك رەویدا یەك دەگرێتەوە)، (ئەمانیش لەم بۆچوونەیاندا هەندێ بیانووی خۆیان هەیە) خۆ ئەگەر هەر دەستەیەك لەم دوو دەستەیە،

هەڵوێستی دەستەکەی دی شیبکاتەوە ئەوا بەئاشکرا دەردەکەوێ کە چ ناکۆکی و ناتەباییەکیان لەنێواندا نییە! ئەگەر شیکردنەوە بێ بناغەکان لە هەردوو هەڵوێستەکەدا.لەم لێکۆڵینەوەیەدا بەدوورودرێژی باسی یەکێك لەو کێشانە دەکەین کە لەکۆمەڵگاکەماندا هەیەو چارەسەرکردنی بەکارێکی پێویست دەزانین، ئەویش گیروگرفت و کێشەی گوزارشتی مۆسیقایە، ئەو دوا چارەسەرەش کە لەکۆتایی کتێبەکەدا دەیخەینەڕوو بەرجەستەکردنی ئەو قسەیەیە کە گوتمان، وەزع و حاڵی کۆمەڵگا کاردەکاتە سەر هونەرمەندو شەقڵی تایبەتی خۆی دەخاتە سەرکارە هونەرییەکانی و دەبێ واز لەم رەنگدانەوەیە بهێڵرێ تا خۆ بەخۆو ئازادانە دەربکەوێ بێ ئەوەی چ هێزێکی دەرەکی بەسەر هونەرمەندیا بسەپێنێ، تەنیا بەم رێگایە هونەری مۆسیقامان دەگاتە ئەو ئاستەی کە هونەری مۆسیقای جیهانی پێی گەییوەو ئەوساکە دەتوانین بەئەرخایەنییەوە بڵێین کە مۆسیقایەکی بەپێزو دەربڕمان هەیە.

فوئاد زەکەریا

تەموزی 1956

-1-

خەسڵەت و رەگەزەکانی هونەری مۆسیقا

تەبیعەت و هونەری مۆسیقا...

ئەو پایە بەرزو ناسکەی ئەوڕۆکە مۆسیقا هەیەتی زادەی ئەو پەرەسەندنە تازانە نییە کە ئەم هونەرە پێیدا رەتبووە. پێشینان باوەڕیان وابووە کە کاریگەری مۆسیقا لەسەر ناخ و دەروون لەکاریگەری سەرلەبەری هونەرەکانی دی پتر بووە، بەڵگەی ئەوەش ئەو چیرۆك و حەکایەت و داستانە زۆرانەیە کە توانای لەڕادە بەدەری داوەتە پاڵ مۆسیقاو گوایە کار لەسروشت دەکات، بۆ وێنە کێو دەبزوێنێ یا کار لەسەر دەروونی ئادەمیزاد دەکات و وای لێدەکات دوای ئیغرای پەریانی دەریا بکەوێ گەرچی ئەم دواکەوتنە مەرگی ئادەمیزادەکەشی لەدوایە، لەدنیای باوەڕ و ئایینیشدا مۆسیقا بایەخێکی گەورەی هەبووەو بەهەردوو باری چاکەو خراپەدا خۆی نواندووە، هەندێ لەباوەڕەکان پەنایان بردووەتە بەر مۆسیقا بۆ چەسپاندنی ئیمان لەدڵ و دەروونی خەڵکیدا، چاکترین بەڵگەی

ئەوەش ئەوەیە کە مۆسیقای رۆژئاوایی لە سەدەکانی ناوەڕاستدا بە تەواوی وا بەستەی کڵێسابوو، بگرە هەندێ لە نهێنییەکانی مۆسیقا تایبەت بوو بەپیاوانی ئایینەوەو پشتاوپشت بۆیان دەمایەوەو بێ ئەوەی هیچ یەکێکیان هەوڵی درکاندنی ئەو نهێنیانە بدات، خۆ هەندێ لە باوەڕەکان مۆسیقایان حەرام دەکرد یا بەحەلاڵێکی ناحەزیان دەژماردو ئەمە خۆی لە خۆیدا دان پێدانانێکی پەنامەکی بوو بەڕۆڵی مۆسیقا لەسەر دەروون، جا با ئەم رۆڵەی ئێرە بەخەتەرێکی رەوشتی زانرابێ و خۆ لێ دوور خستنەوەی پێویست بووبێ.

مێژوو لەخەرمانی بیری دێرینەدا بەرهەمێکی بۆ پاراستووین کە رەنگە یەکەم بەڵگەنامەیەك بێ کە کێشەی کارتێکردنی رەوشتی و کۆمەلایەتی گشت هونەرەکان بەگشتی و هونەری مۆسیقا بەتایبەتی تێدا وروژێنرابێ، مەبەستم لەکۆمارەکەی ئەفلاتوونە کە تیایدا داوای بایەخ دان بەفێربوونی مۆسیقا دەکات و بەفاکتەرێکی بنەڕەتی پەروەردەکردنی نەوەکانی دادەنێ، هەروەها داوای دوورخستنەوەی هەندێ مەقاماتی مۆسیقی دیاریکراو دەکات گوایە کاریگەری رەوشتی و دەروونی خراپیان هەیە

بەلام ئایا هەڵوێستی شارستانیەتی نوێ دەربارەی مۆسیقا، پاش ئەوەی شوێنەواری سیحرو ئەفسوون لەمێشکیاندا سڕایەوەو دیدگایەکی جیا لەباوەڕی کردە زەڕەبینی و روانین بۆ هونەر بەشێوەیەکی گشتی گۆڕا؟ ئەلهەقی پایەی مۆسیقا لەناو سەرلەبەری هونەرەکانی دیدا نەگۆڕا، ئەوەی لەم بوارەدا روویدا هەر ئەوە بوو پاش ئەوەی ئەو هۆیانە کەشف بوون کە لەسەرەتادا بەشێوەیەکی

مەیلەو سۆفیانەی پەنامەکی و ئەفسوناوی دەڕوانرایە مۆسیقا، نرخاندنی مۆسیقا بوو بەکارێکی هۆشیارانە.

مۆسیقا بەتەبیعەت لەگشت هونەرەکانی دی سەربەخۆترە، مۆسیقا هونەری وێنەگرتن یا نیگارکێشانی هەندێ بابەتی ئەوتۆ نییە کە بکرێ ئاماژەیان بۆ بکرێ، هەروەها هونەرێك نییە کە رەگەزەکانی خۆی راستەوخۆ لەواقیعی دەرەکییەوە هەڵگوێزێ، بەوەش تێی ناگەیت کە وەربگێڕدرێتە سەر هۆیەکی دی لەهۆیەکانی گوزارشت کردن، دەبا باسی هەر یەکێك لەم خەسڵەتانە بەجیا بکەین:

مۆسیقا بەوە لەگشت هونەرەکانی دی جیادەکرێتەوە کە وێنەی شتێك ناگرێ یا لاسایی شتێك ناکاتەوە، کەچی سەیر دەکەین رەسم هونەرێکی وێنەگرتنە، نەحت لەڕێگای هەر سێ مەوداکەیەوە پێوەندی بەوێنەگرتنی واقیعی دەرەکییەوە هەیە.

ئەدەبیات لەڕێگای هێما زمانەوانییەکانەوە واقیع دەنوێنێ، بەلام مۆسیقا نە لاسایی چ شتێك دەکاتەوەو نە تەمسیلی چ شتێك دەکات، بۆیە لەم بوارەدا هونەرێکی سەربەخۆیە بۆ خۆی، بەلام ئەم قسەیەمان– ئەگەر بمانەوێ وردبین – پتر قۆناغە کۆنەکانی هونەرەکان دەگرێتەوە تا قۆناغی ئەمڕۆیان، چونکە رەسم و نەحت – بگرە هەندێ قوتابخانەی ئەدەبیش – لەڕێبازی تازەیاندا بەرەو ئەوە دەچن دەستبەرداری وێنەگرتن و لاسایی کردنەوە بن و بەوەندە وازبێنن کە ئاماژە بۆ هەندێ واتای دیاریکراو بکەن بێ ئەوەی پێوەندییەکی لاسایی کردنەوەی راستەوخۆ لەنێوان کارە هونەرییەکەو ئەو واقیعەدا ببینین کە کارە هونەرییەکە تەمسیلی دەکات، دەتوانین بڵێین ئەم رێبازە خۆی لەخۆیدا نزیك خستنەوەی مۆسیقاو سەرلەبەری هونەرەکانی دییە لەیەکدی لەکاتێکا سەیر

دەکەین کە ئەمە ئەنجامی پەرەسەندنی تازەیە لە هونەرەکاندا، بەڵام لەمۆسیقادا سروشتێکی بنچینەییەو هەر لەهەوەڵەوە لەگەڵیا بووە، بەڵام ئەگەر گوترا کە مۆسیقا هەندێ جار هەوڵ دەدا لاسایی دەنگەکانی سروشت بکاتەوە ئەوا دەتوانین بەرپەرچی ئەو قسەیە بدەینەوەو بڵێین، ئەو لاسایی کردنەوەیە وەکو لەگەڵێ پارچە مۆسیقای بابەتدارا وێنەی باهۆز یا با دەگیرێ لەراستیا ئاماژەیە بۆ ئەو رەگەزانەی سروشت و لاسایی کردنەوەیان نییە، چونکە وەکو ئاشکرایە دەنگەکانی سروشت مۆسیقایی نین، چونکە لەرەکانی (زبزبات) رێکوپێك نییە، بۆیە مەحاڵە مۆسیقا راستەوخۆ لاسایی بکاتەوە، بەڵکو مۆسیقا دێت ئەو دەنگانە مشت و ماڵ دەکات و پاشان لەدوورەوە ئاماژەی، بۆ دەکات. مۆسیقا تەنیا لەهەندێ حاڵەتی دەگمەندا لاسایی هەندێ دەنگی سادەی سروشت دەکاتەوە وەکو ئەمە لە بزاڤی (حرکە) دووەمی سەمفۆنیای شەشەمی بیتهۆڤندا، دەبینرێ کە لاسایی دەنگی هەندێ باڵندان بۆ جوانی دەکاتەوە نەك لەپێناوی لاسایی کردنەوەی راستەخۆدا.

ئەم مەسەلەیە بەرەو خەسڵەتی دووەمی مۆسیقامان رادەکێشێت وەکو گوتمان لەرەی دەنگەکانی سروشت نارێك و پێکەو بەم پێودانگە ناگەنە دەنگی مۆسیقایی. ئەوەش مانای ئەوەیە کە ئەو کەرەستەیەی هونەری مۆسیقا بەکاری دەهێنێ و ساختمانە ئاڵۆزەکانی خۆی لەسەر بینا دەنێ واتە دەنگە مۆسیقایی و نەوا هەلاوێردەکانی لەسەر بینا دەنێ راستەوخۆ لەسروشتەوە هەڵی ناگوێزێ، بەڵکو کەرەستەیەکە پێویستی بەهۆی دروستکراو هەیە کە بریتییە لەو ئامێرە مۆسیقاییانەی دەنگەکان مشت و ماڵ دەکەن و لەرەی دەنگەکان رێکدەخەن، یا بریتییە لەو گۆرانیە مەشق لەسەر

کراوانەی کە زۆر جیان لەدەنگەکانی ئاخاوتن، یا هاواری ئاسایی. بۆ زیاتر روون بوونەوەی ئەو بیرۆکەیە پێویستە ئاماژە، بۆ ئەوە بکەین کە مەحاڵە ئامێرە مۆسیقایەکان لاسایی دەنگەکانی ئینسان بکەنەوە" چونکە رێکوپێکی لەرەی ئەو دەنگانەی لەم ئامێرە مۆسیقاییانەوە دەردەچن بواری ئەو لاسایی کردنەوەیە نادەن.

ئا لەم سیفەتەدا مۆسیقا بەعالەمی ئاشکرا لە گشت هونەرەکانی دی جیاوازە، رەسم کەرەسەی خۆی کە رەنگ و هێڵە، راستەوخۆ لەسروشتەوە وەردەگرێ، یا شتێکی لەبابەتی ئەو کەرەستەیە لەسروشتدا دەبینێ هەروەها بەنیسبەت ئەو تۆپەڵانەوە کە هونەری نەحت بەکاریان دێنێ و ئەو وشانەی ئەدەب لە ئاخاوتنی ئاسایی ئادەمیزادەوە هەڵیان دەگوێزێ.

مادامەکی کەرەستەی هونەری مۆسیقا راستەوخۆ لەهیچ سەرچاوەیەکەوە هەڵ ناهێنجرێ تەنیا لەو هۆیانەوە نەبێ کە بۆ گوزارشتکردن لەم هونەرە ئامادەکراون. واتە لەئامێرەکانەوە یا گۆرانی مەشق لەسەر کراوەوە، هەڵێنجراوە بۆیە سەیر دەکەین ئەم هونەرە گەییوەتە رادەی سەربەخۆییەکی ئەوتۆ کە قەوارەی تایبەتی خۆی هەبێ و مەحاڵە بخرێتە پاڵ چ شتێکی دی، بۆ وێنە سەیر دەکەین شیعر- بەلای کەمەوە لەرووی واتاوە. ئەگەر تەرجەمەی زمانێکی دی بکرێ قابیلی تێگەیشتنە، هونەرە لاسایی کەرەوەکان بەگەرانەوە بۆ ئەو سەرچاوانەی لاساییان کردونەتەوە قابیلی تێگەیشتنن، بەڵام سەیر دەکەین مۆسیقا مەحاڵە وەربگێردرێتە سەر هیچ زمانێکی دی.

ئەزمونی مۆسیقا ئەزموونێکی بێ هاوتایەو زەوق لێ بینینی تەنیا لەرێگای پرۆسەیەکی تایبەتەوە دابین دەکرێ، ئەو سۆزو گودازەی

مۆسیقا دروستی دەکات مەحاڵە بەزمانێکی دی گوزارشتی لێبکرێ یا بەهۆیەکی دی لەهۆیەکانی دەربڕین گوزارشتی لێبکرێ، هەروەها تەنیا لەڕێگای ژنەوتنی خودی مۆسیقاکەوە دەتوانرێ بهێنرێتە بەرچاو، هەر لەبەر ئەمەیە کە گوتراوە مۆسیقا زمانێکی سەربەخۆیە بۆ خۆی.

بەڵام ئایا سەربەخۆیی تاکە سیفەتی هەڵاوێردەی هونەری مۆسیقایە؟ ئەلهەقی مۆسیقا بەدوو سیفەتی بنچینەیی لەگشت هونەرەکانی دی جیا دەکرێتەوە، ئەویش بریتییە لە سیفەتی گشتێتی (صفه العمومیه)و سیفەتی زاتی (صفة الذاتیة) سیفەتی گشتییەکە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە: هونەری مۆسیقا هونەرێکی سەربەخۆی تەواوە مادامەکی زمانی مۆسیقا پێوەندییەکی راستەوخۆی بەبابەتەکانییەوە نییە، مادامەکی رەگەزەکانی راستەوخۆ لەسروشتەوە هەڵناگوێزێ.

بەڵکو– لەبوارە تایبەتیەکەی خۆیدا دای دەهێنێ، بۆیە مەحاڵە مۆسیقا وەسفێکی راستەوخۆی هەر بابەتێکی تایبەتی پێشکەش بکات، بەڵکو هەمیشە هەڵچوون و هەستە گشتییەکان وێنە دەگرێ، مرۆڤ هەرچەندە هەوڵ بدات پێوەندی نێوان دانراوە مۆسیقاییەکان و بابەتی دیاریکراو دەست نیشان بکات هەر دەبێ دان بەوەدا بنێ کە مۆسیقا لایەنە وردەکانی ئەو بابەتە ناگرێ بەڵکو گوزارشت لەلایەنە درشت و گشتییەکانی دەکات، بێگومان هونەرەکانی دی لەمۆسیقا بەدەسەڵاترن لەوێنەگرتنی تایبەتێتی و شتە وردەکاندا، ئەگەر کاری هونەری دروست، جا چ چامە یا تابلۆ یا پەیکەرسازی بێ ئەو توانایەیان هەبێ لەبابەتە وردە راستەوخۆکەیەوە بمانبات بۆ بابەتە گشتییەکەی کە هەموو شتە وردەکان لەسایەیدا جێگیر دەبێ ئەوە

بێگومان ئەم بردن و گواستنەوەیە لەڕێگای زەوق وەرگرتنێکی تایبەتییەوە ئەنجام دەدرێ، کە تەنیا لەلای ئەو کەسانە هەیە کە ئەزموون و تێگەیشتنی قوڵیان لەمەڕ سروشتی کاری هونەری لا گەڵاڵە بووە. بەڵام بەنیسبەت مۆسیقاوە کارتێکردنی راستەوخۆی بریتییە لە هەستە گشتییەکان کاتێ کە گوێ لەپارچە مۆسیقایەك دەگری و واتای خەمێك یا حەماسەتێکت لەلا دەوروژێنێ مەحاڵە بتوانی بڵێی ئەمە خەمی کەسێکی دیاری کراوە یا حەماسە بۆ کارێکی دیاریکراو، بەڵکو راستەوخۆ هەستێکی گشتیمان سەبارەت بەخەمەکە یا حەماسەکە لەلا دروست دەبێ کە لەدواییداو بەهۆو رێگای دەستکردەوە بۆمان دەردەکەوێ.

بەڵام خەسڵەتی خودی (الذاتیة) دەگەڕێتەوە بۆ پێوەندی بەتینی نێوان مۆسیقا و زەمان، چونکە هونەری وەك: نەحت و نیگارکێشان، هونەری مەکانین هەندێکیشان لەدوو مەودادا وەك، نیگارکێشان، هەندێکیان لەسێ مەودادا وەك، نەحت بەرجەستە دەبن و لەڕووی مەکانیشەوە زەوقیان لێ وەردەگیرێ، مەبەستم ئەمەیە کە ئەم کارە هونەرییانە لەیەکەم نیگاو سەرەنجا زەوقیان لێوەردەگیرێ، زەمان چ رۆڵێکی لە دەرك کردنیاندا نییە. تەنیا ئەوە نەبێ کە هەندێ لایەنی پۆشراو و ئاڵۆزی ئەو یەکەم دەرککردنە روون دەکاتەوە، بەڵام هونەری مۆسیقا بەڕاستی هونەری زەمانییە: مەبەستم ئەمەیە کە ئەداکەی بە جۆرێکی زەمانی یەك لە دوای یەك ئەنجام دەدرێ، ئاوازو ریتم و پارچە هارمۆنییەکانی وەکو ئەڵقەی یەك زنجیر بەدوای یەکدا دێن. بەوتەیەکی دی مۆسیقا هێڵێکی شاقوڵی زەمانی هەیە، بەڵام هونەری نیگار کێشان و نەحت هێڵێکی مەکانی ئاسۆیی هەیە. بێگومان ئەم جیاوازییە دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی ئەو هۆیە

هەستیانەی کە ئەم هونەرانەی پێ نەقڵ دەکرێ. موسیقا لە ڕێگای گوێچکەوە نەقڵ دەکرێ کە یەکێکە لەو هەستانەی پشت بە دووی یەکا هاتنی زەمان دەبەستێ، بەڵام هونەری نیگارو نەحت لە ڕێگای چاوەوە نەقڵ دەکرێن کە لە هەستە مەکانییەکان و یەکڕاست مەوداکانی دەرەوە دەبینێ و ڕاستەو خۆ دەرکی پێ دەکات.

فەیلەسوفەکان لە کۆنەوە زەمان و زاتییەتیان پێکەوە گرێ داوە، چونکە ئەو هەستانەمان کە دەچنە قالبی مەکانییەوە وەك ئەوشتانەی دەبینرێن و بەدەست و لەش هەستیان پێ دەکەین بریتین لە هەستی بابەتی ڕاستەوخۆ وەکو شت گەلێکی جیا لە خۆمان دەرکیان پێ دەکەین، بەڵکو ئەو هەستانە بناغەی باوەڕمانن بەبوونی جیهانی دەرەوەی خۆمان، بەڵام ئەو هەستانەی کە دەچنە قالبی زەمانییەوە وەك ئەوشتانەی دەبیسترێت بەتەبیعەتی خۆیان زاتین. مەبەستم ئەمەیە کە پشت بەو زاتە دەبەستێ کە دەیقۆزێتەوەو هەستێکی وامان لەلا دەوروژێنێ کە لەناخی ناخمانەوە هەڵقولابێ. چاکترین بەڵگەش بۆ ئەمە ئەوەیە کە بیرکردنەوە پرۆسەیەکی تەواو باطنییە، دەچێتە قالبی زەمانەوە کە بریتییە لە بەدوایەکاهاتنی بیرەکان، مەحاڵە بچێتە قالبی مەکانەوە، واتە بیرەکان لە دەرەوەڕا ببینرێ! بەم پێودانگە مۆسیقا لە هەرهەموو هونەرەکانی دی پتر پابەندە بەزاتی ئینسانەوە.

هەر لەبەر ئەم خەسڵەتە دەگمەنانە بووە کە موسیقا پایەیەکی تایبەتی لەلای زاناو فەیلەسوفەکان هەبووەو هەندێکیان وایان لەقەڵەم داوە کە فاکتەرێکی گەورەی تێگەیشتنی بووە لە گەردوون. ئەوەی سەروسەختی لەگەڵ فەلسەفەدا هەبووبێ هەرگیز ئەو ڕایە کۆنەی لەیاد ناچێت کە بەتەواوی ئەم قسەیەی ئێمە دەسەلمێنێ.

مەبەستم لە ڕای فیتاغورسییەکانە کە گەردونیان بە ژمارەو نەوا (نغمه) لە قەڵەم داو لێکدایەوە. خۆ ئەگەر ئەم گوتەیەیان گوتەیەکی مەجازی بێ و بەوە لێکبدرێتەوە کە ئاماژەیە بۆ ئەوەی گەردوون دوو لایەنی هەیە، لایەنی چەندی کە بریتییە لەژمارەو لایەنی چۆنی کە بریتییە لە نەوا، ئەوا نابێ ئەوەمان لەیاد بچێ کە بەکارهێنانی خودی ئەو ئاماژەو هێمایە، خۆی لە خۆیدا دەلالەتێکی قوڵی هەیەو گوزارشت کردنیان لە گشت جیاوازییە گەورە چۆنییەکانی ناو گەردوون بەوشەی نەوا نیشانەی ڕادەی بەرینی چەمکی نەوایە لەلای وان و نیشانەی ڕادەی پێوەندی نەوایە بەسروشتی گشتیی گەردوون لە ڕوانگەی وانەوە.

ئەگەر بمانەوێ لەم بارەیەوە سەرنجی قسەی فەیلەسوفێك بدەین، ئەوا گرینگترین کەسێك لەم مەیدانەیا شوبنهاوەرە، با هەندێ لەو وتە قوڵانە وەربگرین کە شوبنهاوەر لەبەشی یەکەمی کتێبەکەیدا (العالم بوصفة ارادة وتمثلا) دەربارەی سروشتی مۆسیقا گوتویەتی: (گشت ئەو کەڵکەڵەو خولیاو ئارەزووانەی تووشی ویست دەبێ و هەر هەموو ئەو شتانەی لەناخی مرۆڤدا ڕوو دەدەن و ئەقڵ و ژیری ناوێکی خاڵیسەی لێ دەنێ کە بریتیە لە (هەست)، هەر هەموو ئەوانە زۆر بەچاکی لەئاوازە (لحن) لەبن نەهاتووەکاندا تەعبیریان لێدەکرێ، بەڵام ئەو تەعبیر لێکردنە لەبارە گشتییەکەیەوە تەواو لەو وێنە خاڵیسەیە دەچێت کە لەهەموو مادەو کەرەستەیەك دابڕابێ، گوزارشت لەخودی شتەکە دەکات نەك تەنها لەدیاردەکان، بەپێی ئەو پێوەندییە کۆکەی نێوان مۆسیقاو کرۆکو جەوهەری ڕاستەقینەی هەر شتێك ئەوەمان بۆ ساغ دەبێتەوە کە ئەگەر مۆسیقا گوزارشتێکی هەمواری لەدیمەنێك یا ڕووداوێك یا جەوێك کرد، ئەوا هەر هەموو

ئەو شتانەمان بەڕوونی بۆ دەردەکەویٚ، مانا پەنامەکیەکانیانمان لەبەر چاو روون دەبێتەوە، بەو جۆرە مۆسیقا دەبیٚ بەچاکترین شیکەرەوەو لێکۆڵەرەوەیان – هەروەها ئەو کەسەی لەگەڵ کاریگەری سیمفۆنیایەکدا تێکەڵ دەبیٚ ئەوا گشت رووداوەکانی ژیان و جیهان لەخودی خۆیاندا دەبینیٚ، وێڕای ئەوەی کە ئەگەر هەندیٚ بەهێمنی لەشتەکە تێفکری ئەوا چ لێکچوونێك لەنێوان دەنگی ئاوازەکان و ئەوشتانەی دەوریان داوە نابینیٚ، چونکە مۆسیقا بەپێچەوانەی گشت هونەرەکانەوە بریتی نیە لەلاسایی کردنەوەی دیاردەکان یا دروستتر بڵێین بریتی نیە لەلاسایی کردنەوەی رواڵەتە بابەتیەکانی ویست، بەڵکو وێنەیەکی راستەوخۆی خودی ویستە، مانای میتافیزیکی هەر هەموو شتێکی تەبیعی لەم جیهانەدا دەخاتەڕوو، ئەودیوی گشت دیاردەیەك روون دەکاتەوە. بەو پێیە وەکو چۆن دەکریٚ جیهان ناوبنریٚ ویستێکی بەرجەستە، دەشکریٚ ناو بنریٚ مۆسیقایەکی بەرجەستە وەکو لەو دەقەی سەریٚ را دەرکەوت چ فەیلەسوفێك نابینین بەئەندازەی شوبنهاوەر دڵبەندی شەقڵە دەگمەنەکەی مۆسیقا بووبیٚ، کەواتە هەقی خۆیەتی لێرەدا ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە ئەم فەیلەسوفەی هەموو گەردونی بەدیاردەی ویستزانی، نەیتوانی راستەوخۆ پەی بەو ویستە بەریٚ، بەڵکو لەڕێگای مۆسیقاوە پەی پیٚ برد، ئەو مۆسیقایەی کە لاسایی بابەتی دەرەوە ناکات و هەستە دەروونیەکان بەڕێگای ناڕاستەوخۆ نەقڵ ناکات، بەڵکو راستەوخۆ گوزارشت لەگشت لایەنەکانی ویست دەکات، هەر بۆیەش پێی وابوو مۆسیقا فاکتەرێکی هەند گرنگە بۆ تێگەیشتنی سروشتی شاراوەی خودی جیهان کە خۆی لەخۆیدا

ویست بەرجەستە دەکات یا حەز دەکەی بڵیٚ مۆسیقا بەرجەستە دەکا.

نامانەویٚ درێژە بەباسی ئەم دیدە سۆفیستانەیە بۆ مۆسیقا بدەین، بەڵکو ئەوەی لێرەدا مەبەستمانە ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە شەقڵی تایبەتی هونەری مۆسیقا بوو بەئیلهام بەخش و سەرچاوەی ئەم چەمك و روانگەیە بۆ مۆسیقا.

ئەوەی شایانی باسە مۆسیقا هەمیشەو بەر لەگشت شتێك هونەرێکی ئینسانییە، مەبەستم ئەوەیە کە هونەرێکی پەیوەستە بەژیانی واقیعی و کێشەو ململانێکانی ناو ئەم ژیانەوە.

پاش ئەوەی زۆرمان لەمەڕ (خۆیی بوون) و گشتێتی و زاتیەتی مۆسیقا گوت، لەوەیە ئەو رایەمان هەندیٚ غەریب و سەیر بێتە بەرچاو، لەوەیە مرۆڤ لەم خەسڵەتانەوە وا تێبگات کە مۆسیقا هونەرێکی جیا بیٚ لەو واقیعە زیندووەی کە خەڵکی تیایدا دەژی، خەسڵەتە گشتییەکەی وای لێبکات لەگشت دیدێکی تایبەتی بۆ ژیان و کۆمەڵ دوور بکەوێتەوەو تاقە هێزی داهێنانی مۆسیقا بریتی بیٚ لەو هەستە زاتی و زروفە فەردیەی کە دانەری مۆسیقاکە پێیدا رەت دەبیٚ، دیارە ئەم چەشنە تێگەیشتن و دەرکە ئاسمان و رێسمانە لەگەڵ مەبەستی ئێمەدا، هەر هەموو ئەو خەسڵەتانەی ئاماژەمان بۆ کردن پەیوەستن بەهۆیەکانی داهێنانی مۆسیقاوە، نەك بەو هێزەوە کە هاندەری داهێنانە یا بەو ئامانجەوە کە هونەرمەند لەبەرچاوی دەگریٚ، چونکە ناسکی هونەرمەندی راستگۆ وای لێدەکات لەهەموو کەس پتر بکەوێتە ژێر کاریگەری وەزع و حاڵی ژیانی دەوروبەری خۆیەوەو مۆسیقاکەی دەبێت بەرەنگدانەوەیەکی گەش و زیندووی ئەو حاڵ و وەزعانە، هەرچەندە هۆی داهێنانە هونەرییەکەی زاتییە.

راستە واتاکانی مۆسیقا گشتین، بەڵام بێگومان سۆزو گودازێکی ئەوتۆ دەوروژێنێ کە لەگەڵ بیرو هەستی هزری هونەرمەندا دەگونجێ، راستە مۆسیقا دەستەوسانە بەرانبەر بەگوزارشت لە بیرۆکەیەکی تایبەتی یا هەستێکی دیاری کراو یا وردە رووداوێک، بەڵام بێ چەندوچۆن ئەو جەوە عەکس دەکاتەوە کە هونەرمەند کەوتووەتە ژێر کاریگەرییەوە، هەستێکی وا لەدەروونی گوێگرانیدا دروست دەکات کە شان بەشانی هەستی هونەرمەندەکە لە دەمی دانانی مۆسیقاکەدا بڕوات، خۆیی بوونی مۆسیقا بەهیچ جۆرێ ئەوە ناگەیەنێ کە لەواقیعەکەی دەوروبەری دابڕاوە، بەڵکو جیاوازی دوا وێنەی مۆسیقاو ئەم بابەتە پێوەندی لاسایی کردنەوەو کاوێژکردنەوەو وێنەگرتنی راستەوخۆ نییە، بەڵکوپەیوەندیەکە ئیحاییە کە مۆسیقا لە دەروندا دەی وروژێنێ و هەستێکی گشتی وا دروست دەکات کە لەگەڵ سروشتی ئەو بابەتەدا دەگونجێ هەرچەندە راستەوخۆ لاسایی ناکاتەوە.

مەبەستم ئەوەنییە کە هەر مۆسیقایەک ئەم خەسڵەتانەی تێدا بوو گوزارشتی لەو واقیعە زیندووەی دەوروبەری کرد ئەمانە خەسڵەتی مۆسیقان، بەڵکو مەبەستم ئەوەیە کە نموونەی باڵای مۆسیقا دەبێ ئەو خەسڵەتانەی تێدا بێ، هەندێ ژینگەی مۆسیقایی تایبەتی هەیە کە لە نموونەی باڵا نزیک بووەتەوەو بەگشت تواناوە هەوڵی بۆ بەدیهاتنی داوە، ئەویش ژینگە مۆسیقاییەکانی رۆژئاوایە کە لەم بەشەی لێکۆڵینەوەکەماندا باسی لێوە دەکەین.

2 -

زمانی مۆسیقا

هەموو هونەرێک دوو لایەنی هەیەو لایەنی تەرکیبی و لایەنی تەحلیلی، لایەنە تەرکیبییەکە بریتییە لەدوا شێوەی کارە هونەرییەکە، هەڵوێستمان سەبارەت بەم لایەنە ئەوەیە کە نرخە ئیستاتیکییەکەی دیاری بکەین بەپێوانەی تایبەتی ئەو هونەرە بی پێوین، بەڵام لایەنی شیکردنەوە وەکو لەناوەکەیدا دیارە بریتییە لە شیکردنەوەیەکی قووڵی ئەو قۆناغە جیاوازانەی کە کارە هونەرییەکەی پێدا دەڕوات، تا دەگاتە دوا شێوە. هەروەها بریتییە لە شیکردنەوەیەکی زانستیانەی وردی ئەو ئامرازانەی کە هونەرمەند بەکاریان دەهێنێ، شیکردنەوەی ئەو شێوازە جیاوازانەی کە هونەرمەند دەکەوێتە ژێر کاریگەرییان، شیکردنەوەی ئەو تازە گەرییانە کە هونەرمەند دایان دەهێنێ، هەموو هونەرێکی پوخت دەبێ ئەو دوولایەنەی پێکەوەو لەیەک کاتدا تێدابێ، ئەگەر لەگەڵ

لەناو بردنی وشەی هونەردا یەکەم کەڕەت لایەنی یەکەم بێتە بیرو خەیاڵ، ئەوا بێگومان لایەنی شیکردنەوە ئەو بناغە زانستیەمان دەداتە دەست کە دەبێ هەر هونەرێك پشتی پێ ببەستێ، راستە لەوەیە گەلێك لەو شیکردنەوانەی کە لەبواری شیکردنەوەی زانستیانەماندا بۆ هونەر دەیان گەینێ بەبیرو هزری هونەرمەندا نەهاتبن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشا بۆ وەچەکانی داهاتوو پێویستە تا ژیانی هونەری خۆیان لەسەر بناغەی تێگەیشتنێکی زانستیانەی تەواوی پەرەسەندنەکانی رابردووی مەیدانە تایبەتییەکەی هونەر بینا بکەن، تا بتوانن لەسەر بناغەیەکی دروست درێژە بەڕێگا بدەن، ئەو راو و بۆچوونانەی تەنیا پێ لەسەر رەگەزی (بەهرەی خۆڕسك)و ئامادەیی ئاسایی دادەگرن و رەگەزی زانستیانەی شیکردنەوە فەرامۆش دەکەن بێگومان راو بۆچوونی بێ سەروبەرن و لەدنیای ئەو رۆماندا جێیان نەماوە.

یەکەم شتێك کە دەبێ لەشیکردنەوەی زانستیانەی مۆسیقادا ئاوڕی لێ بدرێتەوەو بخرێتە بەر وردە بینی لێکۆڵینەوەوە بریتیە لە رەگەزەکانی زمانی مۆسیقا، چونکە مۆسیقا زمانێکی تایبەتی خۆی هەیە، ئەم زمانەش کۆمەڵێ رەگەزی هەن کە بەتەنیا رۆڵی خۆ نابینن، بەڵکو گشت رەگەزەکان یەکدەگرن و تێکەڵ دەبن و تێکڕا دانراوە مۆسیقاییەکە پێکدێنن، رەگەزەکانیش بریتین لە ریتم، (الایقاع) ئاواز (اللحن) هارمۆنی دەنگ (التوافق الصوتی) فۆرم (القالب). ریتم، لایەنی تایبەتی بزوتنەوە مۆسیقاییە یەك لەدوای یەکەکانە لە بواری زەماندا، واتە سیستەمی کێشی بزوتنەوەی یەك لە دوای یەکی نەواکانە (الانغام) رەگەزی گونجان و رێکخستن بەسەر ریتمدا زاڵ دەبێ، چونکە ریتم بریتییە لە دووبارە بوونەوەی زەربەیەك یان

کۆمەڵە زەربەیەك، بەشێوەیەکی رێکوپێکی ئەوتۆ کە گوێچکە لەگەڵ هەر جارێکا پێشبینی بکات، کەواتە ریتم چ شتێکی تازە ناخاتە سەر ئاواز، بەڵکو رێکخستنی زەمەنی بزوتنەوەی ئاوازە، بەمەرجێ لە بواری ئەم بزوتنەوەیەدا رەگەزی (التأکید المتوتر) دوا بەدوای یەکدی بێت، هەروەها بەرزبوونەوەو نزم بوونەوەی ئەم (توتر)ەش دوا بەدوای یەکدی بێت و.......هتد لێکۆڵەرەوەکان دەرکیان بەوە کردووە کە پەیوەندییەکی توند لە نێوان ریتمی مۆسیقاو ئەو سیستمەدا هەیە کە بزوتنەوەی لەش و بزوتنەوەی تەبیعەت لەسەری دەڕۆن، لەش بزوتنەوەی ریتمی خێرای هەیە وەکو هەناسە وەرگرتن و هەناسە دانەوە، هەروەها ریتمی تا رادەیەك هێواشی هەیە وەکو بەدوای یەکدا هاتنی برسێتی و تێربوون، نووستن و هەستان، لە سروشتا ریتمی دووانی هەیە وەکو بەدوای یەکدا هاتنی شەوو رۆژ، هەروەها ریتمی، چواری هەیە وەکو بەدوای یەکدا هاتنی وەرزەکانی ساڵ، هەر بۆیە گەلێك لە لێکۆڵەرەوەکان گوتویانە کە مۆسیقا بنەمایەکی ئۆرگانی یا سروشتی هەیە، مادامێکی بزوتنەوە ریتمییەکانی دووبارە کردنەوەی بزوتنەوە، هاوجۆرەکانی خۆیەتی لە لەشی ئینساندا یا لە سروشتدا، کە ئەمە دەبێتە مایەی دروست بوونی ئەو شتەی کە دەتوانرێ ناوبنرێ هەستی ریتم لەلای ئینسان باشترین بەڵگەش بۆ ئەمە، ئەوەیە کە یەکەم بە پیرەوە چوونی منداڵ یان کەسانی سادەو سەرەتایی بۆ مۆسیقا بە پیرەوە چوونێکی ریتمییە کە لەجۆرە خۆلارکردنەوە یا سەمایەکی سادەدا لەگەڵ ریتمی نەواکاندا خۆی دەنوێنێ، هەروەها دیاردە سەرەتاییەکانی مۆسیقا زۆرجار بریتییە لە ریتمێکی پەتی رووت – واتە هەر ریتمی رووت بەبێ دەنگی مۆسیقایی – وەکو چۆن ئەمە لەلای گەلێ لەتیرە

سەرەتاییەکاندا دەبینرێ، ئەو تیرانەی کە گشت ژیانی مۆسیقاییان تەنیا تەپڵ لێدانەو بەس.

بەڵام ئاواز هەر بەوەوە ناوەستێ کە زەربە مۆسیقاییەکان بەگوێرەی توندی یا هێواشی ئەو زەربانە، رێك بخات، بەڵکو رەگەزێکی نوێ دەخاتە سەر ریتم، ئەویش بەرزی یا نزمی دەنگەکانە. بێگومان بەکارهێنانی هەردوو وشەی بەرزو نزم لێرەدا بەکارهێنانی مەجازی رووتە، چونکە هیچ چەشنە پێوەندیەکی مەکانی لەم بابەتە، لەنێو دەنگەکاندا نیە، بەڵکە مەبەست لە دەنگی بەرز ئەو دەنگەیە کە خێرایی لەرەکانی زیاد دەبێ، بەڵام دەنگی نزم یا پان ئەوەیە کە بزاڤی لەرەکانی کەم دەبێ، دەنگی مۆسیقا بەشێوەیەکی گشتی بەرێکوپێکی و چەسپاوی لەرەکانیا دەناسرێتەوە، بەڵام ژمارەیەکی یەکجار زۆری لەرە هەیە لەنێوان دەنگێك و ئەو دەنگەی لە پاشییەوە دێت، جا ئەم دەنگە بەرزبێ یا نزم، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە دەنگەکانی مۆسیقا بەجۆرێ بەدوای یەکدا دێن کە گوێچکە لە هەندێ شوێندا لە بەینی ژمارەیەکی زۆر لەو لەرانەدا دەوەستێ، ئەو لەرانەی کە بەجۆرێ بەدوای یەکدا دێن کە گوێچکە لە خۆیەوە ناتوانێ جیایان بکاتەوە، کۆی ئەو شوێنە دیاری کراوانەی کە گوێچکە لە ئاستیاندا دەوەستێ شتێك پێك دێنێ کە پێی دەگوترێ پەیژەی مۆسیقا (السلم الموسیقی).

ئاشکرایە ئەم پەیژەیە لەسیستەمە ئاوازێکەوە بۆ سیستەمێکی دی دەگۆڕێ. پەیژە لە مۆسیقای رۆژئاوادا ئەوە نییە کە لەمۆسیقای رۆژهەڵاتدا هەیە هەروەها ئەوەش نییە کە لەمۆسیقای سەرەتاییدا هەیە، ئەگەر خەڵکی هەندێ جار تەنیا کەیفیان بەو ئاوازانە بێ کە بەپەیژە باوەکەی لای خۆیان داڕێژراوەو پێیان وابێ ئاوازەکانی دی

– بەشێوەیەکی گشتی – بەگوێی هەموو مرۆڤایەتی بێگانەو ناپەسەندە" دیارە ئەمە تەنیا کاری راهاتنە، ئەو راهاتنەی کە هەستی هونەرییان بەگوێرەی سیستەمە دەنگە باوەکەی خۆیان دەسازێنێ، لە ئاوازا دەنگەکان چ بەرزو چ نزم، دوابەدوای یەکدی دێن، هەڵبەتە دانەری مۆسیقا سەربەستە لە گواستنەوەی دەنگەکان، بەڵام ئەم سەربەستییە رەها نیە، بەڵکو چەند مەرجێکی هەیە، بۆ نموونە ئەو دەنگەی دەکەوێتە جەواب یا قەراری پەیژەکەوە لە دەنگە هەرە گرنگەکانەو ئاوازەکە بۆ ئەو دەگەڕێتەوە تا ئەوساکە گوێچکە هەست دەکات کە ئاوازەکە بەشێوەی ئاسایی خۆی تەواو بووە.

ئەگەر بچینە سەر هارمۆنی (التوافق الصوتی) سەیر دەکەین ئەم رەگەزە هەر چەندە لە مۆسیقای رۆژهەڵاتیمانا ناباوە، بەڵام رۆژبەڕۆژ بایەخی پتر لە دنیای مۆسیقادا پەیدا دەکا، ئەوەی موتابەعەی رەوتی مۆسیقای رۆژئاوا بکات دەبینێ لەکاتێکا مۆسیقا لە سەدەی هەژدەو نیوەی یەکەمی سەدەی نۆزدەدا گەورەترین بایەخی بە ئاواز دەدا، پاشان وردە وردە رووی کردە هارمۆنی، تا وای لێهات لە ئاخرو ئۆخری سەدەی نۆزدەو سەرەتای سەدەی بیستدا گەلێك لە دانەرەکان گوێیان بەوە نەداوە کە مۆسیقاکانیان مۆسیقای ئاواز بێت. بەڵکو رەگەزی بنەڕەتی لە لایان هارمۆنی بوو، ئاشکراترین نموونەی ئەو دیبوسییە (Debussy).

بناغەی هارمۆنیش بریتییە لە دروستکردنی گونجاوی دوو دەنگ یا زیاتر لەیەك کاتدا، بەڵام ئاواز کۆمەڵە دەنگێکی گونجاوی دوابەدوای یەکە، لەگەڵ ئەوەشا لێکۆڵینەوەی هارمۆنی تەنیا بە پەیوەندییەکانی نێوان ئەو کۆمەڵە دەنگەوە ناوەستێ کە لەیەك کاتدا لێدەدرێن، بەڵکو پێویستەو دەبێ بایەخ بە پەیوەندییەکانی نێوان

ئەو کۆمەڵە دەنگانەو پێوەندی ئەمیان لەگەڵ ئەوی دیکەیاندا بدات و چۆنێتی گواستنەوە لەیەکێکیانەوە بۆ یەکێکی دیکەیان ڕێك بخات تا ئاوازەکە بۆ نموونە بەهارمۆنییەك کۆتایی نەیەت کە هەستی پێشبینی کردن یا چاوەڕوانی ببزوێنێ، بەڵکو ئەم هارمۆنییە زەمینە بۆ هارمۆنییەکی دیکەی ئەوتۆ خۆش بکات کە هەستی ئۆخەی و ئاسوودەیی ببزوێنێ، لەگەڵ ئەوەشدا هەر هەموو ئەو دەستورانەی تەحەکوم لە هارمۆنی دەکەن قابیلی گۆڕانن، پەرەسەندنی مۆسیقا هەمیشە شتی نوێی دەخاتە سەرو بگرە هەندێ جار هەوڵدەدا سیستەمە کۆنەکانی هارمۆنی لە بناغەوە هەڵتەکێنێ و بیروخێنێ.

بەڵام فۆرم (الصورە او القالب) ئەمەشیان ڕەگەزێکە مۆسیقای ڕۆژهەڵات نای ناسێ یا نایزانێ، فۆرم پێوەندی بەینی بەشەکانی ئاواز لە کاری هونەری درێژدا ڕێکدەخات و یەکێتی بەینی هەموو بەشەکانی پارچە مۆسیقاکە دەستەبەر دەکات، هەر هەموو ئەمانە لەو گیروگرفتانەن کە مۆسیقای ڕۆژهەڵات پێویستی بە ڕووبەڕوو بوونەوەیان نیە گیروگرفتی فۆرمی مۆسیقا یەکجار ئاڵۆزەو ناتوانین لەم بوارەدا بەتێرو تەسەلی ئاماژەی بکەینێ، هەر ئەوەندەمان پێ دەکرێ بڵێین دەکرێ لە پارچە مۆسیقا درێژەکاندا تیمەی سەرەکی ئاواز جیا بکرێتەوە، دانەر سیستەمێکی دیاریکراو بۆ ئەم تیمە ئاواز دارانە (موضوعات لحنیة) دادەنێ و بەپێی قەریحەی خۆی گەلێ گۆڕان و ئیزافاتی تیادا دەکا، دیارە لە هەموو ئەم کارەیدا بابەتی سەرەکی و وردو درشتەکانی ئەو بابەتە سەرەکییە موعالەجە دەکا کە مۆسیقاو ڕەسمی مۆسیقا لەسەری ڕۆییوە، هەر چەندە لە هەموو وەزع و حاڵێکدا گۆڕانە بچووکەکان مومکینە. لەداڕشتنی تیمە ئاوازە سەرەکییەکاندا لەسەری دەڕوا، هەروەها شیکردنەوەی

گواستنەوە لەداڕشتنەکەوە بۆ ئەو ئیزافاتانەی بۆی کردووە، بەجۆرێکی ئەوتۆ کە هەمە ڕەنگیەکی زیندوو بۆ کارە هونەریەکەی مسۆگەر بکات و لەهەمان کاتا یەکێتییە هەمە لایەنەکەی کارەکەی بپارێزێ لێکۆڵینەوەی ڕەگەزو توخمەکانی زمانی مۆسیقا وامان لێدەکات رووبکەینە شیکردنەوەی ئەو ڕێبازەی کە ئەم زمانە بەکاری دەهێنێ. ڕێبازی بەکارهێنانی زمانی مۆسیقا بایەخێکی تایبەتی بەنیسبەت هونەری مۆسیقاوە هەیە. لە هونەرەکانی دیدا کاری هونەری ڕاستەوخۆ لە داهێنەرەوە بۆ وەرگری هونەرەکە دەچێ. واتە پەیوەندیەکی دوو لایەنی لە ئارادایە. بەڵام لە مۆسیقادا پەیوەندییەکە. پەیوەندییەکی دوو لایەنی ڕاستەوخۆ نیە. بەڵکو پەیوەندییەکی سێ لایەنییە. خاوەن ئەداکە (چ عازف بێ چ گۆرانی بێژ) دەبێ بە پێناو (وسیط) لە نێوان دانەرو گوێگردا. بۆیە پێویستە هەڵوەستەیەك لە ئاستی ڕۆڵی هەر لایەنێك لەم پەیوەندییە سێ لایەنییە لە گواستنەوەی زمانی مۆسیقادا بکەین.

دانەر، ئەنجامی ئەفراندنی هونەری خۆی بەنووسین تۆمار دەکات، بێگومان مۆسیقاش وەکو هەر زمانێکی دی کەڵکێکی زۆری لە نووسین وەرگرتووە" یارمەتی پاراستنی دانراوە مۆسیقاییەکانی داوە بێ ئەوەی دووچاری ئەو شێواندنە ببێ (دانراوە مۆسیقاییەکان) کە ئەگەر تەنیا بەبیستن نەقڵ کرانایە تووشی دەبوون، بێگومان هێماکانی نووسینی مۆسیقا بەردەوام وردترو دەوڵەمەندتر بووە، بەڕادەیەك لەو ئاخروئۆخرانەدا توانای ئەوەی پەیدا کرد کە هەموو وردو درشت و جۆرێکی پارچەکە تۆمار بکات، وای لێبکات کە ئەگەر ئەداکەی وردبێ، پارچەکە تەواو بەو شێوەیەی کە دانەرەکەی ویستویەتی و بێ هیچ ڕێ نوێنییەکی خودی،

دانەرەکەی ئەدا بکرێ – هەڵبەتە لە کۆندا وانەبووە، دانراوە مۆسیقاییەکان زۆر شتیان بە تەقدیری خاوەن ئەداکە دەسپارد، هەر بە هونەری نووسینەوە توانرا ئەم پەرە سەندنە جۆراوجۆرانە لە مۆسیقادا بێنەدی کە بەردەوام قووڵی پێ بەخشیوە" نووسین، دانەر لە ئیرتجالیەت و خۆبەخۆیی دەپارێزێ، دەرفەتی ئەوەی بۆ دەڕەخسێنێ کە کەرەستە مۆسیقاییەکەی بەکارامەترین شێوە مشت ومالْ بکات و مەودای تازەی بۆ ئیزافە بکاو دەوڵەمەندی و قووڵی پتری پێ ببەخشێ.

بەم تۆمار کراوانە کاری خاوەن ئەدا دەست پێ دەکا، ئەرکەکەی ئەوەیە کە وەکو پێناوێك (وسیط) واتاو هەستەکانی دانەر وەکو چۆن لە تۆمارکراوەکەی خۆیدا تۆماری کردووە، بەگوێگران بگەیەنێ، روونترین و سادەترین مەرجی خاوەن ئەدا ئەوەیە کە وردو ئەمین بێ، بەلاّم ئەم مەرجە هەندێ ئالۆزی لەگەلْ خۆدا دێنێ کە چارەسەرکردنی کارێکی ئاسان نییە، دەبێ ئەنجامدەر (مۆدی) تا چ رادەیەك وردو ئەمین بێ؟ رای جیاواز لەسەر وەلاّمی ئەم پرسیارە هەن رایەك هەیە ئەوە بەسەر ئەنجامدەردا دەسەپێنێ کە خۆی لە گشت ئارەزوویەکی شەخسی دوور بخاتەوەو تەنها نەقلْ کردنی وردو بەدیقەت بکا بەخەم، بەلاّم ئەو ئیرادەی لەم رایە دەگیرێ ئەوەیە کە ئەنجامدەر دەکا بەشتێکی تەواو سەلبی و ئامێر ئاسا، لەگشت رەفتارێکی هۆشیارانە دای دەبڕێ، بۆیە زۆر کەس بانگەوازی ئەوە دەکەن کە ئەنجام دەر بەگوێرەی فەهم و زەوقی خۆی رەفتار بکات بەمەرجی نەشێواندان و دەستکاری نەکردنی ئەو شتەی کە نەقلْی دەکا، رەچاو بکا، لە راستیا شەخسیەتی کەڵە عازف و گۆرانی بێژان بەئاشکرا لە جۆری ئەدایان دەردەکەوێ، سەیر دەکەی وەختێ

ئاوازێ دەژنەوی تەواو عەقڵی ئەنجامدەرەکەی پێوە دیارەو رەنگە ئەم شەقڵە تا رادەیەکی زۆریش شەخسی بێ، دەمەوێ ئەوە بڵێم کە هەر چەند گوێم لە (کونشرتۆ) بووبێ یەکسەر کەمانچەژەنی مەزن (جوزیف ریجیتی)م بیر کەوتووەتەوە هەستم کردووە ئەداکە شێوازی شەخسی هونەرمەندەکەی گرتۆتە خۆ، ئەو شێوازەی کە گوێچکەی شارەزاو راهاتوو هەر لەیەکەم جاردا هەستی پێدەکات و دەیناسێتەوە، سەیر دەکەی شێوازەکە جیایە لەگشت شێوە ئەداکانی دی و کارێکی وای کردووە کە پارچەکە وابێتە بەرچاو کە گیانێکی یەکجار تازەی بەبەرا کراوە – هەر هەموو ئەمانە کراوە بێ ئەوەی کەمو زۆر دەستکاری ئەسڵەکە کرابێ، ئەلهەقی ئەوە سیفەتی ئەدای داهێنەرانەیە کە شەقڵی شەخسیەتی ئەنجامدەر وەر بگرێ و بەڕۆحی ئەو پاراوبێ بێ ئەوەی ئەمە چ جۆرە دەستکاری و لادانی بەسەر ئەو شتەدا بێنێ کە دانەر لە تۆمار کراوەکانیدا تۆماری کردووە.

بەلاّم رۆڵی گوێگر بریتییە لە قۆزتنەوەو وەرگرتنی ئەو چەمك و واتاو هەستانەی کە دانەر تۆماری کردوون و ئەنجامدەر بۆی نەقلْ کردووە، من وای بۆ دەچم کە گوێگرتن هونەرێکە بۆخۆی و مەشقکردنێکی دوورو درێژی دەوێ تا مرۆڤ بگاتە رادەی ئەوەی بەدروستی مومارەسەی گوێگرتن بکات، چونکە گوێگرتن پلەو قۆناغی جیاوازی هەیە" لە قۆناغەکانی یەکەمدا مرۆڤ توانای تەنیا بەسەر تێگەیشتنی مۆسیقای سووکی ئاشکرای وەکو هەموو چەشنە مۆسیقاکانی سەمادا دەشکێ، چونکە ئەم مۆسیقایە قوولْ نییەو سام و ویقارێکی ئەوتۆی نییە، بۆیە بەزۆری گوێگرتن لەم چەشنە مۆسیقایە رەفتاری دی تێکەلْ دەبێ" بۆ وێنەگرتن و قسەکردن لەیەك

کاتدا – مەحاڵە لەم قۆناغەدا گوێگرتنی خەست و قووڵ پەروەردە ببێ، لە قۆناغی دوایی دیکەدا شێوەی گوێگرتن پڕ ئەزموونتر دەبێ و مرۆڤ دەتوانێ زەوق لە پارچە مۆسیقای قوڵتر وەربگرێ، بەڵام ناتوانێ هەمووی حەزف بکا یا لەواتای بەشە ئاڵۆزەکانی تێبگا، بۆیە دەبینین گوێگر لەم قۆناغەدا زۆر بەهەندێ بەشی دیاریکراوی ئەو پارچە مۆسیقایانەی کە گوێی لێ دەگرێ سەغڵەت دەبێ، رەنگە بێ ئەوەی گوێگرتنەکەی تەواو بکا هەستێ و بڕوا، من وەکو ئەزمونی خۆم – ئەوەم لە بیرە کە لەم قۆناغەدا ئەم دەتوانی زەوقی تەواو لەو پارچە مۆسیقا رۆژئاواییانە وەربگرم کە بەپیانۆ لێدەدران یا گۆرانی بێژان دەیانچڕی، چونکە پیانۆ لە مۆسیقای رۆژئاوادا ئەو بۆشاییە زەمەنییەی نێوان ئەم نیشانە مۆسیقاییەو ئەو نیشانە مۆسیقاییە پڕ ناکاتەوە، بەڵکو بۆ ئەو دەنگدانەوەی بەجێ دێڵێ کە یەکەم زەربە دروستی دەکا، بۆیە پڕکردنەوەی ئەم بۆشاییە بۆ گوێچکەیەك کە بەژنەوتنی عەزفی رۆژهەڵاتی راهاتبێ زەحمەتە، بۆیە وادەهاتە بەرچاو کە پارچەکە کۆمەڵە دەنگێکی لێکدابڕاوبێ و هزر نەتوانێ یەکێتییەکیان لە نێواندا دروست بکات، هەروەها ئەو بزاڤە دەنگیانەی کە گۆڕانی رۆژئاوایی جیا دەکاتەوە سەنتەرە سەرەکیەکەی ئاوازەکە دەسڕێتەوەو مرۆڤ ناتوانێ موتابەعەی بکا، لەو کۆسپانەی کە لەم قۆناغەدا دێتەڕێی مرۆڤ، ئەوەیە کە مرۆڤ زۆر جار پەنا دەباتە بەر لێکچوونی شیعری و ئاوازەکەی تێوە دەپێچێ تا لێی – لە ئاوازەکە – تێبگات، بەڵام سور بوون و بەردەوامی لەسەر گوێگرتن باشترین زامنە تا مرۆڤ وا لێبکا بەسەر ئەم کۆسپانەدا زاڵبێ، وای لێبکا لەزەت لە هەموو جۆرە دانراو و ئەدایەك وەر بگرێ، لە دوا قۆناغدا مرۆڤ توانای زەوق وەرگرتنی تەواوو هونەری لە

مۆسیقا پەیدا دەکا، وای لێدێ ئیدی بتوانێ بابەتە سەرەکییەکانی مۆسیقا کەشف بکات، هەست بەو گۆڕانانە بکات کە بەسەریا دێ، هەر بە رواڵەتی دەرەوەی پارچە ئاوازەکەوە ناوەستێ، بەڵکو دەچێتە قوڵایی شتەکانی ناوەوەی و سەنتە شاراوەکانییەوە، هەست بە یەکێتی شاراوەی دیوی پشتەوەی ئەم هەموو دەنگە ئاڵۆزانە دەکا، ئەمە قۆناغی گوێگرتنی کارامەیە، ئەو گوێگرتنەی وەرزبوون توخنی ناکەوێ و وردترین شتی لەکیس ناچێ، هەڵبەتە ئەم گوێگرتنە تەرکیزێکی یەکجار زۆری دەوێ، بەڵام ئەزموون و راهاتن ئەوە دەستەبەر دەکەن کە ئەم تەرکیزە کارێکی دژوار نەبێ، رادەی وریایی مرۆڤ زیاد دەکەن و لە لەزەتی وەرگرتنی ئەستاتیکی ئاوازەکان کەم ناکەنەوە.

بەو چەشنە قۆناغەکانی گوێگرتن بەپێی ئەزموون و رادەی قووڵی ئەزموونەکانی گوێگرو ماوەی خۆ راهێنانەکەی دەگۆڕێ و دەگاتە رادەیەکی ئەوتۆ کە بەدەم گوێگرتنەوە خۆی بۆ تێگەیشتنی هەموو وردو درشتێکی مۆسیقا تەرخان بکات، رەنگە ئەوە روون بووبێتەوە کە بۆچی گوتمان گوێگرتن لەمۆسیقا خۆی بۆ خۆی هونەرە، چونکە گوێگرتن لە قۆناغە باڵاکەیدا بریتی نییە لەکارێکی سەلبی وەکو زۆر کەس بۆی دەچن، بەڵکو کارێکی ئیجابی تەواوە بەهەموو مانای وشەی ئیجابی، وریایی و تەرکیزێکی وای دەوێ کە تەنیا بەخۆڕاهێنانی دوورو درێژ بەدەست دێ، هەروەها لەپاڵ هەستی هەڵچوو و راچەنیودا، هزری هۆشیاری دەوێ، واتە کارێکە ژیری و هەست بەشداری تێدا دەکەن، لەپاڵ چێژ وەرگرتنی ویژدانییەوە شیکردنەوەو بیرکردنەوەو بەراوردی دەوێ.

-3

واتا لە مۆسیقادا

بۆ ماوەیەکی زۆر دوورو درێژ مانای هونەر بەوە لێکدەدرایەوە کە گوایە بریتیە لە لەزەت و شادی بەخشین، وا باوبوو کە ئامانجی گشت جۆرەکانی هونەر ئەوەیە لەزەت یا شادی لە ئینساندا ببزوێنێ، هەڵبەتە ئەگەر مەسەلەکە هەر ئەم دیاریکردنە گشتییە بووایە ئەوا هیچ کێشەیەك نەدەهاتە گۆڕێ، بەڵکو کێشەکە ئەوکاتە سەر هەڵدەدا ئەگەر بمانەوێ مەبەستی هەردوو لەزەت و شادی دیاری بکەین و روون بکەینەوە، چونکە هەندێ کەس بەشێوەیەکی سەلبی لە لەزەت تێدەگەن، حاڵەتێ دێتە کایەوە کە ئینسان دەکەوێتە ژێر کاریگەرییەکی دەرەکی و زۆر بەخاوی بەرەو پیری دەچێ و رادەی هەرەکەمی چالاکیی پێویست بۆ تێگەیشتنێکی

سادە بەکار دەهێنێ، دیارە ئەم چەمك و تێگەیشتنە دەربارەی لەزەتی هونەری لەگشت بوارەکانی هونەردا نارەزایی لەسەرە، لێرەدا هەر ئەوەندەمان لەدەست دێ ئیشارەت بۆ ئەو نارەزاییانە بکەین کە لەبواری مۆسیقادا ئاڕاستەی دەکرێ.

لەزەتی سەلبی لەبواری مۆسیقادا ئەوەیە کە پێی دەوترێ (الطرب) ئەم وشەیە لەو ئاخروئۆخرانەدا لە رۆژنامەکانی میسردا مشت و مڕێکی زۆری لەسەر کرا، بەڵام ئەوەی گومانی تێدا نییە ئەوەیە کە شەقڵی کاتێکردن و هەڵچوونی سەلبی بەسەردا زاڵە، ئامانجی (طرب) ئەگەر وەکو ئامانجێك بۆ کارتێکردنی مۆسیقا وەربگیرێ ئەوەیە کە هەڵچوونێك لە ئینساندا دروست بکات جا چ هەڵچوونێکی ئارام بێ و ئەعسابی ئینسانەکە هێور بکاتەوەو گێرمەو کێشەکانی ژیانی لێبرەوێنێتەوە یا هەڵچوونێکی ئەوەندە توند بێ کە گیرو گرفتە واقیعیەکانی لەبیر بەرێتەوەو وای مژول بکا کە کەم و زۆر بەلای کاروبارە جدییەکانی ژیاندا نەچێ، ئەلهەقی زۆر کەس پێیان وایە ئەمە ئەرکی راستەقینەی مۆسیقایەو ئەرکەکەی تەنیا سەرگەرم کردنە.

خۆ ئەگەر ئەمە ئەرکی راستەقینەی مۆسیقابێ ئەوا بۆمان نیە باسی چ مانایەکی ئەم هونەرە بکەین، چونکە بوارو مەیدانی واتاکان باڵاترە لە بوارو مەیدانی ئەو هەڵچوون و داچوونە سەلبیانەی کە بەشێوەیەکی یەکجار کەم بەهرە هۆشیارەکان تێیدا رادەبێ، باشە بەڕاستی مۆسیقا خاڵییە لە هەموو مانایەك؟ دیارە ئەم جۆرە هەڵەیە دەربارەی تێگەیشتن لە مۆسیقا دەگەڕێتەوە بۆ راهاتن لەسەر جۆرە مۆسیقایەکی تایبەتی کەوا لەمرۆڤ دەکا پێی وابێ ئەرکی مۆسیقا تەنیا ئەوەیە بەجۆرێکی سەلبی کەیفمان پێ ببەخشێت، ئەگەر

ئەزموونی مۆسیقای مرۆڤ دەوڵەمەند ببێ و جۆرە ناسك و بەرزەکانی مۆسیقا تێبگات، ئەوا بۆی دەردەکەوێ کە مۆسیقا بەڕاستی مانای خۆی هەیەو مانایەکی تەواو ئیجابی هەیە، هەر بەوەندە ناوەستێ هەستی مرۆڤ ببزوێنێ و سۆزو گودازەکانی بوروژێنێ، بەڵکو وێڕای ئەمانە لەڕێگای هەستەکانەوە ئەقڵ بێدار دەکاتەوەو هەست و بەهرە هۆشیارەکان وەئاگا دێنێتەوەو هەندێ حەقیقەتی نوێ کەشف دەکات کە دەروون لەوەوبەر لێی بێ خەبەر بووە، ئەلهەقی ئەرکی بالاو پیرۆزی هونەر ئەوەیە کە هەر بەوەوە نەوەستێ کاری سەلبیمان تێبکا، بەڵکو شتێکی ئیجابیمان پێشکەش بکاو پتر بە ژیانی خۆمان ئاشنامان بکاو زانیاریمان دەربارەی ژیان زیاد بکات، هەڵبەتە هەر هونەرێك بەشێوازی خۆی ئەو شێوازەی کە جیایە لە شێوازی فێرکردن و تەلقین دادانی ئەقڵی راستەوخۆ، دەبێ مۆسیقا تەنیا بەم مانایە وەربگرین و لێی تێبگەین.

ئەرکی ئێستامان ئەوەیە کە لەشێوازە تایبەتییەکانی گوزارشتی مۆسیقا بکۆڵینەوە، ئەگەر پێشتر بەشێوەیەکی تەحلیلی لە رەگەزەکانی زمانی مۆسیقامان کۆڵییەوە، ئەوا هەنووکە دەبێ لەو رێبازە بکۆڵینەوە کە مۆسیقا لەدوا شێوەیدا دەگەیەنێتە هزرمان، لەڕێبازی تایبەتی نەقڵکردنی واتاکانی مۆسیقا بکۆڵینەوە، زۆر کەس وا راهاتوون کە شاعیرانە لە مۆسیقا تێبگەن" واتە وەختێ گوێ لە ئاوازێ دەگرن بەدوای چەمکی ئەدەبی و وێنەی حسیدا دەگەڕێن، هەندێ لە تێوریستەکان بەوە پاساو بۆ ئەم دیاردەیە دێننەوە کە مۆسیقا دابەش دەکەن بەسەر دووجۆردا:

جۆرێکی خاڵیسە یا موجەڕەد و جۆرێکی بابەتدار یا بەرنامەدار، جۆری یەکەم هیچ وێنەیەك لە هزروو بیردا چێ ناکات، بەڵکو کۆمەڵە

نموونەیەکی دەنگی جوان و ناسکەو دەبێ بۆ خودی خۆی گوێی لێبگیردرێ و نموونەی ئەمەش لە مۆسیقای بیتهۆڤندا کوارتیستەکانە (الرباعیات)، بەلام جۆری دووەم بریتیە لەوێنەگرتنی بابەتێکی دیاریکراو، نمونەی ئەمەش هەر لە مۆسیقای بیتهۆڤندا سەمفۆنیای شەشەمە، بەمجۆرە خاوەنانی ئەم دابەشکردنە هەنجەت و بیانوو بۆ ئەوانە دەدۆزنەوە کە هەرچیەکیان گوێ لێدەبێ پڕی دەکەن لە خەیالاتی لەفزی یا تەسویری، بەڵکو هەندێ کەس وێنەی دیاریکراو بۆ مۆسیقای خاڵیسەو موجەڕەد دروستدەکەن کە ئەم وێنانەش لەخۆیانا وێنەی ئەندازەیی موجەڕەدن، وەکو ئەو هێڵە یەك لەدوای یەکانەی کە (والت دیزنی) لە فیلمە مۆسیقاییەکەدا (فانتازیا) پارچەی باخی (توکاتاوفیوج)بێ وێنە کێشان.

بەلام ئەم دابەشکردنە چ کێشەیەك چارەسەر ناکات" زۆر دانراوی مۆسیقا دەمێنن کە نازانین دەچنە خانەی کام بەشیانەوە، بۆنموونە – هەر لە مۆسیقای بیتهۆڤندا – سەمفۆنیای نۆیەم، ئایا سەمفونیای نۆیەم مۆسیقایەکی موجەڕەدە، ؟ مەحاڵە بتوانین بڵێین ئەم مۆسیقایە تەنیا نموونەیەکی دەنگی جوان و ناسکەو چ هەست و واتاو بیرێکمان پێ نابەخشێت، ئەدی ئایا مۆسیقایەکی بابەتدارو بەرنامەداری دیاری کراوە؟ ئەلهەقی ئەگەر بمانەوێ ئەم بابەتداری و بەرنامە دارییە دیاری بکەین بەهیچ جۆرێ ناتوانین هێڵ و سنوری ئاشکرای بەدەورا بکێشین سەیر دەکەین دەتوانین گەلێ لە لێکچوون و بیرەکان بگۆڕین بەلێکچوون و بیری دیکەی ئەوتۆ کە لەوانی پێشوو کەمتر نەبن لەڕووی تەتبیق بوونیانەوە بەسەر مۆسیقادا.

ئەوەی دەتوانین بەئەرخایەنییەوە پێی لەسەر دابگرین ئەوەیە کە جیاوازی بەینی مۆسیقای موجەڕەدو مۆسیقای بابەتدار تەنیا

لەپلەدایە، دەتوانین بڵێین هەموو مۆسیقایەك بەشێوەیەك لەشێوەکان مۆسیقای بابەتدارە، لەو رووەوە کە بەرهەمێکی هونەری راستگۆیە، پەیوەستە بەژیانی دانەرەکەی و کۆمەڵەکەیەوەو هەر دەبێ گوزارشت لەواتا گەلێك بکا کە بتوانین پەیان پێ بەرین، هەڵبەتە ئەمە شتێك نییە کە بتوانین بەتێکڕایی لەسەری رێك بکەوین، چونکە وەکو پێشتر گوتمان مۆسیقا سنووری جزئیات دەبەزێنێ و دەچێتە مەیدانی کولیاتەوە. هەر بۆیە بۆمان هەیە بڵێین هەموو مۆسیقایەك – بەواتاو شێوەیەکی دی – مۆسیقایەکی موجەڕەدە مادامێکی لە تەفسیراتی جزئی تایبەتی باڵاترە، کەواتە ئەم دوو سیفەتە، واتە مۆسیقا یا بابەتدارە یا موجەڕەدە، بناغە نین بۆ دابەشکردنی مۆسیقا، بەڵکو دوو رووی جیاوازی خودی گوزارشتی مۆسیقان، بەڵام ئەمەش نابێ بەکۆسپ لە رێگای ئەوەدا کە دانراوی مۆسیقا بکەونە ئەم خانە یا ئەو خانەیانەوە، کوارتستەکان دەکەونە ئەم خانەیەوە کە مانا تیایدا لەوپەڕی بەرزییە، سەمفۆنیای شەشیش دەکەوێتە خانەکەی دیکەوە، ئەو خانەیەی کە دانەر سنورێك بۆ دانراوەکەی دادەنێ تا لەچوارچێوەیدا لەپارچەکەی بگەن – بەهەرحاڵ مۆسیقای بابەتدارو ئاشکرا کەمن، زۆربەی دانراوەکان هەردوو سیفەتەکە دەگرنەخۆ، واتە سیفەتی بابەتداری لەشێوەی واتای گشتیداو سیفەتی تەجرید کە دەگەڕێتەوە بۆ گشتێتی خودی ئەو مانایانە.

کە تەجرەبەی جوان کراوە بۆ زانینی رادەی تێگەیشتنی گوێگرانی جیاواز لەمۆسیقا (ماکس شون) لەکتێبی (کاریگەرییەکانی مۆسیقا)دا بڵاوی کردۆتەوە، چەند پارچە مۆسیقایەکی جیاواز پێشکەش بەجەماوەر کراوە، جەماوەرەکە کەسانێکی تێدا بووە موزیشن بوون، کەسانێکی تێدا بووە موزیشن نەبوون بەڵام

رۆشنبیریەکی هونەری باڵایان هەبووە. کەسانێکی تیا بووە هەروەکو گوێگرتن کەیفیان بەمۆسیقا هاتووە هەروەها کەسانێکی تێدا بووە بە هیچ جۆرێ زەوقیان لە مۆسیقا نەبووە. پاش بەراوردو هەڵسەنگاندن دەرکەوتووە کە ئەوانەی رۆشنبیری باڵایان هەبووە، ئەوانەی موزیشن نەبوون و پرانسیپەکانیان نەزانیوە بۆ تێگەیشتنی مۆسیقا پەنایان بردۆتە بەر لێکچوون و ئەو پەیوەندییانەی یارمەتییانی داوە بۆ تێگەیشتنی مۆسیقا. بەڵام موزیشن یا ئەوەی شارەزایی لە پرانسیپەکانی مۆسیقادا هەبووە لە کاتی گوێ گرتندا تەنیا وەکو مۆسیقا بیری لە مۆسیقا کردووتەوە و لەزەتێکی ئەستاتیکی دوور لەگشت وێنەیەکی خەیاڵی یا لێکچواندنێك لێ وەرگرتووە. لەئاکامی ئەم ئەزموونانەوە دەتوانین بگەینە ئەو ئەنجامەی کەتەجرەبەی زۆر وا لەمرۆڤ دەکا بە دروستی لە مۆسیقا تێ بگاو تێکەڵ بە مانا لاوەکییەکانی نەکا. ئەو مانا لاوەکییانەی مۆسیقا زۆریان هەڵدەگرێ، بەڵکو هەر لەو کەوشەنەدا بوەستێ کە لەزەت لەمۆسیقا وەربگرێ بێ ئەوەی پەنا بۆ خەیاڵی شیعری یا تەسویری بەرێ.

رەنگە مرۆڤ لێرەدا بپرسێت، باشە کەپارچە مۆسیقایەك لێکدانەوەی جیاوازو جۆراو جۆر هەڵبگرێ ئەمە بەو مانایەیە کە مۆسیقا هیچ شتێك ناگەیەنێ و هەرکەسەو چۆنی بوێ وا لێی تێبگا؟ تێگەیشتنەکەش لە هەموو حاڵەتێکدا بەتاڵە؟ راستی یەکەی ئەم ئەنجامگیریە زۆر دوورە لەوشتەوە کەئێمە مەبەستمانە. وەکو پێشتر دووپاتمان کردەوە مۆسیقا بەزەرورەت مانای هەیە. بەڵام سروشتی مۆسیقا وایە کە ئەم واتایە باڵاتر بێ لەو لێکچوونە لاوەکیانەی کە خاوەن مزێجە شاعیری یا رۆمانتیکی یەکانی دەرەوەی بازنەی

پسپۆرانی مۆسیقا پەنای بۆ دەبەن. ئەوانەی تاکید دەکەن کە (بۆ وێنە) ئەم بزاڤەی سیمفۆنیای پێنجەمی بیتهۆڤن ئیشارەتە بۆ لێدانەکانی قەدەر، ئەوەیان مانای تەسلیم بوونە بەقەدەر، ئەمەیان ململانێ لەگەڵ قەدەردا دەگەیەنێ و ئەمەی دواییان واتای سەرکەوتن بەسەر قەدەردا دەگەیەنێ، تا کۆتایی ئەم لێکچوونە ئەدەبیانەی کەپتر زیان لە لە زەت وەرگرتنی ئەستاتیکایی دەدات تا یارمەتی بەدی هاتنی بدات. چونکە مۆسیقا ئەوپەڕەکەی دەتوانێ بەجۆرێ ناخمان بوروژێنێ کە کۆمەڵە واتاو هەستێکی گشتیمان لەلا زیاد بکا واتە(جەوێکی)تایبەتی وامان لەلا دەخولقێنێ کە بتوانین شەپۆلە گشتییەکەی دەرک بکەین. بەلام ناتوانین وردە شتە لاوەکییەکانی دیاری بکەین. خۆ ئەگەر توانیشمان چ سوودێك نابینین.

هەر هەموو ئەم بیرانەی لە مەڕ پەیوەندی مۆسیقا بەمەیدانی لێکچوونی شیعری و تەسویرییەوە وامان لێدەکات بەزەرورەت لە پەیوەندی مۆسیقا بەمەیدانی وشەوە کە لە گۆرانیدا تەواو تێکەڵی بووە، بکوڵێنەوە. ئاخۆ تا چ رادەیەك وشە هاوپەیوەندیەکانی مۆسیقا سوود بەدیاری کردنی واتاکانی مۆسیقا دەگەیەنێ؟ ئایا کە مۆسیقا لە رێگای گۆرانییەوە شەرح کرا ئیدی ماناکەی وردترو رونتر دەبێ؟

بۆ ئەوەی وەلامی ئەم پرسیارە بدەینەوە، پێویستە بە دروستی لە پەیوەندی بەینی گۆرانی و مۆسیقا بگەین. گۆرانی شتێکی بێگانە نییە بە موسیقا، یا شتێك نییە کە پاشان خرابێتە سەر مۆسیقا، بگرە پەیوەندی نێوان ئەودووە بە پێچەوانەوەیە، مۆسیقا لەگۆرانییەوە سەرچاوەی هەڵگرتووە. چونکە هونەری مۆسیقا

وەختێ دەستی پێکرد کە هەندێ گۆرانی بێژ فێربوون چۆن شێوازی گۆرانی گوتن بە شێوەیەکی ریتمی ئاوازدار رێك بخەن، ئیدی هونەری نەواکان تا ماوەیەکی دوورو درێژ پەیوەست بوون بە گۆرانی گوتنەوە، کە ئامێری مۆسیقا پەیدا بووە پتر بۆ یارمەتی دانی دەنگی مرۆڤ یا بەهێزکردنی یا رازاندنەوەی بووە، پاش پەرەسەندنێکی زۆر، ئامێرەکان وردە وردە کەوتنە ئەوەی لەدەنگ جودا ببنەوە، لەئاکامی دەوڵەمەندی مەیدانی گوزارشت بە ئامێرەکان، وردە وردە کەوتنە ئەوەی بەسەر دەنگدا زاڵ بن و لە رۆژئاوادا هەرچەندە گۆرانی لەهەرەتی گەشەکردنیابوو، بن بەبناغە.

بەمجۆرە پەرەسەندی پێوەندی مۆسیقای ئامێرەکان لەگەڵ گۆرانیدا بریتی بووە لەوەی کە مۆسیقا لەسەرەتادا بەتەواوی پشتی بەگۆرانی بەستووە، پاشان لێی جودا بۆتەوە، هەر ئەم جیابوونەوەیە کە حاڵی حازر سیفەتی مۆسیقای ئامێرەکان، خۆی لەخۆیدا بەڵگەی ئەوەیە کە ئەوا خاڵیسەکان بێ پشتیوانی هیچ وشەیەك، هۆیەکی تەواوی گوزارشت و دەربڕینە، بەڵکو ئەمە بۆ خۆی سیفەتی هەلاوێردەی گوزارشتە لە مۆسیقا، کە ببێ بە شتێکی گشتی سەربەخۆ و جیا لەگشت هۆیەك بۆ دەست نیشان کردنی واتاکانی، خۆ ئەگەر یەکێك بڵێ لە مۆسیقای رۆژئاوادا لایەنێکی گرنگمان فەرامۆش کردووە کە ئەویش لایەنی هونەرە غینائیەکانە، وەکو ئوپرا، ئەوا دەڵێین ئەم لایەنەش لەم دەستوورە بەدەر نییە، لە ئوپرادا دەنگە بەشەرییەکان مامەڵەی ئامێرە مۆسیقاییەکانی لەگەڵدا دەکرێ، کارتێکردن لەرێگای نەواکانییەوەیە نەك لەرێگای وشەکانیەوە ئەو رۆڵەی وشە لە ئۆپرادا دەیبینێ رۆڵێکی گەورە نییە، تەنها هۆیەکە بۆ دەرخستنی دەنگە بەشەرییەکە، تەنیا

هاودەنگە بۆ دەنگە بەشەرییەکە، گوێگرانی ئوپرا لەبەر خاتری وشەکانی ئوپرا رووی تێ ناکەن، بەڵکو لەبەر خاتری مۆسیقاکەیەتی: مۆسیقای ئامێرەکان و مۆسیقای دەنگەکان پێکەوە.

کەواتە مۆسیقا بۆ خۆی توانای گوزارشت کردنی هەیە. چ پێویستیەکی بە کۆمەکی وشەی پەخشان یا شیعر نییە تا توانای گوزارشتی خۆی پێ بخەملێنێ، بەڵکو توانای مۆسیقا لە (خۆی بوونی)دایە، لەوەدایە کە قەوارەی تایبەتی هەیە بۆ نەقڵ کردنی واتا گشتی یەکان، خۆ ئەم گشتێتی یەش سەرچاوەی جوانی و رەسەنی ئەم هونەرەیە.

رتشارد فاکنەر تاقە مۆزیشێنە کەڕای جیاوازی لەمەڕ پەیوەندی مۆسیقا بە وشە یا بەشیعرەوە هەیە. هەڵبەتە باسەکەمان، یانی باسی توانای گوزارشت کردن لە مۆسیقادا بەبێ موناقەشەکردنی رایەکەی ئەو بەناتەواوی دەمێنێتەوە.

فاکنەر پێی وایە– دیارە لەم بۆ چوونەیدا هاوڕای ئەوقسانەی ئێمەیە کە لێرەدا گوتمان– گوزارشتی مۆسیقا تا رادەیەکی زۆر گوزارشتێکی گشتی یە، واتاکانی لە چوارچێوەیەکی ئاشکرادا ناوەستێ کە هزر بەهۆشیارییەوە دەرکی بکا، بەڵکو واتاکانی ئاڵۆزن و گەڵێك لێکدانەوە هەڵدەگرێ. بەڕای ئەو گوزارشتی مۆسیقا تەواو پەیوەستە بە مەیدانی ناوەوەی دەرونی ئینسان. بەڵام وێنەیەکی ئاشکرای ئەم مەیدانە ناخاتە روو. لەلایەکی تریشەوە ئەوپێی وایە شیعر لەمەیدانی دەروون و ناخ دوور کەوتۆوەتەوەو پتر ئاوڕ لەگێڕانەوەی رووداوە دەرەکییەکان دەداتەوە، ئەو رووداوانەی بەقوڵایی دەروونا رۆناچن. فاکنەر پێی وایە هەوڵدانی نزیك خستنەوەی مۆسیقاو شیعر لە ئۆپرای باودا، هەوڵ دانێکی

رووکەشانەیەو هەر مۆسیقا تیایدا بە زاڵی دەمێنێتەوە. بۆیە فاکنەر بانگەوازی داهێنانی (درامای مۆسیقا) ی داوە کە لەم ڕێگەیەوە تێ دەکۆشێت تا ئەوپەڕی رادە لە شیعر نزیك ببێتەوە، شیعریش لەلای خۆیەوە هەوڵی تەواوکردنی مۆسیقا دەدا. چونکە وشە لە ڕێگای وروژاندنی واتای ئەقڵی یەوە بەهۆی هزرو ئەقڵەوە ڕێگای ناخ و دەروون دەگرێتەبەر، رەنگە هەرلەبەر ئەوەش بێ کە دەتوانێ بەئاسانی ئەو مانایانە دیاری بکا کە مەبەستێتی. ئەو سۆزو گۆدازانە دەستنیشان بکا کەبەرەو وروژاندنیان دەچێ. کەواتە بەپێی بۆچوونەکەی فاکنەر مۆسیقاو شیعر دوو رووی یەك پارچە دراون و لە درامادا تەواوکەری یەکترن. یەکەمیان راستەوخۆ دەچۆڕێتە ناو ناخی دەروونەوە، بەڵام بەجۆرێکی دیاری کراو ئاڕاستەی ناکا. بەڵکو شیعر ئەم ئەرکە دە ئەستۆ دەگرێ و وشەکانی سیمای ئەو وێنەیە روون دەکاتەوە کە مۆسیقا لە چوارچێوەیەکی تەمومژاویدا پێشکەشی کردووین.

لەبەر رۆشنایی گوتەکانی پێشوومان‌دا دەتوانین بگەینە رەگەزو توخمی ئەو رەخنەیەی کە لەم رایەی فاکنەر دێتەگرتن. دیارە هەڵەی گەورە لەوەدایە پێت وابێ گشتێتی گوزارشتی موسیقا سەرچاوەی کەموکوڕییەتی، چونکە ئەم گشتێتییە سروشتی ئەو گوزارشتەیە. موسیقا پێویستی بە چ هونەرێکی تەواوکەری دیکەی وەکو شیعر نیە تا ئەم بەناو کەمو کوڕییەی پێ پڕ بکاتەوە. مرۆڤ بۆی هەیە گومان لە نرخی راستەقینەی ئەم کارە هونەرییە کۆکەرەوەیە بکا کە فاکنەر بانگەوازی بۆدا، ئەم کارەی کە شیعرو وێنە (لە دیمەنە شانۆییەکانا) لەگەڵ موسیقادا تێکەڵ دەبێ هەروەها هەندێ جار نواندن و سەماش لەگەڵ موسیقادا تێکەڵ دەبێ، چونکە سەرجەمی

ئەم رەگەزە هونەرییانە لەزەتێکی لەوە باڵاتر نابەخشن کە مرۆڤ بۆ وێنە لەوەختی گوێگرتن بۆ سەمفۆنیاکانی بیتهۆڤن یا برامز هەستی پێ دەکا. بێگومان هاتوچۆکەرانی ئەو شانۆگەرییانەی کە دراماکانی فاکنەری تێدا پێشکەش دەکرێن لەبەر خاتری شیعرەکان یا نواندن و دیمەنە شانۆییە بەرزەکان هاتوچۆی ناکەن، بەڵکو تەنیا لەبەر خاتری موسیقاکەو ئەو گۆرانیانەیە کە هاوکات لەگەڵ موسیقاکەدا پێشکەش دەکرێن. فاکنەر ئەو شاعیرە چاکە نەبوو وەکو زۆرکەس وای بۆ چووبوون، بەڵکو ئەو مەیدانەی کە شۆرەتی دایێ تەنیا مەیدانی مۆسیقاکە بوو.

لە کۆتاییدا دەبێ باوەڕمان بەوە هەبێ کە موسیقا لەبواری تایبەتی خۆیدا توانایەکی تەواوی دەربڕینی هەیە، هونەرێکە بۆخۆی، گشتێتی واتاکانی سەرچاوەی هێزێتی، چونکە ئەو دانراوە موسیقاییانەی بابەتی روون و ئاشکرای ئەوتۆیان گرتۆتە خۆ کە لەیەکەم کەڕەتا بتوانین دەست نیشانیان بکەین عادەتەن کاریگەریان کەمترە لەوانەی کارێکی گشتیمان تێدەکەن و لەحەقیقەتا ئاڵۆزیشن، بەڵام دەنگدانەوەیان لەسۆزو گۆدازو هزرو بیرماندا یەکجار روون و ئاشکرایە.

4 ـ

پەرەسەندنی مۆسیقا

دەتوانین ئەو رێگایانەی کە موسیقا لەڕووی توانای دەربڕینییەوە، لەباری ئەرك و شێوازەکانییەوە پێیدا رۆییوەو پەرەی سەندووە لەیەك دەستەواژەدا پوخت بکەینەوە. ئەوەش ئەوەیە کە موسیقا. هێدی و هێدی و بەرە بەرە رێگایەکی دوورو درێژی تەیکردو لە هونەرێکی بەرتەسکەوە" چ لە رووی گوزارشت و چ لە رووی ئەرك و شێوازەوە، بوو بە هونەرێکی بەربلاوی ئینسانی گشتی هاوپەیوەند لەگەڵ ژیان و کۆمەڵگای مەزنی ئینساندا.

لێرەدا پێویستیمان بە دووبارەکردنەوەی وتەکانی فەسڵی پێشوو نیە کە لەمەڕ پەرەسەندنی توانای گوزارشتی موسیقاو چۆن بەتەنیا ئەو توانایەی بەدەست هێنا کە گشت ماناکان بگەیەنێ بێ ئەوەی

کۆمەك لە شیعر یا هەر هونەرێکی دی وەربگرێ" تا پتر ئەو مانایانە دیاری بکا. حەز دەکەم لەم بوارەدا ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە ئەم پەرەسەندنە وێڕای ئەوەی خۆی بوونی (استقلال) موسیقای وەکو هونەرێکی سەربەخۆ سەلماند لەهەمان کاتا سیمای هونەرێکی ئینسانی گشتی ئەوتۆشی دایێ کە دەکەوێتە سەرووی هەموو ئەو سنوورو کەوشەنانەی کە مرۆڤ لێکدی دادەبڕێ. چونکە ئەگەر موسیقا بەردەوام بوایە لەسەر خۆبەستنەوە بەشیعرەوە، ئەوا ئەو خۆبەستنەوەیە سیمایەکی ناوچەیی دەدایێ کە پەیوەستە بە زمانی ناوچەیی و تایبەتی شیعرەکەوە، پەیوەستە بەو رووداو و واتا جیاوازانەی ئەو شیعرەی گوزارشتی لێ دەکاو ئەنجام وەکو کاری هونەری تەنیا لە ناوچەی زێدی شیعرەکەدا دەناسرا. بێگومان ئەم کارە دەبووە مایەی خەفە کردنی ئەو شەقڵە شمولییەی کە موسیقا تاقە سوارچاکێتی، بەڵام خۆی بوونی موسیقا کردیە کارێ کە لە گشت هونەرەکان باو و بەربڵاوتربێ. ئەو کەوشەن و سنورە ناوچەییانە ببەزێنێ کە کۆمەڵە مرۆڤێك لە کۆمەڵە مرۆڤێکی دیکە جیا دەکەنەوە. ئەلهەقی چ هونەرێکی دیکە ناتوانێ لەم بارەیەوە بگاتە پلەوپایەی موسیقا. لە هەموو هونەرەکانی دیدا جۆرە گوزارشتێکی ناوچەیی تایبەت هەیە کە بێگومان – پەیوەستە بەهەندێ ئەزموونی تایبەتەوە کە هەندێ جار تەنیا لە ناوچەکەی خۆیدا لێی حاڵی دەبن، بەڵام موسیقا بە زەبری ئەو بەربڵاوی و شمولیەتەی کە هەیەتی بووە بە بەربڵاوترین زمانی هونەری. ئەگەر ئەم رایە تا رادەیەکی زۆر، ناڵێم تا رادەیەکی – تەواو – بەسەر ئەو (مانایانەدا) کە موسیقا گوزارشتی لێدەکا تەتبیق ببێ واتە فراوانییەکەی لەوە بەربڵاوترە کە لە چوارچێوەیەکی تەسك یا

تایبەتیدا قەتیس بمێنێ، ئەوا بە جۆرێکی زۆر وردتر لەسەر (هۆیەکانی) گوزارشتی موسیقا تەتبیق دەبێ. مەبەستم دەنگەکان و تەفاعولاتی ئەو دەنگانەیە کە زمانێك دروست دەکەن خەڵك بەشێوەیەکی راستەوخۆ بێ ئەوەی پێویستیان بە چ هۆیەکی دی بێ گوێی لێ دەگرن..

بەهەرحاڵ کە هاتینە سەر باسکردنی موسیقاو شەقڵی نەتەوەیی ئەوا پتر لەم بابەتە دەکۆڵینەوەو بەڵگەی لایەنگرانی (ناوچەیی) و (نەتەوەیی) لە موسیقادا هەڵدەسەنگێنین.

ئاشکرایە پەرەسەندنی ئەرکەکانی موسیقاش بەهەمان رێبازدا تێپەڕی. واتە کردیە کارێ موسیقا لە هونەرێکەوە کە خزمەتی هەندێ مەبەستی تایبەتی دەکرد ببێ بە هونەرێکی ئینسانی ئەوتۆ کە پێویستییەکانی هەموو مرۆڤایەتی دابین بکا – لە کۆنا مۆسیقا پەیوەندییەکی هەرە پتەوی بە سیحرەوە هەبوو. هەر ئەو تاقمە کەمە بەکاریان دەهێنا کە خەریکی سیحرکردن بوون – بێگومان ئەوە تەسکترین بواری موسیقا بوو بۆ ئەنجامدانی ئەرکەکانی خۆی. ئەودەمە کارێکی نهێنی ئامێزو ئاڵۆز بوو بۆ وەدی هاتنی مەبەستی تاقمە خەڵکێکی یەکجار کەم بەکار دەهێنراو لە خەڵکانی دی حەرام دەکرا تەنیا لەبواری سیحردا نەبێ، چونکە سیحر لە گەلێك کۆمەڵگادا حەرام یا ناڕەوا بوو. خزمەتی ئەو مەبەستانەی کردووە کە کۆمەڵ پەسەندی نەکردووە. بۆیە دوور نییە هۆی سەرەکی حەرام کردنی موسیقا لە هەندێ باوەڕی ئاینیدا بگەڕێتەوە بۆ پێوەندی نێوان موسیقاو سیحر لە چاخە کۆنەکانا.

ئەرکی مۆسیقا لە سەدەکانی ناوەڕاستا لە ئەورووپادا بوو بە خزمەتکردنی مەبەستەکانی کڵێسا، بوو بەیاریدەری ئەنجامدانی

تقوسە ئاینییەکان، هەرچەند ئەم ئەرکە فراوانتر بوو لە ئەرکی پەیوەندی بە سیحرەوە، بەڵام هێشتا هەر بوارەکانی تەسك بوو، شەقڵی نهێنی ئامێزی و ئاڵۆزی هەر زاڵ بوو بەسەریا. زۆربەی مۆسیقا زانانی ئەو سەردەمە بەخیل بوون. نهێنییەکانی مۆسیقایان هەر بۆخۆ دەپاراست و بەجۆرێك بەکاریان دەهێنا کە خزمەتی مەبەستە تایبەتییەکانی خۆیان بکا، هەڵبەتە لە بارو دۆخێکی وەهادا مەحاڵە مۆسیقا ببێ بەهونەرێکی ئینسانی گشتیی.

لەسەرەتای سەدە تازەکانا لە ئەوروپادا پەرەسەندنێك رووی دا، بووە مایەی فراوان بوونی مەیدانی ئەرکی مۆسیقا. هەرچەندە هێشتاش هەر دوور بوو لە مەیدانە ئینسانیە گشتییەکەوە. موسیقا لە کڵیساکانەوە گوازرایەوە بۆ کۆشك و تەلاری میرو ئەشراف زادەو دەرەبەگەکان. دیارە ئەو گواستنەوەیەش ئاسایی بوو، چونکە مەڵبەندی دەسەڵات لە ئەوروپادا لە کڵیساوە گوازرایەوە بۆ حاکمە ناوچەییەکان، ئەمە جگە لەوەی گەلێك لە پیاوانی ئایین لە هەمان کاتدا دەرەبەگی گەورە بوون. پاش ئەوەی موسیقا لە چوارچێوەی کڵیسا دەرچوو، هاتە کۆشکەکانەوەو کەوتە خزمەتکردنی میرانەوە. ئیدی ئەرکی موسیقا بوو بە شادکردنی میرو میوانەکانی لە ئاهەنگە تایبەتیەکانا. بێگومان بەشێکی زۆر لەم پارچە موسیقایانە سنوری ئەم مەیدانە تەسکەیان دەبەزاندو لەنێو کۆمەڵێکی زۆرترا بڵاو دەبوونەوە، بەڵام مەیدانە بنەڕەتیەکەی هەر ئەو تاقمە کەمە بوو کە میرو دەس و پێوەندەکەی پێکیان دەهێناو ئامانجی موسیقا تەنیا ئەوە بوو خۆشی و شادی بخاتە دڵیانەوە. دیارە ئاساییە لەو بابەتە مەیدانەدا مۆسیقا نەتوانێ گوزارشت لە کۆمەڵە چەمکێکی ئینسانی گشتی بکا. یا سۆزو هەڵچوونە راستەقینەکانی تێکڕای ئینسان

عەکس بکاتەوە، بەڵکو هەندێ پارچە مۆسیقای پێشکەش دەکرد کە شەقڵی سەمای سووکی پێوە دیاربوو. یا هەندێ پارچەی پێشکەش دەکرد کە پەردەی لەسەر تواناو بەهرەی مۆسیقا ژەنیی هەڵدەدایەوەو لەگەڵ تەبیعەتی ئەو جەماوەرەی کە مۆسیقاکەی پێشکەش دەکرا، دەگونجا.

بێ چەندو چۆن ئەگەر هەندێ هەوڵی کەمی تاکە کەسی لێ دەربکەین، مەحاڵ بوو مۆسیقا لەو سەردەمەدا بە رێبازێکی سەربەخۆدا بڕوات. لە کاتێکا کە هەموو بارودۆخە کۆمەڵایەتییەکانی دی مل کەچی چەوساندنەوەو ستەمی چینی دەرەبەگ بوو. ئازادی راستەقینە لە مەیدانی مۆسیقادا ئەو وەختە دەستی پێکرد کە ئازادییەکی شان بەشانی ئەو لە مەیدانی پەیوەندییە کۆمەڵایەتیە گشتییەکاندا روویدا. لەو دیاردانەی کە نابێ هەروا بەبێ خشپە بەسەرمانا رەت ببێ ئەوەیە دوا مۆزیشنێ کە لە خزمەتی میراندا مایەوە موزارت بوو کە لەساڵی 1791 دا مرد، واتە لە هەڕەتی شۆڕشی فەرەنسادا. پاش ئەم شۆڕشە کە هەموو بارودۆخە کۆمەڵایەتییەکانی بەجاری ژێروژوور کردو پرانسیپی رێزگرتنی ئینسانی هێنایە ئاراوە بەیەکجاری دەسەڵاتی فیوداڵی بنبڕ کرد، تاقە یەك موزیشنێ دەرباری پەیدا نەبوو، بەڵکو زەمینە بۆ ئەرکێکی نوێی مۆسیقا هەموار بوو کە بە گەشترین وێنەیەوە لەلای بیتهۆڤن سەری هەڵدا. ئەویش بریتی بوو لە ئەرکی گوزارشتکردن لەو هەستە ئینسانیانەی کە لە قوڵترین ئەزمونی واقیعی تاکەوە هەڵقوڵابوو. ئەگەر تازە کردنەوەی بیتهۆڤن بۆ ئەوانەی کە تەنیا سەیری مێژووی مۆسیقا دەکەن بەبازرەقەیەکی مەزنی بێ هاوتا بێتە بەرچاو، ئەوا دەبێ ئەوە بزانین کە ئەگەر مێژووی مۆسیقا بە مێژوی گشتی

کۆمەڵایەتییەوە گرێ بدەین، ئەوا کارەکەی بیتهۆڤن بە کارێکی ئاسایی دێتە بەرچاو. لەوکاتە بە دوواوە ئەم ئەرکە تازەیەی مۆسیقا چەسپی و بوو بەو تەوەرەی کە هەموو کارە مەرنەکانی ئەم هونەرە بەدەوریا بسوڕێنەوە.

بەڵام ناتوانین بڵێین کە ئیدی هونەرمەند بەتەواوی ئازاد بوو و نووکە دەتوانێ بێ چ کۆسپ و تەگەرەیەك گوزارشت لە ئەزموونە ئینسانیەکانی خۆی بکات.

چونکە پاش ئەوەی هونەرمەندی مۆسیقا لەسایەی دەسەڵاتی میرو فیۆداڵ دەرچوو، ناچار بوو بۆ دابین کردنی گوزەرانی خۆی کەوتە پەنا بردنە بەر بڵاوکەرەوەکان. خۆ ئەگەر چاوێك بەژیاننامەی موزیشنانی ناوداردا بگێڕین دەبینین پڕە لە نمونەی چەوساندنەوەیان لەلایەن بازرگانانی مۆسیقاوە. ئەم چەوساندنەوەیە لەسەدەی بیستەما بەجۆرێکی بێ هاوتا تەشەنەی کرد. فراوان بوونی تەتبیق کردنی دۆزینەوە زانستیەکان لە مەیدانی مۆسیقادا کردیە کارێ کە ژمارەی گوێگران هەزاران کەڕەت زۆرتر ببێ، بەڵکو کار گەییە شوێنێ کە گوێگرتن لە مۆسیقا لە ڕێگای رادیو و تۆمارکردنەوە بۆ هەموو کەسێك مەیسەر ببێ. دیارە ئاساییە ئەم کارە ببێتە هۆی ژیانەوەی راپەڕینێکی مۆسیقایی یەکجار گەورە، بەڵام هەر ئەم کارەش بووە هۆی ئەوەی کار گێڕان و خاوەن کۆمپانیاکان ئەم فراوان بوونە بقۆزنەوەو بەجۆرێ بەکاری بێنن کە خودی موزیشنەکانی پێ بچەوسێننەوە.

موزیشنێکی هاوچەرخی ئەمریکایی (Rogensessions) لەم بارەیەوە رای وایە کە: هونەرمەند کەوتووەتە ژێر ئارەزووی بازاڕەوە. کەوتووەتە ژێر دەسەڵاتی ئەو قۆنتەراتچییەی کە کارە

هونەرییەکانی بۆ ڕێکدەخاو بڵاوی دەکاتەوە. گوێ گریش بووە بەو (مستهلك)ەی کە دەبێ رازی بکرێ، واتە بە هەمان شێوەی ئاڵوێری بازاڕەکان. هەڵبەتە لە بارو دۆخێکدا مۆزیشن کەوتبێتە ژێر فشاری پێداویستیەکانی بازاڕەوە ناتوانین بڵێین بەتەواوی ئازادە. ئەوەی لەم بابەتە کۆمەڵگایەدا ئازادی هونەرمەند تەسك دەکاتەوە هەمان شتە کە ئازادی هەر کەسێکی دی تەسك دەکاتەوە.

مەبەست لەو چەوساندنەوە بێ رەزایەیە کە کۆمپانیا گەورەکان لەمامەڵە کردنیاندا پەیڕەوی دەکەن. هیچ سەیریش نییە لەم بابەتە کۆمەڵگایانەدا ببینین کە هونەری مۆسیقای دروست دووچاری پاش کەوتنێکی گەورە بووبێ. کەواتە بۆمان هەیە بڵێین هونەرێکی وەکو مۆسیقا ئەگەر بیەوێ لەئەنجامدانی ئەرکی خۆیدا تەواو ئازاد بێ پێویستە لە چەوساندنەوەی بازرگانی رزگار بێ و ژیانێکی ئاسودەو ئارام بۆ هونەرمەندەکان دابین ببێ و تواناو بەهرە راستەقینەکان بەکۆششی تایبەتی خۆیان بەرز ببنەوەو دەربکەون و فاکتەرە دەستکردەکان چ دەستێکیان لە بەرزکردنەوەی پایەی هەندێکیان و نزم کردنەوەی هەندێکی تریاندا نەبێ. ئەویش لەبەر هەندێ هۆ کە بەزۆری پەیوەندی بەخودی هونەرەوە نییە. وێڕای ئەوەش دەتوانین بڵێین مۆسیقا سەرباری ئەو کۆت و زنجیرانەی کە هێشتا لە زۆر کۆمەڵگادا لە دەست و پێی ئاڵاوە بووە بە هونەرێکی ئینسانی بەرین و ئەرکەکانی مۆسیقا لەوە دەرچوون کە گوزارشت لە خواستی تاقمە خەڵکێکی کەم بکەن. ئێستا بە شێوەیەکی گشتی بەزمانی ئینسان دەدوێ و نزیکترین پەیوەندی بەکێشە راستەقینەکانی ئینسانەوە هەیە.

* * *

ئەگەر بێینە سەرباسی پەرەسەندنی شێواز یا ڕێبازی ئەدای مۆسیقا دەبینین ئەم پەرەسەندنە هەمیشە بەرەو وەدی هاتنی ئەو ئامانجە چووە کە پێشتر باسمان کرد.

هەموو ئەو دۆزینەوانەی مۆزیشنەکان کەشفیان کردووە هەر لەسەردەمی (باخ)ەوە تا ئەوڕۆکە هەوڵی ئەوەی داوە کە توانای گوزارشتی مۆسیقا زیاد بکاو مەیدانی زمانەکەی بەجۆرێ بەرین بکا کە پێداویستیەکانی ئەم هونەرە ئینسانییە ناسکە دابین بکا.

پەرەسەندن بەشێوەیەکی بێ وچان بەم ڕێگایەدا دێت" هەر هونەرمەندێك نوێکردنەوەی جوان دێنێتە ئاراوەو هەر زوو بەزوو ئەم نوێکردنەوەیە تێکەڵی کەلەپوری کۆنی مۆسیقا دەبێ تا پێکەوە ئاوێتەیەکی قوڵترو دەوڵەمەندتر لەجاران پێك بهێنن. ئەم پەرەسەندنە بەرەبەرەیە کارێکی وای کرد کە خەڵکی لە هەموو تازەکردنەوەیەکی پڕبایەخ تێبگەن و زوو بەپیریەوە بچن و ئەوجا بیخەنە سەر خەرمانی دەوڵەمەندی ئەو هەموو تازەکردنەوەیەی کە مێژووی تازەی مۆسیقای ڕازاندۆتەوە. هەمیشە تەبایی بەدەنگەوە چوون لەنێوان جەماوەری گوێگرو هونەرمەنداندا هەبووە – ئەگەر هەندێ حاڵەتی کەمی لێ دەربکەین – کە پاشان بووە بەستایشی تەواوی هونەرمەند ئەگەر بەرهەمەکانی شایستە بووبن.

کەچی مێژووی مۆسیقا لە ئاخرو ئۆخری سەدەی نۆزدەو یەکەم چارەکی سەدەی بیستەمدا تووشی بزوتنەوەیەکی لەنکاوی مۆسیقایی ئەوتۆ بوو کە دەیویست رابردوو لە ڕەگوڕیشەوە هەڵکەنێ. تووشی کۆمەڵە کودەتایەك لە شێوازی مۆسیقادا بوو کە دەیویست نکوڵی لە هەموو پەرەسەندنەکانی رابردوو بکا، یا خۆی لەوە بەرزتر دەزانی لەگەڵ پەرەسەندنەکانی رابوردوودا تێکەڵاو ببێ.

بۆ یەکەمجار لە مێژووی مۆسیقادا تازە کردنەوەیەك ڕوو دەدا کە خودی داهێنەرانی ئەو تازەکردنەوەیە دان بەوەدا دەنێن کە قورسەو تێگەیشتنی ماندو بوونێکی زۆری دەوێ – وێڕای ئەوەش – سورن لەسەر ئەوەی کە تێنەگەیشتنیی لەلایەن خەڵکەوە لەپایەی کەم ناکاتەوەو بە ئەرخەیانییەوە دەڵێن ئەگەر مۆسیقا بیەوێ لە بازنەی دووبارە بوونەوەی بێزارکەر دەربچێ دەبێ تەنیا ئەم ڕێبازە بگرێتەبەر ئابەوجۆرە داهێنانی زۆر لەگشت مەیدانەکانی مۆسیقادا پەیدا بوو" لەلای شونبرج بەتەواوی پەیژەی (سلم) ڕۆژئاوایی بە هەردوو لقەکەیەوە" گەورەو بچوکەوە لەبەین دەچێ. بایەخی مەودای نێوان دەنگەکان نامێنێ. هەر نیوە دەنگێك لەو دوانزە نیوە دەنگەی کە ئەو پەیژەیە پێك دەهێنن هەمان بایەخی ئەوی تری دەبێ.

دوا بەدوای ئەوە گۆڕانێکی بنەڕەتی لە هارمۆنی دەنگەکان ڕوویدا. دەستورەکە لەوە دەرچوو کە هارمۆنی بخرێتە نێو ئەو دەنگانەوە کە سەر بە یەك پەیژەن و بەپێی ڕەوتی ئاوازەکە بڕوات. دەستورەکە بوو بە دروستکردنی هارمۆنی لە نێو تاقە دەنگێکدا یا کۆمەڵە دەنگێکدا کە هەر یەکەیان سەر بە پەیژەیەکی جیاوازە. هەروەها شان بەشانی ئەو گۆڕانانەی سەرەوە کۆمەڵە گۆڕانێك لە قاڵبی مۆسیقادا لەسەر دەستی ستراڤنسکی هاتە ئاراوە. هونەرمەند گوێی بە وێنەو فۆرمە تەقلیدیەکان نەدەدا، بەڵکو ئاوازەکە بوو بەشتێکی سەربەست و دوور لە هەر کێشەیەك. ئیدی لەو وەختە بەدواوە تازە کردنەوە یەك لەدوای یەك سەری کرایەوە. موزیشنەکان کەوتنە پێشبڕکێ لە بواری دۆزینەوەی دەستوری نۆباودا. لەچوارچێوەی دەستورە باوەکان دەرچوون. ئیدی مۆسیقا گەییە زەمانێك وا هەست دەکرا کە فۆرم و چوارچێوە کۆنەکان بەتەواوی نەمان و ڕەوتە تازەکە تەواو جێگیر

بوو. کەچی ئەم هەڵچوونە نویٚ باوە کە لە یەکەم چارەکی سەدەی بیستدا گەییە پۆپە، وردە وردە خاو بووەوەو دامرکایەوەو هونەرمەندەکان کەوتنە ئەوەی بەچاوی رەخنەگرانەوە بڕواننە داهێنانەکان، کەوتنە ئەوەی تەتەڵەی بکەن و تەنیا ئەو شتانەی لیٚ هەڵبژێرن کە بەڕاستی پێیان وایە شتێکی تازە دەخاتە سەرخەرمانی هونەری مۆسیقا، شتێکی تازەی گونجاو لەگەڵ ئەو شتانەدا کە هونەرمەندانی پێشین هێنابوویانە ئاراوە. دەتوانین بڵێین ئەو ناوانەی ئەمڕۆکە لە ئاسمانی دنیای مۆسیقادا دەدرەوشێنەوە بەشی هەرە زۆریان ئەو هونەرمەندانەن کە توانیان بەجوانی سود لە دۆزینەوە تازەکان وەربگرن و خۆیان بەجۆرێکی ئەوتۆ نەدایە دەم تەوژمی تازەوە کە وا لە مۆسیقاکەیان بکات ببیٚ بەکۆمەڵە دەنگێکی نامۆی نا ئاشنا بەگویٚ – لەو ناوانە سیبلیوس، رتشارد شتراوس. رفمانینۆف، خاتشاتوریان، شوستاکو فتش و پروکروفیف.

ئەو هۆیانە چی بوون کە بوونە مایەی وازهێنان لە کودەتای موسیقایی و گەڕانەوە بۆ تازە کردنەوەی بەرەبەرەو رێك وپێك؟ بێگومان تێگەیشتنی دروست و راستەقینە لە ئەرکی هونەری مۆسیقا رییٚ بە مۆزیشنەکاندا کە رێگای دروست لە شێوازەکانیانا بگرنەبەر. مۆسیقا پاش ئەوەی بوو بە هونەرێکی ئینسانی باو و پاش ئەوەی کەوتە گوزارشت کردن لەو مانایانەی کە پەیوەستن بەژیانی راستەقینەی خەڵکەوە، ئیدی مەحاڵ بووجارێکی دی بۆ دواوە بگەڕێتەوەو بەزمانێکی ئاڵۆزی ئەوتۆ بدویٚ کە کەس لێی تێنەگا. بەڵیٚ ئەو دەنگانەی دەڵێن مۆسیقای تازە بۆیە ناچێتە دڵەوە چونکە گوێچکە پێی رانەهاتووەو ئەگەر لەسەری رابیٚ بەچاکی تێی دەگاو زەوقی لیٚ وەردەگریٚ و جوانییە پەنامەکیەکانی دەدۆزێتەوە

– کۆمەڵە دەنگێکی نامۆو ناڕەسەنن چونکە گوێچکە چۆن لەگەڵیا رابیٚ هەر (جوانییە) باوەکەی تێدا نابینیٚ. شیکردنەوەی ژیرانەی ئەم مۆسیقایە هەندیٚ ئەزمونی دەنگ کەشف دەکا کە پێشتر نەزانراون، بەڵام رەگەزی جوانی لە بنەوە تێدا نیە، بگرە هەندیٚ (مقطوعات) لەوانەی پەڕگیری دەکەن لە تەتبیق کردنی رەگەزە تازەکاندا تەنیا بریتیە لە کۆمەڵە دەنگێکی گڕ کە راهاتنیش ناتوانیٚ نامۆییەکەی کەوی بکاتەوە. خۆ هەندیٚ کەس وەختیٚ لاف لەزەت وەرگرتن لەم مۆسیقایە لێدەدەن تەنیا بۆ خۆنواندنەو هیچی دی. مرۆڤ ئەوپەڕەکەی جۆرە لەزەتێکی ئەقڵی لیٚ وەردەگریٚ. لەزەتێك کە لە ئەنجامی هەست کردن بە چوونە ناو دنیایەکی نادیاری دەنگەوە هەڵقولاوە.

دیارە خەڵکێکی کەم هەن کە شارەزای شیکردنەوەی زانستیانەی ئەم دۆزینەوانە بن. خۆ ئەگەر ئەو خەڵکە کەمە بخەینە لاوە ئەوا دەبینین بەشی هەرە زۆری جەماوەر کە عادەتەن مۆسیقا بۆ ئەوانە، کەم وزۆر پەیوەندییان بەم ئەزموونی دەنگانەوە نییە، بۆیە سەرەڕای نەبوونی رەگەزی جوانی لەم مۆسیقایەدا – هۆی تەواویش بەدەستەوەن بۆ سەرنەکەوتنی ئەو هەوڵە پەڕگیرییە نوێگەرییانە، چونکە مۆسیقا بەڕێگایەکدا هاتووە کە خەڵکی بە چەمکێك دەدوێنیٚ لێی تێدەگەن و دەنگدانەوەی سۆزی راستەقینەی ژیانی خۆیانی تێدا دەبینن، چونکە مۆسیقا ئەو ئەرکەی دە ئەستۆ گرتووە کە یارمەتی پێشکەوتنی ئینسان بدا. بۆیە بەم پێودانگە دەبیٚ رێگای خۆی بۆناو زەینی هەموو خەڵکی بکاتەوە. خۆ ئەگەر سیستەمێکی مۆسیقایی سەر بەتاقمەپسپۆڕێك پەیدا ببیٚ ئەوا ئەم سیستەمە هەر لەسەرەتاوە بەشی سەرنەکەوتن دەبیٚ. ئیدی لەوساتەوە کە مۆسیقا

بووه بەهونەرێکی ئینسانی وای خواستووه شێوازەکانی شان بەشانی ئەم خەسڵەتانەی بڕوات و ئەلهەقی ئەمە ئەو شەقڵەیە کە لە جوانترین کاری مۆسیقایی ئەو سەردەمانەدا بەدی دەکرێ – مەبەستم لەوکارانەیە کە ژیان و بڵاوبوونەوەو شۆرەتیان سەند نەك ئەوکارانەی بۆ چەند ساتێك خەڵکی سەرسام کردو پاشان لە شەوەزەنگی بیرچوونەوەدا ئاوا بوون!

5 ـ

گوزارشت لە مۆسیقای رۆژهەڵات دا

کێشەی مۆسیقای رۆژهەڵاتی

لە رۆژهەڵاتدا هونەرێکی مۆسیقایی پڕ بەپێستی مانای دروستی هونەرمان نییە. ئەمە ئەو حوکمەیە کە ئەم بەشەی ئەم کتێبە بۆ سەلماندنی تەرخان کراوە. بێگومان ئەمە حوکمێکی قورسەو رەنگە زۆرکەس بە غەدری بزانن لە هونەری مۆسیقای وڵاتانی رۆژهەڵات، بەڵام من بۆ روون کردنەوەی رایەکەی خۆم وەکو ئەو کەسانە ناکەم کە بۆ سەلماندنی رای خۆیان تەنیا پشت بە هەندێ وشەی قەبەو بەسۆزو فاکتەرە زەوقییەکان دەبەستن و، بەس، چونکە ئەوانە – سەرەڕای ئەوەی زۆرجار مەزەندەکانیان راستگۆیانەو قسەکانیان دڵسۆزانەیە – دەکرێ بە رایەکی پێچەوانە بەرپەرچ بدرێنەوە. ئیدی ئەوکاتە جیاوازییەکە مادامێکی دەکەوێتە سایەی فاکتەرە

زەوقییەکانەوە بێ ئەوەی بگاتە ئەنجامێکی بنج بڕ لە نێوان هەردوو رایەکەدا دێت و دەچێت. بۆیە حەزم کرد کۆمەڵێك بەڵگەی ئەقڵانی تەواوی ئەوتۆ کەشان بەشانی فاکتەرە زەوقییەکانی بوەستێ و تاییدی بکات، بۆ پشتیوانی رایەکەی خۆم بێنمەوە. وام بە چاك زانی پەنا بەرمە بەر شیکردنەوەیەکی لۆجیکی هێدی تا موناقەشەی ئەم بابەتە گرنگە تەنیا لە مەیدانە زانستییەکەیدا وەمێنێ.

حەزدەکەم بەرلەوەی بچمە ناو درێژەی باسەکەوە ئاماژە بۆ مەسەلەیەکی گرنگ بکەم کە ئەویش مەسەلەی پەیوەندی نێوان هەردوو مۆسیقای رۆژهەلاتی و رۆژئاواییە.

لەبواری ئەم شیکردنەوەیەدا خوێنەر گەلێك بەراوردی نێوان مۆسیقای رۆژهەلات و رۆژئاوا دەبینێ یا وەکو خۆم – حەز دەکەم نێوی بنێم – بەراوردی نێوان مۆسیقای ناوچەییمان و مۆسیقای جیهانی دەبینێ. رەنگە هەندێ کەس ئەم بەراوردە بەناڕەوا بزانن، چونکە لەنێوان دوو سیستەمدا دەکرێ کە هەریەکەیان بۆخۆی سروشت و دەستورو ژینگەی تایبەتی خۆی هەیە. ئەوا لێرەدا دەست پێشکەری دەکەم و هەر لەسەرەتاوە ئاماژە بۆ ئەوە دەکەم کە – بەلای ئێمەوە – ئەم رایە رایەکی یەکجار نادروستە، چونکە جیاوازی نێوان مۆسیقای رۆژهەلاتی و رۆژئاوایی جیاوازی جۆرەکانیان نییە، بەڵکو تەنیا جیاوازی پلەیەو بەس. مەبەستم ئەوەیە کە بەراوردکردن لە نێوان هەردوو سیستەمە مۆسیقاکەدا رەوایە، چونکە بەراوردە لە نێوان دوو سیستەمدا کە یەکەمیان هەنگاوی زۆری لە رێگای پێشکەوتنا ناوەو دووەمیان هێشتا لەیەکەم قۆناغەکانی رێگادایە. هەر هەموو دوورییەکەی نێوانیشیان دەگەڕێتەوە بۆ قوڵی و دەوڵەمەندی ئەزموونی رۆژئاواییەکان لەم

بوارەدا کە پاش هەوڵ و کۆشش و ماندووبوونی زۆر بەدەستیان هێناوە، بەلام بارکردنی ئەم مەیدانە بە مەسەلەی (نەتەوەیی) ئەمەیان کارێکی بێ بنەمایەو لەم بەشەی باسەکەماندا لە بنج و بنەوانەوە هەڵی دەوەشێنینەوە.

با لە گەورەترین دەرگاوە بچینە ناو بابەتەکە. بێگومان یەکێك لە نیشانەکانی پێشکەوتنی هەر هونەرێك ئەوەیە کە بەهەوڵ و کۆششی تایبەتی خۆی، خۆی بسەپێنێ و پێویستی بە کۆمەکی چ هونەرێکی دی نەبێ تا ببێ بە تەواوکەری گوزارشت کردن لە ماناکانی سەیر دەکەین مۆسیقای رۆژئاوایی لەمێژە لە شیعرو گۆرانی جیابۆتەوەو توانیویەتی پاش پەرەسەندنێکی زۆر بێ ئەوەی پێویستی بە کۆمەکی هونەرێکی دیکە هەبێ گوزارشت لە ئەرکی خۆی بکا. وای لێ هاتووە شیعر یا سەما بۆئەوە ناخرێنە سەر مۆسیقا تا بۆشاییەکی تێدا پڕ بکەنەوە، بەڵکو بۆ دروست کردنی شتێکی تازەیە لە هونەری مۆسیقای شیعری یا مۆسیقای سەما.

مۆسیقای رۆژهەلاتی چ هەنگاوێکی لەمەیدانی خۆی بووندا ناوە؟ ئاشکرایە ئەم مۆسیقایە تەواو دەستەوسانە لە گوزارشت کردن لە هەرماناو سۆزێك. مۆسیقای رۆژهەلاتی بە تەنیا چ توانایەکی گوزارشت کردنی نییە. لەوەزع و حاڵێکداین کە ئەزموونی مۆسیقاییمان هەر هەمووی لە چوارچێوەی ستراندا قەتیس ماوە. ئەگەر بۆ مۆسیقایەکی خالیسە بگەڕێی تەنیا هەندێ هەوڵی سەرەتایی و نەفەس کورتی سووك دەبینی کە گوزارشت لە چ شتێك ناکاو بەبێ گۆرانی چ کارێك لە جەماوەر ناکا، واتە بەبێ کەلیماتی گۆرانییەکە تەواو دەستەوسانە. ئێمە تا دوێنێ و پێرێ بە مۆسیقای خالیسەمان دەگوت (مۆسیقای بێدەنگ) وەکو ئەوەی مۆسیقا بە

تەبیعەت دەبێ بەقسەوەبێ، وەك بڵێی مۆسیقا بەتەنیا هونەرێکی (لاڵ) بێ و ئەگەر کەلیماتی گۆرانی لەگەڵدا نەبێ، هەموو دەنگەکانی (کپ) بن!!! بێ چەندوچون پشت بەستنی مۆسیقا هەر بە گۆرانی، دیارترین دیاردەی پاشکەوتنیەتی، چونکە گۆرانی بە تەبیعەت بوارەکەی بەرتەسکەو – زۆرجار – کەلیماتەکانی بەسە بۆ کارکردن لەگەڵی گۆهداران با هەر مۆسیقاکەشی سادەو ساکار بێ. ئەلهەقی گەلێك سترانمان هەن هەر بەهۆی ئەوەوە کە گۆهدار دڵبەندی ووشەو واتاکانین بلاو دەبنەوە، لە حاڵێکا ئاوازەکانیان زۆر سادەو بێ تامن.

کەواتە وەختێ دێینە سەرباسی هونەری مۆسیقای رۆژهەڵاتی دەبێ هەمیشە ئەوە بڵێین کە ئەم هونەرە هێشتا نەگەییوەتە پلەی خۆبژێوی (الاکتفاء الذاتي) وتا ئێستا هونەرێکە بۆ گۆرانی، وەکو چۆن بەر لەنزیکەی چوارسەد ساڵێك ئەمە حاڵی مۆسیقای رۆژئاواییش بوو! مادامێکی مۆسیقای خالیسەمان – گەر هەبێ – چ مانایەکی نییە ئێمە هەمیشە بۆ زەوق وەرگرتن لە مۆسیقاو لێکدانەوەی ماناکانی پەنا دەبەینە بەر وشە. بگرە یەکێتی ئامانج لەنیوان مۆسیقاو وشەی یەك گۆرانی هەر نییە، ئاوازی گۆرانییەکە بۆ هەر گۆرانییەکی دی دەست دەدا ئەگەر شیعرەکەیان هاوکێش بێ. لەوانەیە مۆسیقای گۆرانییەکی خەمناك بخرێتە شوێن مۆسیقای گۆرانییەکی شاد بێ ئەوەی هەست بە هیچ ناتەبایییەکی نێوان وشەکان و ئاوازەکان بکرێ.

لێرەدا چونکە مەبەستەکەمان باسی مۆسیقایە، دەرفەتی ئەوەمان نییە حوکم لەسەر وشەی گۆرانی رۆژهەڵاتی بدەین. نابەجێ نییە لێرەدا بەخێرایی ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە واتای ئەم گۆرانیانە چەند رۆمانسی و سادەن، چۆن زیاد لەپێویست بایەخ بەکێشەی دڵداری

دەدەن کە خۆی لە خۆیدا دەربڕینی ئەو ئاڵۆزیە سێکسییەیە کە وەچەکانی ئێستای رۆژهەڵاتمان پێوەی دەتلێنەوە، ئەویش لە قاڵبێکی خەمناك و نائومێدی ئەوتۆدا کە ئامانجی ژیان دەشێوێنێ. تەنانەت پیشەوەرانی مۆسیقا لەلای ئێمە وایان لێ هاتووە پێشبڕکێی حەسرەت و گریان وروژاندنی گوێگر دەکەن، وای لێ هاتووە پێوەری پایەی هەر یەکێکیان بووە بەوەی کە دەتوانێ چەند فرمێسك بە گوێگر هەڵڕێژێ.

کەواتە دنیای مۆسیقامان لەچوارچێوەی هەرە تەسکی گۆرانیدا قەتیس ماوەو مۆسیقا تەنانەت لەم چوارچێوە تەسکەشدا ئەرکی دروستی خۆی ئەنجام نادات. دەبا تاوێك لە ئاستی ئەم سەرنجە درشتەدا بوەستین و چاوێك بە خەوشەکانی ئاوازدانان لە مۆسیقای رۆژهەڵاتیدا بگێڕین. لەم شیکردنەوەیەماندا پەنا دەبەینە بەر ئەو دابەشکردنەی پێشتر لەمەڕ رەگەزەکانی زمانی مۆسیقا باسمان کرد کە بریتیە لە: ئاواز، ریتم، هارمۆنی دەنگ و قاڵب یا فۆرم.

ئاواز لە مۆسیقای رۆژهەڵاتیدا شەقڵێکی تایبەتی هەیە کە پێویستە هەوڵ بدەین بەروونی بیخەینە بەرچاو تا ئەگەر لەگەڵ ئاوازی مۆسیقای رۆژئاواییدا بەراورد کرا بەتەواوی پەی بە کەموکوڕییەکانی بەرین. گەلێك لەو کەسانەی لە مەیدانی مۆسیقادا کار دەکەن چ لەمەیدانی تیۆرێکی داو چ لەمەیدانی پراکتیکیدا وای بۆ دەچن کە مۆسیقای رۆژهەڵاتی خەسڵەتێکی هەیە کە لەمۆسیقای رۆژئاواییدا نییە.

ئەویش ژمارەی پەیژەکانە. مۆسیقای رۆژهەڵاتی پەیژەی زۆرە، بەڵام مۆسیقای رۆژئاوایی تەنیا پشت بە دووپەیژەی سەرەکی دەبەستێت. گەورەو بچووك. بەڕای ئێمە ئەم مەسەلەیە بەهیچ کلۆجێ

مایەی شانازی نییە، چونکە پەیژەی مۆسیقایی تەنیا ئەو پیتانەیە کە وشەو رستەکانی زمانی مۆسیقای پێ دادەڕێژێ، هەڵبەتە زۆری ژمارەی ئەم پیتانەو نووسینەوەیان بە خەتێکی چاك و جوان بەهیچ جۆرێ ئەوە ناگەیەنێ کە ئەو پارچەیەی پێی داڕێژراوە پارچەیەکی یەکجار نایابە. هونەر لەو مۆسیقایەدایە کە پێی دانراوە نەك لە زۆری ئەو پەیژانەی لە دانانیا بەکار هێنراوە. بەوتەیەکی دی حوکم دان لەسەر سیستەمێکی مۆسیقایی بەوەی کە بەهۆی پەیژەکانەوە شەقڵی تایبەتی وەرگرتووە. حوکمێکی بەتاڵە، چونکە پەیژەکان تەنیا پیتە ئەبجەدییەکانی ئاوازە، بۆیە دەبێ هەمیشە خودی ئاوازەکە ببێ بەبناغەی حوکم لەسەردان. ئەو قسەیە دەق وەکو ئەوەیە بوترێ زمانی چینی چونکە هەزاران پیتی ئەبجەدی هەیە دەبێ ئەدەبیاتێ بێنێتە ئاراوە کە لە ئەدەبیاتی هەموو زمانەکانی دی بالاتربێ! بۆیە دەبێ ئەوە بزانین کە لەم کێشەیەدا پیتەکان بەتەنێ چ مانایەك ناگەیەنن و ئەوەی گرنگە ئەو دوا بیرەیە کە ئەم پیتانە وەکو ئامێری گواستنەوە بەکار دێنێ.

خۆ ئەگەر بێینە سەر موناقەشەی هەموو لایەنەکانی ئەم کێشەیە، ئەوا دەبینین هەندێ جار زۆری پەیژەکان دەبن بەکەم و کوڕییەك کە دەبێ چارەسەر بکرێ. وەختێ گوێ بۆ دەنگی رۆیشتنی گالیسکەیێکی فریشقە هەڵدەخەین سەیر دەکەین هەزاران پەیژەی تێدایە، بەڵام ئاشکرایە کە چ جوانییەکیان تێدا نییە! ئەرکی مۆسیقا بریتییە لە خەستکردنەوەو رێکخستنی ئەم دەنگە زۆرانە لەقاڵبی کۆمەڵە دەنگێکی کەمی گونجاو و تەبای ئەوتۆدا کە ئاوازێکی نایاب و پڕبایەخ بەدەستەوە بدات. دەتوانین بڵێین پەرەسەندنی دوورو درێژی مۆسیقا لە رۆژئاوادا کردیە کارێ کە ئەم پەیژە زۆرانە لە دوو

چەشنی سەرەکیدا کۆبکاتەوە: گەورەو بچووك. ئەم پرۆسەیە رێك وەکو پرۆسەی کەم کردنەوەی پیتە هیجاییەکانی زمانێکە لەکۆمەڵە پیتێکی کەمی ئەوتۆدا کە بتوانێ وەکو ئامێری گواستنەوە گشت وشەو ماناکەی ئەو زمانە دەربڕێ، زۆری ژمارە بەگشتی نابەجێیە تەنیا ئەو وەختانە نەبێ کە ئامێرەکان دەرەقەتی گوزارشت و دەربڕین نەیەن، بەڵام کوا دەرەقەت نەهاتن، ئەم دوو پیژە رۆژئاواییە گوزارشتیان لە شاکاری جیهانی ئەوتۆ کردووە کەتا ئەمڕۆش زەمان نەیتوانیوە کاریگەرییان کەم بکاتەوە؟

سەردەمێ بەسەر مۆسیقای رۆژئاواییدا هات هونەرمەندەکانیان کەوتنە گێژاوی ئەو هەڵەیەوە کە زۆری ژمارەی پەیژە مۆسیقاییەکان کارێکی چاکە. ئەوەبوو کۆمەڵە سیستەمێکی میلۆدیکییان داهێنا کە

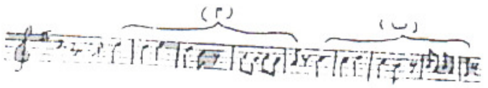

لەچوارچێوەی پەیژە باوەکان دەرچوو، نەك هەر دەرچوو بگرە لەخانەی هیچ پەیژەیەکیشا خۆی نەدەگرتەوە. نموونەی دیاری ئەمەش مۆسیقای شونبرج. بەڵام زۆری پێ نەچوو پەرگیری توندڕەوی ئەم شۆڕشە هونەرییە بەدیارکەوت و هونەرمەندەکان وێڕای سوود وەرگرتنیان لە سیستەمە تازەکان بەرەبەرە گەڕانەوە بۆ سیستەمە کۆنەکان. مۆسیقا زاناکان پاش دامرکانەوەی ئەم ئەزموونە هەڵچووە بۆیان دەرکەوت کە قاڵبە دەنگییەکان ئیمکاناتی لەبن نەهاتووی تێدایە ئەگەر لەگەڵ تازەکردنەوەی فۆرم و ریتم و

هـارمۆنی دەنگـدا تێکـەڵ بکـرێ – ئەمـە رای بـاوی مۆسـیقا زانـە گـەورەکانی وەچـەی ئـەمڕۆی ئێمەشـە! کەواتـە زۆری ژمـارەی پەیـڕە مۆسیقاییەکانی رۆژهەڵات ئەو شتە نییە کە شانازی پێوەبکرێ.

بـەڵکو هونـەر لەوەدایـە کـە تـا چ رادەیـەك سـوود لـەم پەیڕانـە وەربگیرێ با ژمارەشیان کەم بێ.

بابچینە سـەر رادەی سـود وەرگـرتنی مۆسـیقازانە رۆژهەڵاتییـەکان لەم هەموو پەیڕانە. ئایا ئاواز لـە مۆسیقای رۆژهـەڵاتا پـڕ مانایـە، پـڕ گوزارشتە؟ لایەنگرانی مۆسیقای رۆژهەڵاتی ئەگـەر رەخنـەی ئـەوەیان لێ بگیرێ کە مۆسیقاکانیان خاڵیە لە هـارمۆنی، بـەوە وەڵام دەدەنـەوە کـە مۆسـیقاکانیان لەبنـەڕەتا میلودیکـەو سـامانێکی ئەوەنـدە دەوڵەمەندی ئاوازی تێدایە کە لە مۆسیقای رۆژئاوادا نییە. با ئـەم بۆ چـوونە بجـەربێنین و بایـەخی راسـتەقینەی ئـاواز لەمۆسـیقای رۆژهەڵاتیدا شیبکەینەوە.

بـەڕای ئێمـە ئـەم زۆری پەیڕانـەی کـە ئـاوازی مۆسـیقای رۆژهـەڵاتی جیا دەکاتەوە لەبەر دوو

نمونەی دووەم: بابەتی سەرەکی دوا بزاڤی سەمفۆنیایی شەشەمیتی (پاستورال).

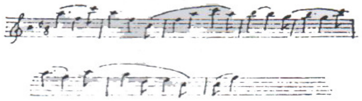

نمونەی سێیەم: سەرەتای یەکەم بزاڤی سەمفۆنیای نۆیەمە کە ئەویش بابەتی سەرەکیەتی.

فاکتـەر بایـەخی خـۆی دەدۆڕێـنێ ئـەویش فاکتـەری (تلاصـق) و (تماثل)ن.

جـا بـۆ ئـەوەی نمونـە بـۆ ئـەم دوو فاکتـەرە بێنمـەوە، هـەر لـەکاتی نووسینی ئـەم چـەند دێڕەدا یەکـەم بڕگـە مۆسیقام کـە گـوێم لـێ بـوو تۆمـار کـرد. مـادامێکی هـەر لەسـەرەتاوە هەسـت بـە شـەقڵە رۆژهەڵاتییەکـەی دەکـرێ ئیـدی زانـینی نـاوی دانەرەکـەی یـا نـاوی بڕگەکە ئەوەندە گرنگ نییە.

1- فاکتـەری هاوچەسـپی (تلاصـق): ئەوەیـە کـە هـەموو دەنگێکـی نـاو ئـاواز بریتیـە لـە دەنگـی دواتـری دەنگەکـەی پـێش خـۆی جـا چ بەبـەرزی چ بـەنزمی بـێ. واتـە ئـاوازی رۆژهـەڵاتی بریتیـە لـە زنجیـرە دەنگێکی پێکـەوە گـرێ دراو لـە چوارچێوەی هاوچەسپیدا (تلاصـق) بەرزو نزم دەبێتەوە. ناتوانم بڵێم کە ئەمە دەستورێکی گشتییەو تاقە یەك ئاواز لێـی لانـادات، بەڵام دەتـوانم بـە دڵنیاییـەوە بڵـێم کـە بەشـی هـەرە زۆری ئـاوازە رۆژهەڵاتییـەکان لەسـەر ئـەم دەسـتورە دەڕۆن. هەروەها ئاوازە رۆژهەڵاتییە کۆنەکان وەکو بشارف، هـەر هـەموویان

لەسەر ئەم دەستورە دەڕۆن و لادانیان بۆ نییە، باشە ئەمە چ عەیبێکی تێدایە؟ بێگومان ئەو ئاوازەی بەشێوەی دەنگی هاوچەسپ دەڕوات زۆر ئاسانترە لەو ئاوازەی کە دەنگەکان تێیدا لێك دوورن. هەڵبەتە سادەیی و ئاسانی بۆخۆی خەوش نییە، بەڵام لەم حاڵەتەدا دەبێتە هۆی هەست نەکردن بە تازەیی لە ئاوازە داهێنراوەکان و دەبێتە مایەی لێکچوونی هەموو ئاوازەکان و ڕەگەزی هەمە جۆری تێدا دەکوژێ. هەڵبەتە بە هیچ جۆرێ قورس نییە پیشەوەری مۆسیقا (محترف الموسیقی) بە بەرزی و بە نزمی بەسەر پەیژەی مۆسیقادا بڕوات و هەنگاوی بەرە بەرەو پێکەوە چەسپاو بنێ لەگەڵ ئاڵو گۆڕکردنێکی کەمدا لە زەمانی هەر دەنگێك. بەڵکو قورسی لەوەدایە ئاوازێ دابنێ بریتی بێ لەو بازرەقە دەنگیە ئازایانەی کە ئاوازی مۆسیقای ڕۆژئاوایی لێیان پێك دێ. ئالێرەدا توانا دەردەکەوێ، هەموو ئاوازێك تازە دێتە بەرچاو و جیاوازە لە ئاوازێکی دی. جا با نمونەیەك لە تاقە یەك موزیشنی ڕۆژئاوایی وەر بگرین و بزانین چۆن جیاوازی پێکهاتنی ئاواز لە مۆسیقای ڕۆژئاواو لە مۆسیقای ڕۆژهەڵاتدا دەردەخا. با ئەم موزیشنە بیتهۆڤن نۆتەی مۆسیقا لەم نمونانەوە – کە هەر هەموویان ئاوازی سەرەکین لە مۆسیقای بیتهۆڤنداو لەسەمفۆنیاکاندا بزاڤی مۆسیقایی تەواویان لەسەر بینا دەنێ – دەتوانین هەست بە ڕادەی ئازادی بزاڤ لە ئاوازی ڕۆژئاواییدا بکەین. دانەر بەهیچ جۆرێ پەنا ناباتە بەر هاوچەسپی ئاسانی دەنگ، بەڵکو مێشکی دەخاتە کار بۆ داهێنانی ئاوازێك کە دەنگەکانی لێکدییەوە دووربێ و هەر لە هەوەڵێ ڕا ڕەسەنایەتیەکەی دەکەوێتە ڕوو.

دەتوانم بڵێم سیفەتی هاوچەسپی دەنگ لە ئاوازی ڕۆژهەڵاتیدا بۆتە هۆی خەفەکردنی ڕەگەزێکی هەرە گرنگی ڕەگەزەکانی زمانی مۆسیقا کە ئەویش هارمۆنی دەنگە.

چونکە ئەو ئاوازانەی کە دەنگەکانیان بە ئازادییەکی ئەوتۆ دەجوڵێ کە پتر لەیەك پلەی دەنگ لێکدیان جیا بکاتەوە، دەبێتە مایەی کەشف بوونی کۆمەڵێك پەیوەندی سەرەکی لە نێوان کۆمەڵێك دەنگی دیاریکراو لەیەك پەیژەی مۆسیقادا. ئەگەر دیقەتی نمونەکانی سەرەوە بدەین دەبینین دوو ئاوازیان ڕاستەوخۆ لەسەر بناغەی هارمۆنی بینا نراون:

نمونەی یەکەم: سەرەتای سەمفۆنی سێیەم بریتیە لە سێ دەنگی هارمۆنی بینراو لەسەر پەیژەی (می بیمول) کە دەکاتە. می. سول. سی. هەروەها نمونەی دووەم کە بابەتی سەرەکییە لەدوا بزاڤی سەمفۆنیای شەشەم، لەسەر دەنگە هارمۆنیەکانی پەیژەی پارچەکە بینا نراوە. واتە پەیژەی فا، کە دەکاتە. فا – لا – دو – کە ئەو

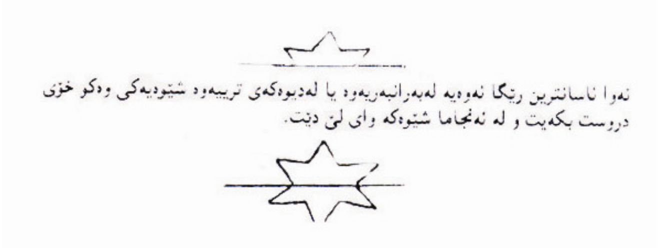

دەنگانەیە بە ئاشکرا لەناو یەکەم سێ لەمپەری (حاجز) ئەم نمونەیەدا دیارە.

ئەم چەشنە دەنگانە گەر پێکەوە لەهەر حاڵەتێکا لێ بدرێن، ئەوا هارمۆنی سییانەی ئەو پەیژەیە پێك دێنن کە پارچەکەی پێ دانراوەو کە ئەمە بەشێوەیەکی گشتی بناغەی زانستی هارمۆنی دەنگە. پێم وایە ئەم نمونانە بەسن بۆ پشتیوانی ئەو گریمانەیەی لێرەدا خستمە روو کە رەوتی پێکەوە چەسپاوی ئاوازی رۆژهەڵاتی بووەتە مایەی غافڵ بوون لە پێوەندی بنەڕەتی نێوان قەراری پەیژەو هەندێ دەنگی تایبەتی، بۆ نمونە وەکو دەنگی سێیەم و پێنجەم لەناو هەمان پەیژەدا کە ئەم پەیوەندییە بناغەی هارمۆنی دەنگ بەگشتی پێك دێنێ و ئەم پەیوەندیانە تەنیا لە ئاوازێکدا بەدیار دەکەوێ کە چوارچێوەی هاوچەسپی ببەزێنێ. لەوەیە هەندێك پێیان وابێ کە پەیوەندی نێوان ئاوازو هارمۆنی دەنگ پەیوەندییەکی پێچەوانەیە، واتە هەست کردن بەبونی هارمۆنی لەنێوان کۆمەڵە دەنگێکی دیاری کراوا کاری دەکا کە ئاواز بڕێ جاران دوای دەنگە هارمۆنیەکان بکەوێ. ئێمەش ئەوە دەسەلمێنین و بێگومان ئەمە کاتێ روویدا کە دەستورەکانی هارمۆنی دەنگ هاتنە کەشف کردن، بەڵام ئەوەش بەڵگە نەویستە کە ئاواز لە پێشەوەیەو هەندێ پێوەندی تایبەت لەنێوان دەنگە یەك لەدوا یەکەکانی ئاوازدا هەیە، کە پێکەوە لێ بدرێن ئیحای هارمۆنی دەدەن. بەهەرحاڵ پەیوەندیەکی کۆك لەنێوان رەوتی تایبەتی ئاوازو دەستورەکانی هارمۆنیدا هەیە. ئەم پەیوەندیە لەمۆسیقای رۆژهەڵاتیدا هەر نیە، چونکە دەنگەکانی ئاواز پێکەوە چەسپیون و ئەنجام بۆتە هۆی سڕینەوەی هارمۆنی دەنگ لە مۆسیقای رۆژهەڵاتیدا.

2- بەڵام فاکتەری هاوشێوەیی (تماثل) پێویستمان بەوە نیە زۆری لەسەر بڕۆین، چونکە روونەو پێویستی بەشەرحی دوورو درێژ نیە

- هەڵبەتە هونەری دروست و رەسەن دەبێ ئەوەندەی داهێنانی بەردەوام تێدا بێ کە زەوقی لێ وەربگیرێ، بۆیە ئەگەر هاوشێوەیی زۆر دووبارە ببێتەوەو ببێ بە بەشێکی سەرەکی کاری هونەری لەڕووی ئیستاتیکاوە ناخۆشەو دەسوێ. دەتوانین لێرەدا نمونەیەك بۆ هاوشێوەیی بێنینەوە ئەگەر داوات لێ بکرێ بەڕەسم شێوەیەکی لەم بابەتە تەواو بکەیت.

بەڵام ئەگەر ئەم تەواو کردنە هاوشێوەییە بوو بەدەستورێکی گشتی لە رەسمدا بێگومان لەنرخی دادەگرێ، چونکە ئەم تەواو کردنە پێویستی بە کۆششێکی داهێنەرانەی کەمترە وەك لەوەی داڕشتنی شێوەکە بەتەواوی دەیەوێ - هەر بۆیە رەسمە زەخرەفییە هاوشێوەکان لە روانگەی هونەرییەوە ئەو بایەخەیان نییە، هەر بۆیەش سەیر دەکەین قوتابخانە قوڵە هاوچەرخەکانی رەسم دان بەدەستوری هاوشێوەییدا نانێن، تەنانەت ئەگەر سروشتیش هاوشێوەبێ، وەکو ئەوەی لە دەموچاو یابەدەنی ئینساندا هەیە.

ئەگەر ئەم سەرنجە لە مەیدانی مۆسیقادا بەکار بێنین سەیر دەکەین زۆربەی ئاوازە رۆژهەڵاتیەکان تا رادەیەکی زۆر پشت بە هاوشێوەیی دەبەستن، ئەگەر لەو نمونەیەی پێشو ئاوازی رۆژهەڵات ورد ببینەوە بەراوردێك لەبەینی بەشی (أ) و بەشی (ب) تەواو وەکو (أ) وایە، هەموو جیاوازییەکە ئەوەیە کە (ب) لەپەیژەدا پلەیەك نزمترە - تەواو وەکو ئەو وێنەیەی لە رەسمەکەدا دیتمان کە هەر نیوەیەکی لە نیوەکەی تر دەچێ و تاقە جیاوازیان ئەوەیە کە یەکێکیان لەسەرەوەیەو ئەوی دیکەیان لە خوارەوەیە - ئاواز دانەری رۆژهەڵاتی کە پشت بە فاکتەری هاوشێوەیی دەبەستێ دیارە پەنا دەباتە بەر ئاسانترین رێگا، بەڵام کەم بایەخ ترین رێگایە لەباری

هونەرییەوە. خۆ ئەگەر سەرنجی مۆسیقای رۆژئاوایی بدەین دەبینین ئەم فاکتەری هاوشێوەییە تەنیا لە مۆسیقا سووکەکاندا بەرچاو دەکەوێ کە ئەویش ئەوەندە بایەخی نادرێتێ و بەهیچ جۆرێ سەرچاوەی قوەتی مۆسیقای رۆژئاوایی نییە.

خۆلاسە ئێمە ئەگەر مۆسیقای رۆژهەڵاتی لەبەر رۆشنایی رەگەزی یەکەم، واتە رەگەزی زمانی مۆسیقا کە بریتییە لە ئاوازو هەڵسەنگێنین سەیر دەکەین وێڕای ئەوەی لەبنەڕەتدا میلودێکە، لەئاوازەکانیا پەنا دەباتە بەر شێواز گەلێك کە قورسایی و ناسکی کارە هونەرییەکە کەم دەکاتەوە وشەقڵێکی وای پێ دەبەخشێت کە گوێگری وریا بێزار دەکا. وەنەبێ ئەم حوکمەی ئێمە حوکمدانێکی زەوقی و رووت بێ، بەڵکو حوکمدانێکی پشت بەستووە بەشیکردنەوەی بابەتیانەی تەبیعەتی ئاواز لە مۆسیقای رۆژهەڵاتیدا کە لە رێگای ئەو شیکردنەوەیەوە خەوشە سەرەکییەکانی کەوتنە روو.

رەگەزی دووەمی زمانی مۆسیقا بریتییە لە ریتم (الایقاع). ئیعتراف بۆ گەلی خوێنەران دەکەم کە بیرکردنەوە لەم رەگەزە کاتێکی لەوە پتری لێگرتم کە پێشبینیم دەکرد، چونکە بە ئاشکرا هەستم دەکرد کە جیاوازییەکی گەورە لەنێوان ریتمی موسیقای رۆژهەڵاتی و ریتمی مۆسیقای باڵای رۆژئاواییدا (نەك مۆسیقای سووك و وروژێنەر) هەیە، بەڵام کە هەوڵمدا دەربڕینێکی هوشیارانە بۆ ئەم جیاوازییە پەیدا بکەم زۆرم زەحمەت دیت.

لەسەرەتادا وام هاتە بەرچاو کە خاوی ریتمی رۆژهەڵاتی و خێرایی و راچەنیوی ریتمی رۆژئاوایی جیاوازی هەرە گەورەی نێوانیانە. هەر بە راستیش بۆم دەرکەوت کە پیاو بەدەگمەن ریتمی

خێرا لە مۆسیقای رۆژهەڵاتیدا دەبینێ، بۆیە مرۆڤ کە گوێی لێ دەگرێ هەست بە جۆرە خاوبوونەوەیەك دەکا. هەروەها بۆیە ناتوانێ چەشنە سەمایەکی زیندووی ئەوتۆ پێك بێنێ کە هەموو بەدەنی ئینسان بخاتە بزاڤێکی خورت و پێکەوە گرێ دراو. سەرەڕای ئەوەش هەستم کرد یەکەم: ئەم دەستورە هەرچەند دەربارەی زۆربەی دانراوە مۆسیقاییەکانی رۆژهەڵات دروستە، بەڵام هێشتا هەر گشتی نییە، دووەم: هەندێ لە دانراوە مۆسیقاییەکانی رۆژئاوا ریتمیان خاوە، لە ناوەڕاستی دوا بزاڤی سەمفۆنیای سێیەمی بیتهۆڤندا هونەرمەند بابەتی سەرەکی بزاڤەکە دووبارە دەکاتەوە، بەڵام بەریتمێکی خاوتر – لەگەڵ ئەوەشدا ئەوشتە بەهیچ جۆرێ لە جوانی بابەتەکەی کەم نەکردۆتەوە پاش ئەوەی خێرایی ریتمەکەی خاوتر بووەتەوە.

پاش بیرکردنەوەیەکی زۆر گەییمە ئەم ئەنجامەی کە ریتمی رۆژهەڵاتی خەسڵەتێکی دی تێدایە کە بەتەواوی لە ریتمی رۆژئاوایی جیای دەکاتەوە. یەکەمیان: واتە رۆژهەڵاتی، دیارو ئاشکرایە. دووەمیان: واتە رۆژئاوایی، نادیارو پەنامەکییە. جا با بەدرێژی ئەم دوو خەسڵەتە شەرح بکەین. مەبەست لە ریتمی رۆژهەڵاتیی کە دیارو ئاشکرایە ئەوەیە کە قەوارەیەکی سەربەخۆی هەیەو لەگەڵ خودی ئاوازەکەدا دەڕوا بێ ئەوەی ئاوێتەی ببێ. لەمۆسیقای رۆژهەڵاتیدا ئامێرە رێتمیەکان رۆڵێکی ئاشکرا دەبینن کە بەئاشکرا هەستی پێدەکرێ. راستە لێدانەکانیان لەگەڵ ئاوازەکەدا دەڕواو رێکی دەخا، بەڵام تا رادەیەکی زۆر جیان لە ئاوازەکە، چونکە شەپۆلێك پێك دێنێ کە گوێچکە بە ئاشکرا لەسەرەتای ئاوازەکەوە تا کۆتایی ئاوازەکە جیای دەکاتەوە، بەڵام ریتمی رۆژئاوایی – لێرەدا

دووبارەی دەکەمەوە کە مەبەستمان لە مۆسیقای باڵای ڕۆژئاوایە – تا رادەیەکی زۆر ئاوێتەی شەپۆلی ئاوازەکەو هارمۆنیەکە بووە، مەبەستم ئەوەیە کە ئاوازو هارمۆنی لە رەوتی خۆیاندا ریتمەکە دەنوێنن بێ ئەوەی مۆزیشن پێویستی بەوەبێ بەتایبەتی ئاماژەی بۆبکا. بۆیە ریتمی رۆژئاوایی پێویستی بەلێدانی تایبەتی نییە، تەنیا لەهەندێ حاڵەتی زۆر کەمدا نەبێ. زۆربەی لێدانەکانی ریتم بە رادەیەك نزمن کە گوێچکە ناتوانێ بەئاسانی جیای بکاتەوە، بەڵکو خودی ئاوازەکە لە رەوتی خۆیدا پەردە لەسەر کێشی ریتمەکە لادەبات.

بەڵام ئەگەر ریتمی رۆژهەڵاتی ئاشکراو دیاربێ و ریتمی رۆژئاوایی پەنامەکی و شاراوە بێ، بۆچی خەسڵەتی ئاشکرایی لە ریتمی رۆژهەڵاتیدا بەدیاردەیەك لە دیاردەکانی نوقستانی بژمێردرێ؟ چونکە ئەگەر سەیری پەرەسەندنی خودی مۆسیقا بکەین دەبینین بەرەبەرە رووەو (ئاوێتە کردنی) ریتم دەچێ نەك دەرخستنی. ریتم دیارترین و زەق ترین رەگەزی مۆسیقای سەرەتاییە، بگرە هەندێ لەم مۆسیقایانە، واتە مۆسیقای سەرەتایی یەك پارچە ریتمی رووتە. تا ئێستاش ئاسەواری ئەم خەسڵەتە لە گوندەکانی میسردا دیارەو (تەپڵ) ئامێری هەرە سەرەکیانە. ئەگەر ئاواز لەم چەشنە مۆسیقایەدا دەربکەوێ ئەوا ریتم بواری نادات، بەڵکو بەزەقی دەردەکەوێ و شان بەشانی بزاڤی ئاوازەکە دەڕوات و بەشێوازی تایبەتی خۆی دەیسەلمێنێ و سەرنج دانێکی پەرەسەندنی مۆسیقا ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێ کە رێبازی بەرەبەرە (ئاوێتە کردنی) ریتم لەگەڵ هەموو رەگەزەکانی تری مۆسیقادا زاڵ بووەو ریتمی ئاوازەکە – لەبالاترین قۆناغی پەرەسەندنی مۆسیقادا – لەبواری رەوتی ئاوازو

هارمۆنییەکەدا دەردەکەوێ و چ پێویست ناکا ئاماژەی تایبەتی بۆ بکرێ. هەڵبەتە ئەمە مانای ئەوە نیە کە ریتم لەم حاڵەتەدا رۆڵی کەم دەبێتەوەو دەبێ بە رەگەزێکی فەرامۆش کراوی رەگەزەکانی زمانی مۆسیقا، بەڵکو بەپێچەوانەوە. لە مۆسیقای برامرادا – کە بەڕای من مامۆستای هەرە گەورەی ریتمە – ریتم بەتەواوی ئاوێتەی ئاواز دەبێ و لەگەڵ ئەوەشدا دەگاتە پۆپەی کاریگەری. لە مۆسیقای بیتهۆڤندا ئاواز بەتەنیاو بێ ئەوەی پێویست بەوە بێ ئاماژەی تایبەتی بۆ ئامێری رێتم بکرێ، بزاڤێکی ریتمی ئەوتۆ دروست دەکات کە دەگاتە لوتکەی جۆش و خرۆش وەکو لە شێوازی پێکەوە گرێداندا بەدی دەکرێ (دەتوانین بەم شێوەیە ماناکەی نەقڵ بکەین: رێبازی لێدانی تەئجیل کراو) ئەمە ئەو رێبازەیە کە بیتهۆڤن لە دانراوە مۆسیقاییەکانی خۆیدا پەرەی پێداو بەشێوەیەکی فراوان بەکاری هێنا.

کەواتە پەرەسەندنی مۆسیقا بەخۆی ئەوە دەسەلمێنێ کە ریتمی ئاوێتە بوو وپەنامەکی لەڕووی کاریگەری هونەرییەوە گەلێك بالاترە لە ریتمی ئاشکراودیار. ئەمەش وەکو ئەو ماناو رستانەیە کە گوێگر یا خوێنەر سەرپشك دەکا بۆ تێگەیشتن لە بایەخەکەی نەك وتاربێژ یا نووسەر ناوبەناو ئەم بایەخە دەربخاو بڵێ هوشیاربن: قسەیەکی گرنگ دەکەم!... کەواتە رەگەزی ریتم بەوجۆرەی لەسەرێڕا هاتە باسکردن نیشانەیەکی تری پاشکەوتووی موسیقای روژهەڵاتییە.

بەڵام رەگەزی سێیەمی زمانی مۆسیقا کە بریتیە لە هارمۆنی دەنگ ئەوا تەواو بێگانەو نامۆیە لە مۆسیقای رۆژهەڵاتی. پێش تر لە باسکردنی رەگەزی یەکەمدا، واتە ئاواز، باسی ئەو هۆیە سەرەکیەم کرد کە بەڕای من بووەتە مایەی کزی ولاوازی و نەبوونی ئەم رەگەزە

سەرەکیە لە مۆسیقای ڕۆژهەڵاتیدا. لە ئەنجامی ئەمەوە مۆسیقای ڕۆژهەڵاتی لە شێوەی شەپۆلە ئاوازێکی پێکەوە گرێدراوی روکاریدا (سطحي) دەڕوا، چونکە هارمۆنی دەنگ سەرچاوەی دەوڵەمەندی و قوڵی مۆسیقای ڕۆژئاواییە. هەر بەهۆی ئەمەوە مۆسیقا لەلای گۆهدار کۆمەڵە تازەییەکی بەردەوام وەردەگرێ و مرۆڤ دەتوانێ – تا پتر گوێی لێ بگرێ – مانای تازەتری لێ وەدۆزێ و پەی بەوە ببات کە دانەر بە چ لێهاتوییەکەوە توانیویەتی هەر هەموو ئەو شەپۆلانە لەیەکەیەکی خەملیودا کۆ بکاتەوە، بەڵام مۆسیقای ڕۆژهەڵاتی چونکە لەسەر یەك شەپۆل دەڕوا – کە خۆی لە خۆیدا تا ڕادەیەکی زۆر سادەیە – زۆر گوێ لێگرتنی دەبێتە مایەی وەڕزی و بێزاری، هەربۆیە کلاسیکیاتی ڕۆژهەڵاتیمان نەبووە. مەبەستمان لەو پارچە مۆسیقایانەیە کە بەدرێژایی ڕۆژگار بایەخی خۆیان پاراستووە. وەکو مۆسیقای باخ و موزارت کە پتر لە دوو سەدەیان بەسەرا تێ پەڕیوەو تا ئەمڕۆش بایەخی خۆیان لەدەست نەداوە – بەڵکو هەندێ لە مێژوونووسانی مۆسیقا ڕایان وایە کە خەڵکی ڕۆژ بەڕۆژ پتر پێشوازییان لێ دەکەن! کەچی مۆسیقای ڕۆژهەڵاتیمان بەپێچەوانەوە، مۆسیقایەکی (وەرزانەیە) زۆربەی هەرەزۆری پارچەکانی لە وەرزێك پتر ناژین، ئەوجا بێ وەی چ کەسێك داخیان بۆ بخوا ون دەبن، چونکە مەبەستەکانی تەواوبوون و بە ئەندازەی ئەو کۆششە ژیا کە لەپێناویا درابوو!

دوا ڕەگەز کە بریتیە لە قاڵب یا فۆرم، ئەمیش هەر ئەوەتا هەیەو نییە. گۆرانی تەقلیدی ڕۆژهەڵاتی تەنیا یەك فۆرم دەزانێ: ئەویش دەست پێکردنە بە لیالی پاشان موال – هەندێ دابەشکردنی ئامێری مۆسیقایی کەم پێش ئەمە دەکەوێ، بەڵام ڕاستت دەوێ ناکرێ ئەمە

بەهەموو مانای دروستی فۆرم بە فۆرم بزانرێ، بەڵکو شێوەیەکی تەقلیدییەو پێویستی بە چ لێکۆڵینەوەیەك نییە – مۆسیقاش ئەو دەمانە پێویستی بەشتی لەوە قوڵتر نەبووە.

نەبوونی لێکۆڵینەوە لە فۆرمی مۆسیقا بە ئاشکرا لە موسیقای هاوچەرخی ڕۆژهەڵاتدا دیارە. مەبەستم لەو مۆسیقایەیە کە دەیەوێ هەندێ ئاواز یا شێوازی ئاوازدانانی ڕۆژئاوایی وەربگرێ و لەهەمان کاتدا گەلێك لە ئاوازە تەقلیدیەکانی ڕۆژهەڵات بهێڵێتەوە. لەم مۆسیقا (دوو ڕەگەدا) دەبینین کوت و پڕ ئاوازی ڕۆژهەڵاتی بەدوای ئاوازی ڕۆژئاواییدا دێت. مەقامی ڕۆژهەڵاتی کە (چارەکە دەنگی تیایە) ڕاستەوخۆ شان بەشانی پەیژەی ڕۆژئاوایی دەڕوات بێ ئەوەی هەوڵ بدرێت گواستنەوەی نێوانیان هەموار بکرێ، بگرە بێ ئەوەی لەوە بکۆڵدرێتەوە کە داخوا تێکەڵاوکردنیان دەشێت یان نا. ئەلهەقی گوێچکەی شارەزا زۆرجار ئەم گوێزانەوە کتوپڕەی پێ قەبوڵ ناکرێ، چونکە ئەم گوێزانەوەیە دەکرێ بێ ئەوەی چ هەوڵێك بدرێ بۆ لێکۆڵینەوەی فۆرمی مۆسیقاو ئەو کێشانەی لە ئەنجامی تێکەڵکردنی دوو سیستمی جیاواز لەیەك پارچە مۆسیقادا، دێنە ئاراوە.

موسیقای تەقلیدی ڕۆژهەڵاتی خەسڵەتێکی دی هەیە کە دەلالەتێکی سایکۆلۆژی گەورەی هەیە، ئەم خەسڵەتەش دەچێتە خانەی فۆرمی مۆسیقاوە. ئەو خەسڵەتەش بریتیە (لەگەڕانەوەی بەردەوام بۆ قەرار) هەڵبەتە هەر پەیژە مۆسیقایەك – یان مەقامێك – قەرارێکی هەیە کە بریتیە لەو نەوایەی پەیژەکەی بەناوەوە نێو دەنرێ. یەکێك لەخەسڵەتەکانی قەرار ئەوەیە هەستی تێر بوون دروست دەکا. بۆیە مۆسیقای ڕۆژئاوایی تاکید لەسەر ئەوە دەکا کە

تەنیا لە کۆتایی پارچەدا لەلای قەرارو دەنگە هارمۆنییەکان بوەستێ. یا لەکۆتایی بەشێکی هەرەگرنگی پارچەدا لەلای قەرار بوەستێ – هەر لەکۆنەوە ئەمە لە فۆرمی مۆسیقای رۆژئاواییدا پەیڕەوکراوە. بەڵام مۆسیقای رۆژهەڵاتی بەتایبەتی لەشێوە تەقلیدییەکەیدا لەهەر فەقەرەیەکی کورتیا دەگەڕێتەوە بۆ قەرار. خوێنەر ئەگەر ئەوە بیری خۆی بێنێتەوە کە چ شتێك لە گۆرانی لیالی و موالی تەقلیدیدا روو دەدا، دەتوانێ تەسەوری ئەوە بکات کە مەبەست لە گەڕانەوەی بەردەوام بۆ قەرار چی یە، دوای هەر بڕگەیەك گۆهدار هەست بە ئاسودەیی و تێربوون دەکا، ئەگەر سترانبێژ بە (قفڵێکی) دروست کۆتایی پێ بێنێ. ئەوسا گۆهدار لە دوایەوە وشەی (ئاه) دووبارە دەکاتەوە (ئەگەر دەرفەت ببێ!) ئەم دووبارە کردنەوەیە عادەتەن بەهەمان تەبەقە دەبێ کە گۆرانی بێژ بڕگە گۆرانییەکەی پێ قفڵ دەدا – ئەم تەبەقەیەش بۆخۆی قەرارە، نمونەیەکی تری ئەم خەسڵەتە لەو دابەشکردنانەدایە کە دەگەڕێتەوە بۆ قەراری مەقام کاتێ یەکێ لە بڕگەکانی تەواو ببێ. ئەم خەسڵەتە بەشێوەیەکی ئاشکراتر لە مۆسیقای (ارغول دا) کە موسیقایەکی لادێی میسرە. دەردەکەوێ. ارغول بریتیە لە دوو لوولە، یەکێکیان یەك دەنگی بەردەوام لێدەدا کە قەرارە، ئەوی تریان ئەو ئاوازە لێدەدا کە بەرزو نزم دەبێتەوە، بەڵام دەبێ پێوەندییەکی تەواوی بە دەنگی لوولەکەی دیکەوە هەبێ و ناوبەناو بگەڕێتەوە پاڵی تاوەکو نیشانەی تەواوبوونی فەقەرە موسیقایەك پێکەوە قەرار لێ بدەن.

ئەو قاڵب و فۆرمەی ئەم بابەتە موسیقا تەقلیدیانە لە رۆژهەڵاتدا پەیڕەوی دەکەن ئەوەیە کە ئاواز لە کۆمەڵە مەوالێکی کورتی قفڵ دراو پێك بێت کە هەر یەکێکیان لەگەڵ قەراری مەقامدا تێکەڵ بن،

بەڵام مۆسیقای رۆژئاوا قاڵبی بزاڤێکی بەردەوام وەردەگرێ و ڕێگای ئامانجێك دەگرێتەبەر کە تەنیا لە کۆتاییدا پێی دەگاو پاشان پارچە مۆسیقاکە تەواو دەبێت. واتە حاڵەتە سایکۆلۆژییەکە لە مۆسیقای رۆژئاوادا بریتیە لە حاڵەتی چاوەڕوانی بەردەوام و موتابەعەکردنی موسیقاکە تا لەکۆتاییدا هەموو لایەنەکانی تیپە موسیقاکە یەك دەگرنەوە بۆ ئەوەی بەشداری لە دوا ئەنجامی پارچەکە بکەن و پارچەکە دەگاتە پۆپە، بەڵام حاڵەتی سایکۆلۆژی لە موسیقای رۆژهەڵاتیدا حاڵەتی پێشبینی کردنی تەواوبوونە لە هەموو ساتێکا. ئیدی گۆرانی بێژ یا عازف بەدەوری نەوای قەرارەکەدا دەسوڕێتەوەو زوو بەزوو ئارەزووی گۆهدار بەدی دێنێ و ئەوسا گوێگر دەنگی رەزامەندی هەڵدەبڕێ و هەمان نەوای (ئاه) دووبارە دەکاتەوەو ئیدی ئەم مەوالانە بەدرێژایی ئاوازەکە دووبارە دەبنەوە، بێگومان ئەم حاڵەتەی گوێگر نیشانەی جۆرە کەم سەبرییەکەو نیشانەی ئارەزووی لەزەت وەرگرتنی خێراو ئاسانە. نامەوێ پاش ئەم شیکردنەوە بابەتیانەی کە خەسڵەتەکانی موسیقای رۆژهەڵاتیم پێ روون کردنەوە، بچمە ناو هەندێ لێکدانەوەو شەرحی زاتی رووتەوە، بەڵام هێشتاش ئەم شیکردنەوەو ئەم شەرحە بەرۆکی هزر بەرنادات کە: وەختێ عازف یا سترانبێژ بەردەوام قەراری ئاوازەکە بیری گوێگر دەخاتەوەو گوێگر بەتاسەوەیە کە بیگاتێ تا رەزامەندی خۆی دەربڕێ هەر هەموو ئەمانە نیشانەی بێ توانایییە لە موتابەعە کردنی موسیقا وەکو یەکەیەکی یەکگرتوو.

هەڵبەتە ئەم خەسڵەتانە ئاکامێکی زۆر گرنگی هەیە کە ئەویش تەسککردنەوەی تەبیعەتی گوێگری رۆژهەڵاتییە. گوێگری رۆژهەڵاتی هەمیشە بەدوای لەزەتی خێرادا دەگەڕێ، هەڵچوونی بەردەوامی لە

ئاوازەکان دەویٚ. بەهیچ جۆریٚ خۆی ماندوو ناکا تا تێی بگا یا تیایا قوولٚ بێتەوە: هەرچیەکی گویٚ لێدەبیٚ سادەو ساکارو روکارییە، ئەوەی پێشکەشی دەکریٚ سادەو نەرمە قووتە. ئەو هونەرمەندەی کە شادی پیٚ دەبەخشیٚ لەهەموو ساتێکا شتێکی پێشکەش دەکا کە دڵی پێی دابکەویٚ. هونەرمەند ناچاری ناکا یا داوای لیٚ ناکا تا کۆتایی موتابەعەی ئاوازێکی درێژ بکا، بەڵکو ئاوازەکەی لەشێوەی بەش بەشی کورتا پێشکەش دەکا کە هەر بەشێکی بۆ خۆی یەکەیەکی تەواوەو کۆتایی تایبەتی خۆی هەیەو گوێگر هەر هێندەی لەسەرە چاوەڕێی ئەم کۆتاییە بکا کە زوو خۆی بە دەستەوە دەداو دڵی گوێگر رازی دەکا، بەڵام هەر هەموو ئەمە لەسەر حیسابی لەزەت وەرگرتنی هونەریی دروستە، ئالێرەوە ئەو شەقڵە تایبەتیەی گوێگری رۆژهەڵاتی سەرچاوە هەڵدەگریٚ: گوێگری رۆژهەڵاتی توانای گوێگرتنی هوشیارو وردیی نییەو هەر پێویستی پێی نییە. بیٚ قەیدو شەرت و بە ئارەزووی خۆی هەرکاتیٚ بیەویٚ رەزامەندی خۆی دەردەبڕیٚ و دەتوانیٚ چۆنی پیٚ خۆش بیٚ هاواری رەزامەندی بکا، چونکە ئەو گوێگرە هێمن و قورسە نییە کە رێزی موسیقا بگریٚ و بەگشت هەستەکانی تا کۆتایی موتابەعەی بکا. بۆیە بە ئارەزووی خۆی رەزامەندی دەردەبڕیٚ. گوێگرێکی قەرەباڵغەو هێمنی نازانێت. باشترین نمونە بۆ ئەمە، ئەو ئاهەنگە گۆرانییە درێژانەیە کە گوێگر تیایدا بەردەوام هاوار دەکاو هوها دەکێشێت و بە ئارەزووی خۆی رەزامەندی دەردەبڕیٚ. لە راستیدا ئەو جەوە قەرەباڵغیە جوێنە بەهونەری مۆسیقای راستەقینە ئەگەر ئەو جەوە بۆ کۆڕی زیکرو دەروێشی دەست بدا ئەوا هەر یەکجار دوورە لە دنیای موسیقاوە، لە

دنیای ئەو هونەرە ناسکەی کە تەزووی ئارامی و حەوانەوە بەگیان و ناخ دەداو بچوکترین غەڵبە غەڵب و قەرەباڵغی دەیشێوێنیٚ.

نامەویٚ بەمە تەنیا لۆمەی گەلی گۆهدار بکەم، چونکە راستیت دەویٚ تەبیعەتی ئەو ئاوازانەی پێشکەش دەکریٚ تا ئەندازەیەکی زۆر بەرپرسە لە شێوەی گوێگرتنیان بۆی. هەروەها فۆرمی ئاوازەکان کە دەیەویٚ گوێگر بەشێوەیەکی بازاڕی و جەلەبی و خێرا رازی بکا. بۆتە مایەی کوشتنی گوێگرتنی هێدی و قوولٚ لەلای گەلی گۆهداری موسیقای رۆژهەڵاتی.

بەم جۆرە بۆمان دەرکەوت کە چوار رەگەزەکەی مۆسیقا لە موسیقای رۆژهەڵاتیدا یەکجار لاوازو پڕە لە خەوش و بگرە هەندیٚ لەو رەگەزانەی هەر تێدا نییە. لەوەیە خوێنەر هەندیٚ رەقی لەم رەخنەیەدا ببینیٚ، بەڵام تا هونەرێکی گەورەی وەکو مۆسیقا بەم دواکەوتوویەو بگرە سەرەتاییەوە وەمێنیٚ، جگە لە رەقی چ چارێکی دیکە نیە، بەڵام ئەوکەسەی هەندێك دەست داگرتن و غەدر لەم نووسینەدا دەبینیٚ، من چم لیێ ناویٚ تەنیا ئەوە نەبیٚ کە بەشێوەیەکی زانستیانەی بابەتی و دوور لە هەموو هەڵچونێکی زاتی بیر لەم لێکۆڵینەوانە بکاتەوە، لەوەیە ئەوساکە بەخۆی پەی بەم کەمو کوڕییانە بباو لەلای خۆیەوە هەوڵێك بۆ نەهێشتنیان بدات.

6 ـ

کێشەی مۆسیقا لە میسردا

بێ چەندو چون ئەوڕۆکە لە میسردا هەستێکی ناڕەزایی لەمەڕ کەمو کوڕییەکانی موسیقاو ئاسۆ تەسکەکانی هەیە. ئەم هەستی نارەزاییە بەردەوام روو لە زیادییەو ئەم زیادییە بە ئاشکرا لەو موناقەشە گەرمانەی سەر لاپەڕەکانی ئەمڕۆماندا دیارە – موناقەشەکان رای جۆراو جۆریان گرتووەتە خۆ. هەندێ کەس رایان وایە روو بکرێتە تازە کردنەوەی تەواوەتی وهەندێکی دی رایان وایە رووبکرێتە رابردوو" ئەو رابوردووەی کە بەلای خاوەنانی ئەم رایەوە شتێکی (نەمرە).

ئەم ناڕەزاییە بەشێوەیەکی تەواو لە شەقڵی مۆسیقای میسری ئەوڕۆکەدا رەنگی داوەتەوە. دەتوانین بڵێین رێبازە تەقلیدییەکانی ئاوازدانانی رۆژهەڵات بەرەو نەمان دەچێ و ئەوەی رای گرتووەو

نایەڵێ بەتەواوی لەبەین بچێ، شۆرەتی ئەو گۆرانی بێژانەیە کە ناویان بەم چەشنە ئاواز دانانەوە بەستراوە. خۆ ئەگەر ئەوانە لەسەر شانۆی هونەر نەمێنن ئەوا – بەمەعلومی – زەمانی گۆرانی رۆژهەڵاتی بەسەر دەچێ.

بەڵام هەنووکە چ شتێك جێی گۆرانی رۆژهەڵاتی دەگرێتەوە؟ ئەو رێبازەی کە ئەمڕۆکە بەگەرمی و بەتایبەتی لەلایەن جەماوەرەوە پێشوازی لێ دەکرێ رێبازی (تێکەڵ کردنە)واتە تێکەڵکردنی موسیقای رۆژهەڵاتی لەگەڵ هەندێ رەگەزی مۆسیقای رۆژئاواییدا. تێکەڵ کردن خۆی لە خۆیدا کارێکی بەجێیە، چونکە ئێمە بەخۆمان رژدین لەسەر دەرچوون لە کەوشەنی رۆژهەڵاتی تەقلیدی و سوود وەرگرتن لەو ئەزمونە قوڵانەی کە رۆژئاوا لە مەیدانی مۆسیقادا! پێیدا رۆییوە، بەڵام ئایا ئەو رێبازەی کە ئێستاکێ لە مۆسیقای رۆژهەلاتیدا باوە ئەو چارەسەرەیە کە دەمانەوێ؟

ئەلهەقی ئەم چارەسەرە بەڕای ئێمە کلۆڵانەترین چارەسەرە. بە راستی قۆناغی ئێستای مێژووی موسیقا قۆناغێکی کلۆڵە، چونکە پێشەوەرانی ئەم هونەرە وەختێ کە هەستیان بەبێ بڕشتی رێبازی رووتی رۆژهەڵاتی کرد، روویان کردە بێ تام ترین و بێ ماناترین جۆری مۆسیقای رۆژئاوایی تا ئاوازەکانی خۆیانی لێوە هەڵێنجێنن. ئەنجام تێکەڵیەکی ناسازی نێوان ئاوازی رۆژهەڵاتی و غەڵبە غەڵبی موسیقای سەما خانەکانی رۆژئاوا دروست بوو – تێکەڵیەکی بێ رەنگ و بێ تامی ئەوتۆ کە چ جۆرە کۆششێکی تازە کردنەوەو بەرزکردنەوەی ئاستی موسیقای رۆژهەڵاتی تێدا نەبووە، بەڵکو لە بنەڕەتدا تێکەڵکردنێکی رووکەشانەی کۆمەڵە رەگەزێکی ناتەبایەو بەس.

ئەو هەڵە گەورەیەی کە بە پێویستی دەزانین لەم کتێبەدا ئاماژەی بۆ بکەین ئەو باوەڕەیە کە پێی وایە چاك کردنی موسیقای رۆژهەڵاتی بەوە ئەنجام دەدرێ کە (ئاوازی) رۆژئاوایی یا هەندێ جۆری تایبەتی میلودیکی رۆژئاوایی بۆ نەقڵ بکرێ – دیارە یەکەمجار خودی داواکارانی (وەرگرتن) دەکەونە ئەم هەڵەیەوە“ ئەوانەی یەك پارچەی تەواوی مۆسیقای رۆژئاوایی وەردەگرن و بەتۆپزی دەیڕێژنە ناو ئاوازە رۆژهەڵاتییەکانی خۆیانەوە، دیارە بەم کارەیان هەم شکۆی کارە لێ وەرگیراوەکە دەشێوێنن و هەم چ سوودێك بەکارە نەقڵ بۆکراوەکە ناگەیەنن – ئەمە جگە لەوەی ئەم (وەرگرتنە) لە هەموو سەردەمێکا دوور بووە لە ئەمانەتی هونەریی بەرزەوە. تاقمی دووەم کە دەکەونە ئەم هەڵە گەورەیەوە، ئەوکەسانەن کە لاسایی ئاوازە رۆژئاواییەکان دەکەنەوە (هەڵبەتە ئەم تاقمە لە تاقمی پێشوو نزیکترن لە ئەمانەتی هونەرییەوە) و هەندێ جار ئاوازەکانیان دەدەن بەهەندێ کەسی شارەزا تا (دابەش کردنی مۆسیقایی تێدا بکاو شەقڵێکی نزیك لە شەقڵی مۆسیقای رۆژئاوایی بداتێ).

پێویستە لێرەدا ئاماژە بۆئەوە بکەین کە ئەم بیرۆکەی (دابەشکردنی مۆسیقا)یە – کارێکە شایانی گاڵتە پێکردن – و هەر لە مۆسیقای ئێمەی میسریدا هەیە، چونکە بناغەی مۆسیقا ئەوەیە کە بیرەکەی بەشێوەیەکی تەواو بەهزری هونەرمەنددا دێت، هونەرمەند بەتەنیا تەسەوری ئاوازەکەی ناکا، بەڵکو جۆری فۆرمەکەی و ئەو ئامێرەش کە پێی لێدەدرێ تەسەورو بەرجەستە دەکا، چونکە دابەشکردنی مۆسیقایی بەشێکی لە جیابوونەوە نەهاتووی ئەرکی خودی هونەرمەندە. خۆ ئەگەر هەندێ پارچەی

رۆژئاوایی پاشتر دابەش بکرێ بەسەر هەندێ ئامێری جیا لەو ئامێرانەی کە لە بنەڕەتا بۆی دانراون، لەم حاڵەتەدا دەبێ بەکارێکی سەربەخۆو لەپێناوی جۆراو جۆری ئانقەست دا دەخرێتە سەرکاری دانەرە ئەسڵیەکەو ئەوساکە ناوی دابەشکەر یا رێکخەری ئاوازەکە لە پاڵ ناوی دانەرە ئەسڵیەکەدا دادەنرێ، چونکە ئاوازەکە لەو دەمەدا دەبێ بە شتێکی نیمچە نوێ، بەڵام ئەو دابەشکردنەی لە ئاوازە میسریەکاندا دەکرێ بریتیە لە جیاکردنەوەیەکی ناڕەوای یەکێتیی داهێنانی هونەری.

لەهەر هەموو ئەم حاڵەتانەدا موزیشنەکان دەکەونە ئەم هەڵەیەوە کە: سوود وەرگرتن لە مۆسیقای رۆژئاوایی بەوە دەبێ کە ئاوازەکان وەرگیرێ یا لاساییان بکرێتەوە.

هەر ئەم هەڵەیە سەرچاوەی ئەو داتەپینەی ئێستای مۆسیقامانە. چارەسەری دروست ئەوەیە کە (شێوازی) دانان لە رۆژئاواوە وەربگرین نەك خودی دانان (تالیف). مەبەستم ئەوەیە کە دەبێ سوود لە ئەزموونی دەوڵەمەندی موسیقای ئەوان وەر بگرین، ئەو ئەزمونەی نزیکەی چوار سەدە لە پێش ئێمەوەیە. تا لە لێکۆڵینەوەی رەگەزەکانی زمانی موسیقایی قووڵ ببینەوەو سوود لە ئەزمونی دەوڵەمەندی وان لە بواری دانان و ئەدادا وەر بگرین.

پێویستە شێوازی دانانمان (هارمۆنی دەنگ) بگرێتە خۆ. تا مۆسیقامان قووڵ ببێ و ئەوساکە موسیقا دەتوانێ بە راستی گوزارشت بکات. خۆئەگەر توانای گوزارشتی پەیدا کرد ئەوا دەتوانێ لەژێر رکێفی گۆرانی دەربچێ و ببێ بە هونەرێکی سەربەخۆی تەواو. ئەداش پێویستە زۆر وردتربێ، بەداخەوە دەنگی گۆرانی بێژەکانی ئێمە یەکجار کەم مەودایەو چ هەوڵدانێکی راستی

نییە بۆ مەشق دان و راهێنان و بەرین کردنی چوارچێوەی توانای ئەدا کە خۆی لەخۆیدا زانستێکی تەواوە. خۆ گۆرانی بێژی ئێمە لە پێناوی کاسبی و گوزەراندا لەسەر گۆرانی بەردەوام دەبێ بێ ئەوەی ئعتیراف بە کاریگەری زەمان لەسەر دەنگی بکا. تەنانەت هەندێکیان دەبینین لەنێو پارچەی گۆرانییەکاندا دەنگی لێ هەڵدەبڕێ و بە ئاشکرا هەناسەبڕکێی پێوە دیارەو ئەوجاش دان بە فەوتانی دەنگی خۆیدا نانێ – ئەمەش دیاردەیەکی خەمناکی بێ هاوتایە لە دنیای گورانیدا ... خۆ بەنیسبەت عەزف کردنەوە دەتوانم بە دڵنیاییەوە بڵێم کە دووری بەینی گەورەترین کەمانچەژەنی ئێمەو کەمانچەژەنە ناودارەکانی رۆژئاوا هەزاران هەزار ساڵە!

کەواتە هونەری مۆسیقا لە مەینەت دایەو تاقە رێگای رزگارکردنی ئەوەیە کە ئەزمونی دوورو درێژی رۆژئاواو شێوازی رۆژئاوا لە دانان و ئەدای مۆسیقاییدا وەربگرین. هەڵبەتە دەبێ هەوڵی فەرهادانە لەم بوارەدا بدەین تا بتوانین تۆڵەی ئەو دواکەوتنە بێ رەزایەمان لەم مەیدانەدا بکەینەوە. خۆ ئەگەر کێشەکە هەروەکو ئێستا بمێنێتەوە ئەوا رۆژ بەڕۆژ مەودای نێوان ئێمەو ئەوان زۆرتر دەبێ.

بەڵام ئەم رایەمان کە: سوود وەرگرتن لە ئەزمونی پڕو شێوازی دەوڵەمەندی مۆسیقای رۆژئاوا کارێکی پێویستە. لە دوو لایەنی ناکۆکەوە دژایەتی دەکرێ.. لایەنێکی موحافەزەکاری راستڕەو کە لایەنگری قەومیەتن. لایەنێکی چەپڕەوی پێشکەوتوخواز کە لایەنگری شەعبیەتن. بەپێویستی دەزانم موناقەشەی ئەم دوو بۆچوونە ناکۆکە بکەم تا سنوری بانگەوازەکەم بە ئاشکرا دەربکەوێ.

لایەنە راستڕەوە موحافەزەکارەکە کە جاڕی قەومیەت دەدەن رایەکەیان زادەی کۆمەڵێك تێگەیشتنی خراپ و بەهەڵەدا چوونە.

خراپ تێگەیشتنەکە لەوەدایە کە پێیان وایە. ئەوەی ئێمە داوای دەکەین ئەوەیە کە ئاوازی وەکو ئاوازی رۆژئاواییان دا بنێین. هەڵبەتە ئەم بۆچوونە یەکجار دوورە لە داواکەی ئێمەوە. ئێمە لامان عەیانە کە هونەری مۆسیقا پەیوەستە بە ژیانی هەر میللەتێکەوە. ژیانی رۆژهەڵاتیانەی ئێمە هەندێ ئاواز دەخوازێ کە جیابێ لە ئاوازە رۆژئاواییەکان. ئەمانە هەموو دروستن، بەڵام داواکەی ئێمە خوێندنەوەو لێکۆڵینەوەی شێوازو دانان و ئەدای موسیقای رۆژئاواییە نەك خودی ئاکامە مۆسیقاییەکانی رۆژئاوا. بۆ پتر روونکردنەوەی جیاوازی ئەم دوو بانگەوازە دەتوانین نمونەیەك بێنینەوە... گەلی چین ئەمڕۆکە هەوڵدەدەن زمانەکەیان ئاسان بکەن، پیتە زۆرەکانی بگۆڕن بەژمارە پیتێکی سادەو کەم تا ببێ بە بناغەی نووسین.لەوەیە بۆ ئەم مەبەستە پەنا بەرنە بەر پیتی لاتینی. ئایا بەوەرگرتنی ئەم پیتانە ناوەرۆکی زمانەکەیان دەگۆڕێ؟ ئایا نووسین بەپیتی لاتینی ئەوە دەگەیەنێ کە زانست و ئەدەبیاتی ئەو نەتەوانەیان وەرگرتووە کە بەپیتی لاتینی دەنووسن؟ بێگومان مەسەلەی زمانە مۆسیقاییەکەی ئێمەش تا رادەیەکی یەکجار زۆر لەم حاڵەتە دەچێ. ئێمە داوای دەست پێداهێنانی رەگەزەکانی زمانی مۆسیقا دەکەین. داوای سوود وەرگرتن لەو ئەزمونە پڕە دەکەین کە بۆ خەڵکانی غەیری ئێمە لەم بوارەدا رەخساوە، هەرگیز داوامان نەکردووە کە ئاوازەکانیان وەکو خۆی وەربگرین. ئەگینا ئەمە دەبێ بەبانگەوازی وێرانکردنی هونەر نەك بوژاندنەوەی.

هەڵەکردنەکەش لەو بیرە پوچەڵەدا خۆی دەبینێ کە دەڵێ شێوازی رۆژئاوایی لە مۆسیقادا بەگوێی رۆژهەڵاتیان نامۆو نائاشنایە. ئەو بیرەی تا ئەمڕۆکەش ئەوانەی دەسەڵاتیان بەسەر چارەنووسی

مۆسیقادا گرتووە دووبارەی دەکەنەوە، گەورەترین زیانی لە هونەری مۆسیقاو زەوقی گوێگرانمان داوە، بۆیە بە دوورو درێژی بەرپەرچی دەدەمەوە.

هەڵبەتە دەبێ ئەوەش بڵێم کە رووالەتی کارەکان تا رادەیەك لە بۆچوونەکانی وان نزیکە: مەبەستم ئەوەیە کە زۆربەی گوێگرانی میسری و رۆژهەلاتیان بەگشتی زەوق لە مۆسیقای بالای رۆژئاوایی وەرناگرن و بگرە بەهیچ جۆرێ مەیلی ناکەن. بالاترین سەمفۆنیایان بە (غەلبە غەلب) لەقەلەم دەدەن و جوانترین گۆرانیان بە (هات و هاوار) دەزانن. ئەمە راستەو بەشێوەیەکی گشتی دیاردەیەکی باوە لە رۆژهەلاتدا، بەلام ئایا ئەمە ئەوە دەگەیەنێ کە ئەو مۆسیقا رۆژئاواییە هەر تەواو بێگانەیە بەگوێی گوێگری رۆژهەلاتی، زمانێکە تەنیا خاوەنەکەی تێی دەگاو چ کەسێکی دیکە نادوێنێ و چ کارێکیان تێناکا؟ هەرچەندە زۆربەی رۆژهەلاتیان تام و چێژ لە مۆسیقای رۆژئاوایی وەرناگرن، بەلام بێگومان ئەمە بیرکردنەوەیەکی پوچە.

بەرلەوەی پوچەڵی ئەم بیرکردنەوەیە روون بکەمەوە – حەزدەکەم هەر بۆ زەمینە خۆشکردن باسی دیاردەیەکی تری واقیعی رۆژهەلاتیانەی خۆمان بکەم. هەمان ئەو واقیعەی کە مۆسیقای بالای رۆژئاوایی پێ قووت ناچێت، توانیویەتی زەوق لە مۆسیقایەکی رۆژئاوایی رووت وەربگرێ، ئەویش مۆسیقای راقصە. ئەوەی گوێی لەو گۆرانییە باوانەی ئەمڕۆی ولاتەکەمان بگرێ" ئەو گۆرانیانەی رەواجی زۆریان لەنێو گوێگرانا بەگشتی و لە نێو وەچەی نوێدا بەتایبەتی هەیە، دەبینێ کە شەقلی موسیقای شادی (راقص) رۆژئاوایی بەسەردا زالە. راستە ئەم مۆسیقایە زۆر جیاوازە لە

مۆسیقای کلاسیکی رۆژئاوایی، بەلام لەهەمان کاتیشدا یەکجار دوورو جیاوازە لە شێوە تەقلیدییەکانی موسیقای رۆژهەلاتی. هەر قەبوولکردن و بەپیرەوەچوونی ئەم مۆسیقایە لەلایەن جەماوەری رۆژهەلاتییەوە، خۆی لە خۆیدا بەلگەیەکی زیندوی ئەوەیە کە زمانی مۆسیقا وێڕای شەقڵی ناسیونالیستی دەتوانێ سنورو کەوشەنی قەومیەت ببەزێنێ و کار لە هەموان بکات. بەم پێودانگە دوور نییە رۆژێ بێت جەماوەری رۆژهەلاتی لە مۆسیقای کلاسیکی رۆژئاوایی تێ بگاو بەتەواوی زەوقی لێوەربگرێ.

کەواتە هۆی راستەقینە ناگەڕێتەوە بۆ شەقڵی نەتەوەیی، ئەگینا مۆسیقا لە سنورە کۆنەکەی خۆیدا دەمایەوەو دەرنەدەچوو، بەڵکو نەبوونی ئەزموون هۆی راستەقینەیە. با نمونەیەك بۆ ئەمە بێنینەوە: دیارە کۆڵکە رۆشنبیران لەزەتێکی یەکجار زۆر لە رۆمانە پۆلیسییە روکارییەکان وەردەگرن و بەهیچ جۆرێ ناتوانن زەوق لە دانراو یا لێکۆڵینەوە ئەدەبییە قوڵەکان وەربگرن، بەلام ئایا ئەمە ئەوە دەگەیەنێ کە ئەم لێکۆڵینەوانە سەر بەجیهانێکی غەیرەز جیهانی ئەوانن و هەتا هەتایە لێیان بێگانە دەبێ؟ بێگومان ئەمە هەڵەیەکی زەقە چونکە هەموو کەسێك، هەموو کەسێکی نیمچە رۆشنبیر توانای تێگەیشتنی قولترین لێکۆڵینەوەی دەبێ ئەگەر پەنا بەرێتە بەر سادەترین چارەسەر کە ئەویش پتر خۆ رۆشنبیر کردنە. ئەوساکە لەزەتێکی زۆر لە نووسراوی قوڵ وەردەگرێ و پەی بە بەرتەسکی مەودای ئەزموونە کۆنەکانی خۆی دەبات. هەمان شت دەربارەی مۆسیقاش دروستە" کێشەی ئێمە سەبارەت بەبالاترین جۆری مۆسیقای رۆژئاوایی کێشەی شەقلی نەتەوەیی نییە، بەڵکو کێشەی کەمی و هەژاری ئەزموونە. خۆ ئەگەر ئەم مەرجە دەستەبەر ببێ ئەوا

دەتوانین گوێ لە هەموو چەشنە مۆسیقایەك بگرین بێ ئەوەی وابەستەیی نەتەوەیی ببێ بەكۆسپ بەلام ئەوانەی دەڵێن رۆژهەلات رۆژهەلاتەو رۆژئاوا رۆژئاوایەو رێبازی دانانی ئەوان هەتا هەتا بۆ ئێمە بێگانەو نامۆ دەبێ وەكو ئەو باوكەن كە دەبینێ منالەكانی لەسەر خوێندنەوەی روكاری راهاتوون كەچی هەوڵ نادا ئامۆژگارییان بكا تا خۆیان رۆشنبیرتر بكەن، بەڵكو وازیان لێ دێنێ و دەڵێ ئەوە جۆری ئەو رۆشنبیرییەیە كە لەگەڵ سروشتیان دەگونجێ. دیارە ئەمە چارەسەرێكی كۆنەپەرستانەی كێشەكەیە. بۆیە داواكارانی قەومیەت بەكۆنەپەرست و موحافەزەكار لەقەلەم دراون. كەواتە مۆسیقا زمانێكە كە سنوری قەومیەت دەبەزێنێ. دیارە هیچ دژایەتیەك نیە لە نێوان ئەم قسەیەو ئەو قسەیەی دیدا كە دەڵێ مۆسیقای هەر نەتەوەو كۆمەڵێك شەقڵی تایبەتی خۆی هەیە، چونكە مۆسیقاش پەیوەستە بەو واقیعەوە كە ئینسان تێیدا دەژی واتە پەیوەستە بە بارودۆخی پەیوەندییە كۆمەلایەتییەكانی خۆیەوە، بۆیە بەرهەمی هونەری شەقڵی ژینگەی كۆمەلایەتی وەردەگرێ. هەڵبەتە ئەمە بەو مانایە نییە كە كاریگەری ئەم بەرهەمە تەنیا لە سنوری ئەم ژینگەیەدا دەمێنێتەوە، بەڵكو بە پێچەوانەوە ئەگەر هونەرێكی ئەمین و رەسەن و دڵسۆز بێ چوارچێوەی نەتەوەیی دەبەزێنێ و كاریگەریەكەی پەلوپۆ بۆ شوێنانی دی دەهاوێ. دەیان شاكاری ئەدەبی هەن وێرای شەقڵی ناوچەییان و وێرای رەنگدانەوەی بارودۆخی تایبەتی ئەو كۆمەڵەی نووسەرەكەی تێدا دەژی، ناوبانگ دەردەكەن و دەبن بە ئەدەبی جیهانی و كارێكی زۆر لە خەڵكانی سەر بەنەتەوەو ژینگەی جیاواز دەكەن. كەواتە شەقڵی نەتەوەیی و ناوچەیی، موسیقا ناكا بەزمانێكی گۆشەگیر. هەموو

ئینسانێكیش كە بگاتە ئاستێكی رۆشنبیری چاك دەتوانێ بەئاسانی لێی تێبگا.

بەلام رایەكەی دی كەپێی دەچێ لەگەڵ رایەكەی ئێمەدا ناكۆك بێ" واتە وەرگرتنی شێوازە رۆژئاواییەكان، كۆمەڵەزانایەكی پێشكەوتووخواز جاڕی بۆدەدەن و رایەكە – یان بەروالەت لە رایەكەی پێشو دەچێ، بەلام لە كروك و كاكڵدا لێی جیاوازە – ئەویش بانگەوازی گەڕانەوەیە بۆ هونەری میللی. كە دەڵێین ئەم بانگەوازە لە روالەتیا لە بانگەوازی موحافەزەكارەكان دەچێ مەبەست لە باری خۆبەستنەوەیە بە قالبی كۆنی رۆژهەلاتی بەو حیسابەی كە ئەوە قالبی (نەتەوەییە). هونەری میللی (الفن الشعبی) هونەرێكە شەقڵی ناوچەیی پێوەیەو لەبارودۆخی كۆمەڵگایەكی تایبەتییەوە هەڵقولاوە، بەلام كرۆكی بانگەوازی خۆبەستنەوە بەهونەری میللییەوە ناكۆكە لەگەڵ بیری نەتەوەییدا، چونكە بانگەوازەكە لەسەر بناغەی ئەوباوەڕە بینا نانرێ كە بەرهەمی گەلێكی تایبەتی تەنیا لەو ناوچەیەدا تێی دەگەن كە تیایدا لەدایك بووە، بەڵكو لەسەر ئەو باوەڕە بینا دەنرێ كە هەر هونەرێكی میللی هەرچەندە شەقڵی ناوچەیی پێوەبێ، دەكرێ لە دنیایەكی فراوانتر لەزێدی خۆی تێی بگەن. هونەر ئەگەر ناوچەیی و میللیش بێ لەراستیدا هەر كارێكی جیهانی یا ئینسانییە: ئەو هونەرەی گەلێكی دیاریكراو دەیخولقێنێ وشەقڵی خۆی دەداتێ، دەتوانێ كار لە هەموو گەلانی دی بكا. بێ چەندوچون ئەم بۆچوونە دەرهەق بە هونەری میللی گەلێك دروستترە لە بۆچوونی موحافەزەكارەكان كە زیاد لە پێویست پێ لەسەر بایەخی (شەقڵی نەتەوەیی) دادەگرن.

ئەلهەقی ناتەبایی بانگەوازەکەی ئێمە: لێکۆڵینەوەی شێوازە رۆژئاواییەکان لەگەڵ بانگەوازی داواکارانی گەڕانەوە بۆ هونەری میللی ناتەباییەکی توند نییە. ئەوەی ئێمە بۆی تێدەکۆشین لە راستیدا هەوڵدانە بۆ راستکردنەوەی واتای گەڕانەوە بۆ هونەری نەتەوەیی لە بواری موسیقادا، چونکە سوور بوونی داواکارانی بیری هونەری میللی واتە نەتەوەیی، لەسەر داواکەیان وایان لێ دەکا هەندێ جار بەهەڵە لە خودی بیرەکە بگەن. هونەری میللی هەمیشە رەنگدانەوەی ئەو رووداوانەیە کە میللەت پێیدا رۆییووە، دەبێ بە تۆمارێکی راستگۆ و مێژووی ئەو گەلە بەهەڵچوون و داچونەکانیەوە وێنە دەگرێ. بێگومان مێژووی دوورو درێژی میللیمان لە زۆربەی قۆناغەکانیدا مێژووی زوڵم و زۆرو چەوساندنەوە بووە کە گەلەکەمان تا ئەم نزیکانەش هەر پێوەی دەینالاند. بەڕاستی خەباتی دژ بەم چەوسانەوەیە بەردەوام بوو، بەڵام دیاردەی لێکدا لێکدای دیکتاتۆریەت دەرفەتی گەلی نەداوە تامی ئازادی بچێژێ و لە هونەرەکانی خۆیدا، بە ئازادیدا هەڵبڵێ. ئەم حاڵ و وەزعە لە مۆسیقای میللیماندا بە ئاشکرا رەنگی داوەتەوەو پڕە لەواتای کلۆڵی و مل کەچی، ماناکان لە ئاوازەکانیشدا رەنگیان داوەتەوەو سەیر دەکەین یەکپارچە خەم و گریانە، ئەوەندەی بۆ بەدبەختی خۆی دەکڕوزێتەوە، ئەوەندە روو ناکاتە ژیان.

مەبەستم ئەوە نییە رەخنە لە هونەری میللیمان بگرم، چونکە ئەم هونەرە ئەمین و راستگۆ بووە لە وێنەگرتنی ئەو بارو دۆخانەدا کە میللەتەکەمان بە درێژایی مێژوو پێیدا تێ پەڕیوە، بەڵام من هەر ئەوەم بەلاوە مەبەستە کە روانینمان بۆ هونەری میللی – لە مەیدانی مۆسیقادا – روانینێکی رەخنەگرانەی بنیات نەربێ.

ئەم پرسیارانەی خوارەوە لەو برادەرانە دەکەم کە باوەڕیان وایە دەربازبوونی موسیقای میسری ئەوڕۆ لەو ئاستەنگەی کە تێی کەوتووە، تەنیا بە گەڕانەوە بۆ ئاوازە میللییەکان دێتەدی، هیوادارم بەوپەڕی راشکاوی و ئەمینیەوە وەڵامیان بدەنەوە: ئایا هونەری میللی – هەمیشە – تۆماری ئەو رووداوانە نەبووە کە بەسەر گەلدا هاتوون؟ ئایا ئەو رووداوانەی گەلەکەمان پێیاندا رەت بووە زنجیرە چەوساندنەوەیەکی پێکەوە گرێدراو نەبووە کە زۆردارانی داگیرکەری بێگانە یا فیوداڵ و چەوسێنەران بەکاریان هێناوە؟ کەواتە پێویست بووە ئەم حاڵ و وەزعانە لە هونەری میللیماندا بەگشتی و لە موسیقای میللیماندا بەتایبەتی رەنگ بدەنەوە، ئیدی ئاوازی ئەم موسیقایە بووە بەشیوەن و گریان تەنانەت لەوحاڵەتانەشا کە پێویست بەم خەمە نیە.

ئەلهەقی ئەم چەوساندنەوە دوورو درێژەی کە پێیدا رەت بووین – کە دەبێ بە راشکاوی دانی پێدا بنێین – وامان لێدەکات کە هەر کاتێ بگەڕێینەوە بۆ هونەری میللیمان یەکجار سڵ بکەینەوە. لە موسیقای میللیدا – هی دەشت و هی شار – بە ئاشکرا هەڵخڵەتاندنی چەوساوان و زۆر لێکراوان رەنگی داوەتەوە ئەو ئامانجە راستەقینانەی کە دەبوایە گەل هەوڵی بۆبدانایە بەئاشکرا شێوێندران، گریان و شیوەن جێی هاندان و خبتینی گرتۆوەتەوە. وادێتە بەرچاو کە کێشەی هەرە گەورەی هاوڵاتی میسری کە نانی نەبووە بیخوا، هەر دڵداری و دووری لە دەزگیران و دلبەر بووە! فەلسەفەی پشت بەستن بەقەدەرو بەخت و چارەنووس زاڵە. گیانی هاندان و خەبات دژ بەزاڵمان دامرکێنراوەتەوە. ئیدی بەوجۆرە هونەری مۆسیقای میللی گشت فاکتەرەکانی ئەو زوڵم و زۆرەی

بەسەر گەلەکەماندا سەپێنراوە، عەکس دەکاتەوە. لە راستیا کەڵکەڵەی بەرگری دانەمرکاوەتەوە، هەندێ کاری هونەری ئەم شەقڵی بەرگری و تێکۆشانەیان پێوە دیارە، بەڵام ئەمە لەچاو لایەنە سەلبییەکەدا یەکجار کەمە.

کەواتە لەسەرمانە بەرلەوەی بکەوینە لایەنگرتنی بانگەوازی گەڕانەوە بۆ هونەری میللی لە موسیقادا لەخۆمان بپرسین: ئەو وەزع و حاڵانە چی بوون کە ئەم هونەرە عەکسی دەکردنەوە؟ ئەوساکە تێدەگەین کە پێویستە زۆر سڵبکەین لەگەڕانەوە – مان بۆ ئەم هونەرە، لەوەیە بارودۆخی وڵاتی ئێمە جیاواز بێ لەبارودۆخی ئەو وڵاتانەی کە توانیان لە ڕێگای گەڕانەوە بۆ موسیقای میللی راپەڕینێکی موسیقایی بەرپا بکەن. هەروەها پەی بەوە دەبەین کە ئینسانی پاشەڕۆژ بێگومان ئامانجێکی دروست تر بۆ خۆی هەڵدەبژێرێ کە زۆر جیاوازە لەوەی کە بەشی هەرە زۆری ئاوازە میللییەکان لەسەردەمی زوڵم و چەوسانەوەی رابردوودا گۆرانیان پێدا هەڵگوتووە.

بەڵام ئەمە مانای ئەوە نیە کە پەیوەندی لەگەڵ رابوردوودا بپچڕین و هونەرێکی بێ بنج و بناوان دروست بکەین، چونکە هەر چۆنێ بێ شەقڵی میللی خۆ بەخۆ لە هونەرمەنددا دەردەکەوێ ئەگەر هونەرمەندێکی راستگۆبێ. ئەوەی شارەزاییەکی قووڵ و بەرینی لە شێوازە دروستەکانی موسیقادا هەبێ، ناچێ ئاوازە رۆژئاواییەکان دووبارە بکاتەوە، بەڵکو دەکەوێتە ژێر کاریگەری شەقڵی ناوچەیی ئەو ژینگەیەوە کە دەوری داوە. ئیدی ئاوازەکانی لە قاڵبێکدا دادەڕێژێ کە هەموو کەسێك تێی بگاو زەوقی لێ وەربگرێ. خۆ ئەگەر هونەرمەند بیەوێ لە ئاوازە میللییەکان بکۆڵێتەوە بێگومان ئەم

لێکۆڵینەوەیە سوودی زۆری پێدەگەیەنێ، بەمەرجێ – وەکو گوتمان – وریابێ لە هەڵبژاردنی ئەو کەرەستەیەی ئەم ئاوازانە بۆی گەڵاڵە دەکەن، هەروەها سروشتی ئەو وەزع و حاڵە بزانێ کە ئەو ئاوازانەی خوڵقاندووەو لە روانگەیەکی رەخنە گرییەوە لێیان بکۆڵێتەوە.

پاش ئەم روون کردنەوانە، بەم چەشنەی خوارەوە هێڵە گشتییەکان ئەو هەنگاوانەی کە پێویستە لە پێناوی بوژانەوەی هونەرێکی دروستی موسیقا لە وڵاتەکەماندا بنرێن دەست نیشان دەکەم و ئەو بەرنامەیە دەخەمەڕوو کە پێموایە پەیڕەوکردنی دەبێتە هۆی ئەوەی پایەیەکمان لەنێو میللەتانی دەوڵەمەندی ئەم بوارەدا بۆ دابین بکا.

یەکەم: پێویستە بەو چاوەوە بڕوانینە مۆسیقا کە هونەرێکە لەسەر بناغەی زانستێکی ئەوتۆ بینا دەنرێ کە پێویستی بە لێکۆڵینەوەی دوورو درێژو بێوچان هەیە. هەرچەندە ئەو زەمانە بەسەرچوو کەوا دەزانرا هونەر داهێنانێکی خۆبەخۆییە، بەڵام ئێمە تا ئەمڕۆش لەمەیدانی مۆسیقادا دانمان بەم حەقیقەتەدا نەناوە، هێشتاش جڵەوی ئەم هونەرە لەدەستی کەسانێکە کە تا رادەیەکی زۆر شارەزاییان لەمەیدانی موسیقادا شارەزاییەکی خۆبەخۆییە.

دووەم: ئەگەر بەو بۆچوونە گشتییەی سەرەوە قایل بین، ئەوا لەسەرمانە ئەو بناغانە دابڕێژین کە مەرجی زانستی و لێکۆڵینەوە دابین دەکەن، دەبێ ئەوە بڵێین کە وەچەی موسیقایی ئێستامان ئومێدی هیچی لێ ناکرێ و دەبێ روو بکرێتە پێگەیاندنی وەچەیەکی نوێ کە پشت بە بناغە دروستە زانستییەکان ببەستێ، پشت بە مەشق کردن و راهێنان ببەستێ، پشت بە لێکۆڵینەوەو کۆشش ببەستێ نەك پشت بەخۆیی وکۆششی تاکەکەسی ببەستێ

جا بۆ پەروەردەکردن و پێگەیاندنی وەچەیەکی لەم بابەتە پێویستە کە: ئەنیستیتۆی گەورە بێتە دامەزراندن، خاوەن بەهرەکان هەر لە قۆناغی یەکەمی تەمەنیانەوە وەربگرێ و بەرەبەرە پێیان بگەیەنێ و پەروەردەیان بکا تا تەواو ئامادە دەکرێن. هەڵبەتە دەبێ مامۆستای بێگانە بۆ دەرس وتنەوە لەم بابەتە ئەنیستیتویانەدا، بهێنرێ، چونکە تا هەنووکە لە وڵاتی خۆماندا کەسانی وانین چ لەمەیدانی دانان و چ لە مەیدانی ئەدادا بە کەڵکی ئەوەبێن موزیشنێکی وا پەروەردە بکەن کە لەئاستی جیهانیدا بێ. هەڵبەتە هانا بردنە بەر ئەزمونی بێگانەو دان نان بەوەیا کە لەم مەیدانەدا لە ئێمە پێشکەوتوترن چ شەرمێکی تێدا نییە: ئێمە لە بواری ئەتۆمدا پسپۆڕانی بێگانان دێنین یا هاو وڵاتی خۆ دەنێرینە هەندەران بۆ فێربوونی نهێنیەکانی ئەتۆم – کەچی لە مەیدانی مۆسیقادا زۆر پاشکەوتووترین وەك لە بواری زانستە ئەتۆمییەکاندا! هەقی نییە ئەگەر پەنامان بردە بەر بێگانان لەوە بترسین کە موسیقاکەمان شەقڵی ناوچەیی یا نەتەوەیی خۆی لەدەست دەدا، چونکە ئەو بێگانانە چ شتێکمان فێرناکەن جگە لەو کەرەستەو ئامێرانەی کە لەدانانەدا (تالیف) بەکاریان دەهێنن، جگە لەو زمانەی کە هەربیرێکمان بوێ پێی داڕێژین. بێگومان وابەستەیی هونەرمەند بەژینگەیەکی دیاری کراوەوە کە هەست و شادی و خەمەکانی هونەرمەندی پێوە بەسترابێ، لەبەرهەمە هونەریەکەیدا رەنگ دەداتەوە.

سێیەم: هەرئەوەندە بەس نییە دانەری مۆسیقایی و عازف و گۆرانی بێژ بەشێوەیەکی زانستییانەی دروست پەروەردە بکەین، بەڵکو دەبێ گوێگریش پەروەردە بکەین تا ئەم هونەرە دروستە

پەسەند بکاو هانی بدا. هەڵبەتە بۆ ئەم کارەش گەلێك هۆ هەن پێویستە موسیقا لە رێگای رادیۆ و دەستەبەرکردنی ریکۆردەر بۆ هەموو کەسێك، بچێتە هەموو ماڵێکەوە. خۆ سەبارەت بە رادیۆ" بێ دودڵی دەڵێم لەم مەیدانەدا درێغی کردووەو هەوڵی نەداوە ئاستی زەوقی گۆهداران بەرز بکاتەوە، ئیدی جارێ بە بیانووی بیرۆکەی شەقڵی نەتەوەییەوەو – کە پێشتر پوچەڵیەکەیمان روون کردەوە – جارێك بە بیانووی ئەوەی کە ئاستی رۆشنبیری بەشی هەرەزۆری گوێگران رێیان نادا زەوق لەم مۆسیقایە وەربگرن، وەکو ئەوەی ئەرکو پەیامی سەرەکی رادیۆ ئەوە نەبێ کە ئاستی رۆشنبیری گوێگران لە رێگای پێشکەشکردنی بەرنامەی زانستانەی وردەوە – بەرز بکاتەوە! خۆ مەسەلەی دەستەبەرکردنی ریکۆردەر بۆ هەمووان، بەداخەوە بەهۆی زۆری گومرگەوە وای لێهاتووە کە تەنیا دەوڵەمەندان دەستیان دەکەوێ. ئیدی ریکۆردەر بووە بە یەکێك لە ئامێرەکانی سەرگەرمی حاڵبوکی لە حەقیقەتا یەکێکە لە پێویستیەکانی ئەو رۆشنبیریەی دەبێ هەوڵ بدەین لەنێو گەلدا بڵاو ببێتەوە، رێك وەکو هەوڵدان بۆ بڵاو بوونەوەی کتێبان. هیچ شتێك بە ئەندازەی ئەو تاقمەی کە پێی وایە کتێبخانەی مۆسیقایی بۆ سەرگەرمییەو دەبێ تایبەت بێ بە دەوڵەمەندانەوە، زیانی لە موسیقا نەداوە. ئەگەر ئەم لەمپەرانەی دەبنە هۆی زەوق وەرنەگرتنی جەماوەری گەل لەم هونەرە ناسکە لابەرین ئەوساکە دەرگای دنیایەکی تازەمان لەبەردەم دەکرێتەوە و دەچینە ناو ئەزمونێکی هونەری ئەوتۆوە کە پێشتر هەرگیز نەمان ناسیوە، هەست و بیری وامان لەلا دەوروژێ کە پێشتر هیچ هونەرێك لەلای نەوروژاندووین.

بەڵام بەڕای من هەر هەموو ئەم هۆیانە بنج بڕ نین، بەڵکو هۆیەکی دی هەیە بۆ بوژاندنەوەو پێشخستنی ئەم هونەرەو گشت هونەرێکی دی کە بەبێ ئەو هۆیە نە لێکۆڵینەوە، نەزانست، نەشارەزایی و، نە ئەزموون داد نادەن.

موسیقا وەکوو هەر هونەرێکی دی پەیوەندیەکی یەکجار پتەوی بەژیانی واقیعی خەڵکەوە هەیە تا ئەم ژیانە پڕ بێ لەسستی، نائومێدی و هەست کردن بە زوڵم، چاوەڕوانی پێشکەوتن و بوژانەوەی راستەقینە لە بواری هونەردا کارێکی بێهودەیە. ئەگەر خەڵکی لە ژیانیاندا ئامانجێکیان نەبێ، هیوایان بەپاشەڕۆژی پرشنگدار نەبێ ئەوا هونەری دروست لە ناویاندا سەر هەڵنادا، چونکە ئەو شتە لە ئارادا نابێ تا ئەم هونەرە گوزارشتی لێ بکا. بۆیە راپەڕین و پێشکەوتنی موسیقاییمان بەندە بە راپەڕین و پێشکەوتنی کۆمەڵایەتیمانەوە. لە رۆژێکا کە هەموو کەسێك هەست بە بوونی خۆی بکا هەست بەوە بکات کە ژیان پێشوازی لێ دەکا، هەست بەوە بکا کە لەم ژیانەدا ئامانجێکی هەیەو هاوکار لەگەڵ کەسانی دیدا هەوڵ بۆ وەدیهاتنی دەدا – تەنیا لەو رۆژەدا (کە هەموو نیشانەکان مژدەی نزیکی ئەو رۆژە دەدەن) بۆمان هەیە چاوەنۆڕی راپەڕین و پێشکەوتنی موسیقایی و هونەری دروست بکەین. ئەوساکە ئەم نەخشەیە یا پرۆژەیەی کە هێڵە گشتیەکانیمان روون کردەوە قازانجی خۆی دەگەیەنێ، ئەو ئامێرو وەسیلەکانمان بۆ دابین دەکات، هەستە ئینسانییەکانیشمان جوانترین و سازگارترین واتاو بیرمان لەلا گەڵاڵە دەکات.

حەمە کەریم عارف

*کەرکووکییە و لە ساڵی 1951دا لەدایك بووە.

*لە ساڵی 1975 کۆلیژی ئەدەبیاتی بەغدای تەواو کردووە.

*یەکەم بەرهەمی شیعرێکە بەناوی (هەڵبەستێکی هەتیو کەوتوو) کە لە ژمارە (170) رۆژنامەی هاوکاری ساڵی 1973 بڵاوبووەتەوە.

*لە ساڵی 1976ەوە بە بەردەوامی نووسین و بەرهەمی ئەدەبی بڵاو دەکاتەوە.

*سەرنووسەر یان بەڕێوەبەری نووسین یان سکرتێری نووسین یان ئەندامی دەستەی نووسەرانی ئەم گۆڤار و بڵاوکراوانە بووە: گۆڤاری گزنگی نووسەرانی کەرکووك، نووسەری کوردستان، کەلتوور، نووسەری کورد، گوڵانی عەرەبی، ئاڵای ئازادی تا ژمارە 00222، گۆڤاری نەوشەفەق.

*جگە لە ناوی خۆی، بە تایبەتی لە گۆڤاری گزنگی نووسەرانی کەرکووك، نووسەری کوردستان، کەلتوور، رۆژنامەی ئاڵای ئازادی تا ژ: 222 بەناوی گۆڤەند، زنار، سیپان، پاکزاد، محەمەدی حاجی، سیروان عەلی، دیدار هەمەوەندی، هێژا، ح. ع بەرهەمی بڵاو کردۆتەوە.

*جگە لە پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی قوتابیانی کوردستان ئیدی ئەندامی هیچ حیزب و رێکخراوێکی سیاسی نەبووە، لە ساڵی 1974 – 1975دا پێشمەرگەی شۆڕشی ئەیلوول بووە، لە هەشتاکاندا بۆ ماوەی نۆ ساڵ، بێ وابەستەگی حیزبی، پێشمەرگە بووە و وەکو بەشدارییەکی مەیدانی و ویژدانی لە خەباتی رەوای نەتەوەی کوردا شانازی پێوە دەکات و منەت بەسەر کەسدا ناکات، چونکە باوەڕی وایە کە رۆڵەی میللەتی مەزڵوم مەحکومە بە پێشمەرگایەتی.

*لە هەشتاکانەوە تا ئێستا راستەوخۆ سەرپەرشتی و سەرۆکایەتی لقی کەرکووکی یەکێتیی نووسەرانی کوردی کردووە.

*زۆر بەرهەم و کتێبی چاپ و بڵاو کردۆتەوە، لێ زۆربەی هەرە زۆریان، بە تایبەتی ئەوانە لە چیادا چاپ بوون بە نوسخەی هێندە کەم بڵاو بوونەتەوە، لە نرخی نەبوو دان و هەر ئەوەندەیە کە لە فەوتان رزگار بوون. هەندێك لە وانە:

1- تیرۆژ، کۆ چیرۆك، چاپی یەکەم 1979

2- کۆچی سوور، رۆمان، چاپی یەکەم 1988

3- بەیداخ، چیرۆك، 1988

4- داوەتی کۆچەرییان، کۆ چیرۆك چاپی دووەم 2005

5- لە خۆ بێگانە بوون، کۆمەڵە چیرۆك، چاپی یەکەم (1999) دەزگای گوڵان

6- کوچ سرخ، کۆ چیرۆك، بە فارسی، وەرگێران چاپی یەکەم 1987 شاخ

7- نینا، رۆمان، سابت رەحمان، دوو چاپ، شاخ، شار 2002

8- نامۆ، رۆمان، ئەلبێر کامۆ، دوو چاپ، شاخ، شار 2003 دەزگای ئاراس

9- رێبەر، رۆمان، مەهدی حسین، یەك چاپ (شاخ)

10- شکست، رۆمان، ئەلکساندەر فەدایەف، چاپی شاخ (راه کارگر)

11 – هاومالەکان، رۆمان، ئەحمەد مەحمود، دوو چاپ، شاخ، شار 2000 گوڵان

12- بێناسنامەکان، رۆمان، عەزیز نەسین، 3 چاپ شاخ، شار 2003

13- قوربانی، رۆمان، هیرب میدۆ، چاپی یەکەم 2004 دەزگای شەفەق

14- دووره ولات، رۆمان ع. ڤاسموف، چاپی یەکەم2000 دەزگای گوڵان

15- ئازادی یا مەرگ، رۆمان، کازانتزاکیس، چاپی یەکەم 2003 کتێبخانەی سۆران

16- چیرۆکەکانی سەمەدی بیهرەنگی، دوو چاپ، شاخ، شار 2004 کتێبخانەی سۆران هەولێر

17- ئامانجی ئەدەبیات. م. گۆرکی، چاپی شاخ 1985

18- دلێریی خۆراگرتن، ئەشرەف دەهقانی، چاپی شاخ

19- مەسەلەی کورد لە عێراقدا، عزیز شەریف

20- مێژووی رەگ و رەچەڵەکی کورد، ئیحسان نوری پاشا، یەك چاپ

21- خەباتی چەکداری هەم تاکتیکە هەم ستراتیژ، مەسعودی ئەحمەد زادە، چاپی شاخ

22- کورد گەلی لە خشتەبراوی غەدر لێکراو، د. کوینتەر دیشنەر، چاپی سێیەم 2004 دەزگای ئاراس

23- لە مەهابادی خوێناوییەوە بۆ کەنارێن ئاراس، نەجەف قولی پسییان

24- گوزارشتی مۆسیقا، د. فؤاد زەکەریا.

25- دەربارەی شیعر و شاعیری، رەزا بەراهەنی.

26- ڤنسنت ڤان گوگ، شانۆنامە، باول ئایز لەر

27- بە دوعا شاعیرەکان، شانۆنامە، جەلیل قەیسی (گزنگ ژ:12)

28- جولەکەکەی ماڵتا، شانۆنامە، مالرۆ.

29- دادپەروەران، شانۆنامە، ئەلبێر کامۆ.

30-بەد حاڵی بوون، شانۆنامە، ئەلبێر کامۆ.

31- چاو بە چاو، شانۆنامە، گەوهەر مراد (غولام حسەینی ساعیدی)

32- ریچاردی سێیەم، شانۆنامە، شەکسپیر.

33- گەمەی پاشا و وەزیر، شانۆنامە، عەبدوڵڵائەلبوسێری.

34- کورد لە ئەنسکلۆپیدیای ئیسلام دا، چاپی یەکەم 1998 وەزارەتی رۆشنبیری.

35- هونەر و ژیانی کۆمەلایەتی، پلیخانۆڤ، چاپی یەکەم 2005 دەزگای موکریانی

36- پێکهاتەی بەدەنی و چارەنووسی ئافرەت، ئیڤلین رىید.

37- لێکدانەوەیەك لە مەڕ نامۆ، لویس ریی.

38- منداڵە دارینە، چیرۆکی درێژ بۆ منداڵان.

39- فاشیزم چیی؟ کۆمەڵە چیرۆك بۆ منداڵان، یەلماز گونای

40- شوانە بچکۆلەکە، چیرۆکێکی درێژی چینی یە بۆ منداڵان

41- زارۆکستان (چوار شانۆنامە بۆ منالان)

42- لە گەنجینەی حیکایەتی تورکمانییەوە.

43- کۆمەڵێك ئەفسانەی جیهانی (23 ئەفسانە)

44- زندە خەون، کۆمەڵە چیرۆکی چیخوف، چاپی یەکەم (2001) دەزگای موکریانی

45- ئەفسانەێن گریکی و رۆمانی، چاپی یەکەم (2004) کتێبخانەی سۆران، هەولێر

46- جێ پیێ، کۆمەڵێك چیرۆکی فارسی چیرۆکنووسان:(سادقی هیدایەت، جەلال ئال ئەحمەد، بوزرگی عەلەوی، سادقی چوبەك، مەنسوری یاقوتی)

47- چیرۆکستان، کۆمەڵێك دەق و رەخنە، چاپی یەکەم 2005 نووسەرانی کەرکووك

48- چۆنیەتی فێر بوونی زمانی فارسی، چاپی یەکەم (2000) حەمە کەریم عارف

49- گۆڤەند و زنار (فەرهەنگی فارسی – کوردی) حەمە کەریم عارف

50- پەلکە رەنگینە، حەمە کەریم عارف، چاپی یەکەم (2004) وەزارەتی رۆشنبیری

51- کۆمەڵێك چیرۆکی بێگانە

52- چزیشفسکی، فەیلەسوف و زانای گەورەی میللەتی روس

53- چایکۆ فسکی، ژیان و بەرهەمی.

54- ئیدگار ئالین پۆ، ژیان و بەرهەمی.

55- جاك لەندەن، ژیان و بەرهەمی

56- گوگول، نووسەری ریالیست

57- یەڵماز گونای، ژیان و بەرهەمی

58- سادقی هیدایەت، ژیان و بەرهەمی

59- خافرو غ لە شیعر دەدوێ، ژیان و بەرهەمی

60- رێبازە هونەرییەکانی جیهان

61- ریالیزم و دژە ریالیزم لە ئەدەبیات دا، چاپی یەکەم (2004) دەزگای سپیرێز

62- راگەیاندن لە پەراوێزی دەسەلاتدا (بە شەریکی) چاپی یەکەم (2001) دەزگای گولان

63- راگەیاندن لە نێوان حەقیقەت بێژی و عەوام خەڵەتێنی دا، حەمە کەریم عارف

64- دیدار و دەق و رەخنە.

65- دیداری چیرۆکڤانی.

66- قوتابخانە ئەدەبییەکان، رەزا سەید حسەینی.

67- ناودارانی ئەدەب، حەمە کەریم عارف

68- هەزار تۆپی شیعری نوێخوازی و چەند باسێکی دی، حەمە کەریم عارف.

69- کورد لە سەدەی نۆزدە و بیست دا، کریس کۆچرا، چاپی یەکەم 2003 کتێبخانەی سۆران

* لە راپەڕینەوە تا نهوو چالاکانە بەشداری بزاڤی ئەدەبی و رۆشنبیریی کوردی دەکات و بەرهەمی هەمە جۆر (نووسین و ئامادە کردن و وەرگێڕان) بڵاو دەکاتەوە..

* ئەو بەرهەمانە و زۆری دیکەی ئامادەن بۆ چاپ و چاپکردنەوە و هەر کەس و گروپ و لایەن و دەزگایەك تەماحی بڵاو کردنەوەی هەبن، ئامادەیە بە خۆڕایی پێشکەشیان بکات و...

لە چاپکراوەکانی پرۆژەی کتێبی یانەی قەڵەم

ناوی کتێب	نوسینی	وەرگێڕانی
1- فریوو خۆحەشاردان	عەتا محەمەد	
2- ئایین (هزر سیاسەت)	چەند نوسەرێك	یاسین عومەر
3-بەیەکداکێشانی شارستانێتییەکان	ساموێل هانتینگتۆن	ئاوات ئەحمەد
4- سوەیلا	شارام قەوامی	
5-رۆژی هاتنەکەی عودەی	ئاوات عەبدوڵلا	
6-سیماکانی عەقڵانیەت و	فالح عەبدولجەبار	ئاوات ئەحمەد
7- وەنەوشەکەی چوارشەممان		شیرین.ك
8- نەبەهەشت لەسەر زەویدایە و		ئومێد عوسمان
9-فیمینیزم		عەبدوڵلا تاهیر بەرزنجی
10-لە روانگەی خۆرئاواوە		ئومێد عوسمان
11- منداڵباز	فەرهاد پیرباڵ	
12-کیمیاگەرانی وشە	چەند نوسەرێك	یاسین عومەر
13-گوزارشتی مۆسیقا		حەمە کەریم عارف

نرخی (2000) دینارە